

ARCHIVNÍ ČASOPIS

2

ROČNÍK 68

ROK 2018

OBSAH

ČLÁNKY

- Thomas Just – Irmgard Pangerl:** Habsbursko-lotrinské rodinné archivy ve vídeňském Domácím, dvorském a státním archivu 117
- Daniel Doležal – Nikola Michňová – Jaroslav Šulc:** Dobrovolníci pro archiv. Program dobrovolnické činnosti ve Státním oblastním archivu v Praze 131

ZPRÁVY

- Ivana Ebelová:** 36. mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy „*Město a jeho hradby*“ 155
- Vladimíra Hradecká:** Mezioborová konference Modrého štítu 163
- Petr Dvořáček – Michal Wanner:** Konference Asociace latinoamerických archivů a Mezinárodní archivní rady v Mexiko City 26.–28. září 2017 164
- Tomáš Pražák:** Konference konzervátorů-restaurátorů 2017 v Litomyšli: 171
- Michal Rys:** Seminář západočeských archivářů v Chebu 176
- Gabriela Krejčová Zavadilová:** Praktická stáž v Archivu české vesnice v Berlíně a první ročník Dne berlínských archivů 179
- Martina Vodová:** Workshop Formy a přeměny diplomatické produkce v novověku (II) v Brně 29. listopadu 2017 183
- Zdeněk Kravar:** Šesté archivní setkání v Bad Kissingen 184

OSOBNÍ ZPRÁVY

- Bohumír Smutný:** K jubileu Vlastimila Svěráka 188
- Bohdan Kaňák:** PhDr. Karel Müller jubilující 190
- Jiří Lapáček:** Ukončila se životní pouť Vojtěcha Cekoty 195

LITERATURA

- Petr Kreuz:** *Minulostí západočeského kraje*, 50, 2015. 198
- Jiří Wolf:** *Dva nejnovější „sešity“ z řady Corpus inscriptionum Poloniae* 202
- Ivan Hlaváček:** *Urkundenformeln im Kontext. Formen der Schriftkultur im Ostmitteleuropa des Mittelalters (13.–14. Jahrhundert)* 204
- Ivan Hlaváček:** Ludwig Biewer – Eckart Henning, *Wappen. Handbuch der Heraldik* 206
- Ivan Hlaváček:** Sarah A. Bachmann, *Die kaiserliche Notariatspraxis im frühneuzeitlichen Hamburg* 207
- Karel Řeháček:** Naděžda Morávková, *Václav Čepelák a katedra historie plzeňské pedagogické fakulty* 210
- Pavel Koblasa:** *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára I.–II.* 211
- Jan Hanousek:** Karel Maráz (ed.), *Mikulovské kolejni kabinetu PVH I.* 212
- Zdeněk Martínek:** *Libri civitatis IX. Registra památná města Sušice 1550–1628* 214
- Jiří Jelínek:** *Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Svazek 26–29. Vlastivědná ročenka 216
- Michal Wanner:** *Miscellanea Historico-Archivistica*, Tom XXIV. 2017 221

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA 223

ARCHIVNÍ ČASOPIS ISSN 0004-0398

Žádná část tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování v jakékoliv formě či jakýmkoliv způsobem, ať již mechanickým nebo elektronickým, včetně pořizování fotokopíí, nahrávek, informačních databází na mechanických nosičích, bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv a vydavatelského oprávnění.

INHALT

ARTIKEL

- Thomas Just – Irmgard Pangerl:** Die Habsburgisch-lothringischen Hausarchive im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv 117
- Daniel Doležal – Nikola Michňová – Jaroslav Šulc:** Freiwillige für das Archiv. Programm der ehrenamtlichen Tätigkeit im Staatlichen Gebietsarchiv in Prag 131

NACHRICHTEN

- Ivana Ebelová:** 36. Internationale Konferenz des Archivs der Hauptstadt Prag „Die Stadt und ihre Mauern“ 155
- Vladimíra Hradecká:** Interdisziplinäre Konferenz des Blauen Schilds 163
- Petr Dvořáček – Michal Wanner:** Konferenz der Assoziation der lateinamerikanischen Archive und des Internationalen Archivrats in Mexiko City 26.–28. September 2017 164
- Tomáš Pražák:** Konferenz der Konservatoren-Restauratoren 2017 in Litomyšl: Rückschau auf die neuen Erkenntnisse zur archivarisch-konservatorischen Praxis 171
- Michal Rys:** Seminar der westböhmisches Archivare in Cheb 176
- Gabriela Krejčová Zavadilová:** Praktischer Studienaufenthalt im Archiv im Böhmisches Dorf in Berlin und der erste Berliner Archivtag 179
- Martina Vodová:** Workshop Formen und Wandel der diplomatischen Produktion in der Neuzeit (II) in Brno 29. November 2017 183
- Zdeněk Kravar:** Sechstes Archivtreffen in Bad Kissingen 184

PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

- Bohumír Smutný:** Zum Jubiläum von Vlastimil Svěrák 188
- Bohdan Kaňák:** PhDr. Karel Müller als Jubilar 190
- Jiří Lapáček:** Der Lebensweg von Vojtěch Cekota fand sein Ende 195

LITERATUR

- Petr Kreuz:** *Die Vergangenheit des westböhmisches Bezirke*, 50, 2015 198
- Jiří Wolf:** *Zwei neuere „Hefte“ aus der Reihe Corpus inscriptionum Poloniae: J. Zdenka, Powiat Krosno Odrzańskie (bis 1815)* 202
- Ivan Hlaváček:** *Urkundenformeln im Kontext. Formen der Schriftkultur im Ostmitteleuropa des Mittelalters (13.–14. Jahrhundert)* 204
- Ivan Hlaváček:** L. Biewer – E. Henning, *Wappen. Handbuch der Heraldik* 206
- Ivan Hlaváček:** S. A. Bachmann, *Die kaiserliche Notariatspraxis im frühneuzeitlichen Hamburg* 207
- Karel Řeháček:** *Nadězda Morávková, Václav Čepelák und der Lehrstuhl für Geschichte an der Pilsener pädagogischen Fakultät* 210
- Pavel Koblasa:** *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi múködésének oklevéltára I.–III.* 211
- Jan Hanousek:** Karel Maráz (ed.), *Die Mikulover Kollegkabinette der historischen Hilfswissenschaften I.* 212
- Zdeněk Martínek:** *Libri civitatis IX. Die Gedenk-Register der Stadt Schüttenhofen 1550–1628* 214
- Jiří Jelínek:** *Aus dem Böhmisches Paradies und dem Riesengebirgsvorland, Band 26–29. Heimatkunde-Jahrbuch* 216
- Michal Wanner:** *Miscellanea Historico-Archivistica*, Tom XXIV. 2017 221

AUTOREN DIESER NUMMER 223

CONTENTS

ARTICLES

- Thomas Just – Irmgard Pangerl:** The Habsburg-Lorraine Family Archives in Vienna's Household, Court and State Archives 117
- Daniel Doležal – Nikola Michňová – Jaroslav Šulc:** Volunteers for Archives. Programme for Volunteer Activities at the State District Archive in Prague 131

REPORTS

- Ivana Ebelová:** 36th International Conference of the Prague City Archives “*The City and its Fortifications*” 155
- Vladimíra Hradecká:** Interdisciplinary Conference of the Blue Shield 163
- Petr Dvořáček – Michal Wanner:** Conference of the Association of Latin American Archives and International Council on Archives in Mexico City 26–28 September 2017 164
- Tomáš Pražák:** Conference of Conservator-Restorers 2017 in Litomyšl: Looking Back at New Findings in Archival-Conservation Practice 171
- Michal Rys:** Seminar of West Bohemian Archivists in Cheb 176
- Gabriela Krejčová Zavadilová:** Practicum at Bohemian Village Archive in Berlin and First Year of Berlin Archive Day 179
- Martina Vodová:** Workshop on Forms and Transformations of Diplomatic Production in the Modern Age (II) in Brno 29 November 2017 183
- Zdeněk Kravar:** Sixth Archival Meeting in Bad Kissingen 184

INDIVIDUAL REPORTS

- Bohumír Smutný:** On the Birthday of Vlastimil Svěrák 188
- Bohdan Kaňák:** PhDr. Karel Müller Celebrating His Birthday 190
- Jiří Lapáček:** The Life's Journey of Vojtěch Cekota Come to an End 195

BOOK REVIEW

- Petr Kreuz:** *Through the Past of the West Bohemian Region*, 50, 2015 198
- Jiří Wolf:** *The Two Newest “Booklets” from the Series Corpus inscriptionum Poloniae: Joachim Zdenka, Powiat Krosno Odrzańskie (up to 1815)* 202
- Ivan Hlaváček:** *Urkundenformeln im Kontext. Formen der Schriftkultur im Ostmitteleuropa des Mittelalters (13.–14. Jahrhundert)* 204
- Ivan Hlaváček:** L. Biewer – E. Henning, *Wappen. Handbuch der Heraldik* 206
- Ivan Hlaváček:** S. A. Bachmann, *Die kaiserliche Notariatspraxis im frühneuzeitlichen Hamburg* 207
- Karel Řeháček:** Naděžda Morávková, Václav Čepelák and the History Department of the Plzeň Faculty of Education 210
- Pavel Koblasa:** *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi múködésének oklevéltára I.–III.* 211
- Jan Hanousek:** Karel Maráz (ed.), *Mikulov College Departments of Auxiliary Sciences of History I* 212
- Zdeněk Martínek:** *Registry of Remembrances of the City of Sušice 1550–1628* 214
- Jiří Jelínek:** *From Czech Paradise and the Krkonoše Foothills. Volume 26–29. Local History Yearbook* 216
- Michal Wanner:** *Miscellanea Historico-Archivistica*, Tom XXIV. 2017 221

- THIS ISSUE'S WRITERS** 223

ČLÁNKY   ARTIKEL   ARTICLES

Thomas Just – Irmgard Pangerl

HABSBURSKO-LOTRINSKÉ RODINNÉ ARCHIVY VE VÍDEŇSKÉM DOMÁCÍM, DVORSKÉM A STÁTNÍM ARCHIVU*

Vytváření jednotného rodinného archivu ve Vídni bylo vládnoucí dynastií Habsburků dlouho zanedbáváno. Teprve krizová situace po smrti císaře Karla VI. a okolnosti změny na trůně v habsburských dědičných zemích ve prospěch Marie Terezie vedly k těmto úvahám. V roce 1749 poznala panovnice nutnost existence ústředního archivu a zřídila jej soustředěním „domácích a jiných tajných spisů a dokumentů zanechaných tu a tam při bývalých rezidencích našich předchůdců v jednotlivých zemích za účelem potřebné obrany našich dědičných nároků proti různým nárokům jiných pretendentů“.¹⁾ Výstavbou Tajného domácího archivu pověřila Marie Tere-

* Tato studie je upravenou verzí textu *Die Habsburgisch-Lothringischen Hausarchive im Wiener Haus-Hof- und Staatsarchiv*. Scrinium, 71, 2017, s. 75–87. Do češtiny přeložil Jan Kahuda.

¹⁾ Citováno dle Michael Hochedlinger, *Österreichische Archivgeschichte. Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Papierzeitalters*. Wien 2013; *týž, Das k. k. „geheime Archiv“*. In: Quellenkunde der Habsburgermonarchie. Ein exemplarisches Handbuch, hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer (MIÖG – Erg. Bd. 44). Wien 2004, s. 33–44. Základními díly stále zůstávají: *Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs*, 5 Bde., V/4–8: Inventare österreichischer staatlicher Archive, hg. von Ludwig Bittner. Wien 1936–1940, a zvláště Fritz Reinöhl, *Das Habsburgisch-Lothringische Familienarchiv*. In: *tamtéž*, sv. 2, s. 1–61. K pozůstalostem archivu srv. Thomas Just, *Die Nachlässe und Privat- und Familienarchive im Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs (dále MÖStA), 56, 2011, s. 203–238. Obecně k Domácímu, dvorskému a státnímu archivu viz: *Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Geschichte – Gebäude – Bestände*, hg. von Leopold Auer und Manfred Wehdorn. Wien 2003; *Archiv und Forschung*. Das Haus-Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas, hg. von Elisabeth Springer und Leopold Kammerhofer. Wien 1993. Anglická verze předkládaného příspěvku doplněná o některé poznámky a odkazy byla vydána pod titulem: *The Habsburg-Lorraine House Archives in the Viennese Haus-, Hof- und Staatsarchiv*. In: Vorstelijk, koninklijk, keizerlijk Archieven van vorstenhuizen in Europa. Jarbook Stichting Archiefpublicaties, 16, 2016, s. 159–170. Srv. rovněž *Průvodce po Rakouském státním archivu pro českého návštěvníka*. Praha 2013, s. 62–121.

zie Theodora Antona Taulowa, rytíře von Rosenthal, který měl provést sloučení tzv. archivních pokladnic ve Vídni, Štýrském Hradci, Innsbrucku a Praze. Taulow však toto sloučení neprovedl podle přání. Michael Hochedlinger to formuloval následovně: „*Rosenthal mnohé začal, ale máloco dovedl do konce.*“²⁾ V následujícím textu budou krátce představeny habsburské rodinné archivy nacházející se mezi fondy Domácího, dvorského a státního archivu.

VLASTNÍ RODINNÝ ARCHIV

Již v roce 1808 byl rozdělen archiv rakouských Habsburků na rodinnou korespondenci jdoucí od Karla V. a Ferdinanda I. až k Josefu I. a na rodinné spisy. Nejpozději od roku 1858 lze doložit dělení rodinného archivu do následujících tří oddělení: *Familienurkunden* (Rodinné listiny), *Familienkorrespondenz* (Rodinná korespondence) a *Familienakten* (Rodinné spisy). Toto uspořádání provedené archivářem Andreasem von Meiller³⁾ znamenalo ovšem zničení provenience a zavedlo umělé třídění, kterým se vyznačuje struktura habsburského rodinného archivu dodnes.

Oddělení Rodinné listiny, dnes část fondové skupiny *Urkundenreihen* (Listinné řady), bylo vytvořeno v roce 1858 vyloučením listin týkajících se vládnoucího rodu z nejruznějších listinných sbírek a dalších fondů archivu. Nově převzaté rodinné listiny byly od této doby kontinuálně vřazovány do tohoto oddělení. Jednalo se přitom zejména o svatební smlouvy, rodné a úmrtní listy, závěti a dodatky k závětím, nadační listy, lenní listy, dlužní úpisy a jmenování různých dvorských služebníků. Nejstarší kus pochází z 18. února 1329, řada pak končí listinou z 20. dubna 1918 a obsahuje celkem 3 022 signaturních čísel.

V případě Rodinné korespondence se jedná o nejstarší soubor rodinného archivu. Již v roce 1784 byla korespondence členů vládnoucího domu počínaje císařem Ferdinandem I. až k císaři Františku I., císařoven i arcivévodkyň evidována pod tímto názvem. V roce 1850 byla do tohoto fondu zařazena další korespondence vytřídná z archivu říšské dvorské rady. Od této doby se rozlišuje mezi rodinnou korespondencí A, tzv. důvěrnou korespondencí, a rodinnou korespondencí B, korespondencí oficiální. Z rodinné korespondence existující v této době bylo vytvořeno oddělení A, do kterého byla zařazena rovněž rodinná korespondence ze zrušeného příručního archivu císaře Františka II./I. Do oddělení B byly začleněny zdvořilostní dopisy adresované císaři a jiným rodinným příslušníkům, stejně jako koncepty jejich odpovědí. Většina těchto dopisů pochází původně z archivu říšské dvorské rady a zahrnuje období od roku 1400 do roku 1806.

²⁾ M. Hochedlinger, *Das k. k. „geheime Archiv“*, s. 38.

³⁾ K Meillerovi viz L. Bittner, *Gesamtinventar 1*, s. 88–90.

Pokračování řady zdvořilostních dopisů je možné pro období 1909–1918 nalézt ve fondu *Handschriften fremder Staatsoberhäupter* (Vlastnoruční dopisy představitelů cizích států). V letech 1848–1908 byla tato zdvořilostní vyjádření ukládána v ministerstvu císařského domu a zahraničních věcí, od roku 1909 byla předávána přímo Domácímu, dvorskému a státnímu archivu.

Rodinné spisy jsou fondem vytvořeným uměle v roce 1858 z nejrůznějších archivních fondů státního archivu, které se týkají státoprávních a soukromoprávních záležitostí císařského rodu nebo jeho jednotlivých členů. Cílem tohoto vytrídění ze všech fondů archivu bylo vytvoření vlastního rodinného archivu, který do této doby ještě neexistoval. Tento fond byl dále rozmnožován dalším vytríděním, různými dary a nákupy. Dělí se do osmi oddílů: 1. Archiválie týkající se rodinných záležitostí obecně; 2. Dokumenty, týkající se jednotlivých členů rodu; 3. Zálležitosti dvora; 4. Politické záležitosti; 5. Řády; 6. Nejrůznější doporučení; 7. Sbírká suplik a žádostí; 8. Skupina s názvem „Varia“, do které byly zařazeny všechny spisy, které nebyly zařazeny do žádné z předchozích tematických skupin. Archiválie v tomto fondu pocházejí z období 1326–1897.

Za císaře Františka II./I. vznikl vedle kabinetního archivu ještě vlastní příruční archiv monarchie s těmi spisy, které chtěl mít hned k dispozici. Tento archiv byl uložen přímo v císařově pracovně a byl pod dohledem jeho osobního knihovníka. Jednotlivé spisy byly členěny do tří velkých skupin: První skupina obsahovala soukromou korespondenci císaře s rodinnými příslušníky a cizími panovníky. Ve druhé skupině se nacházely spisy, týkající se státní správy, ve třetí pak osobní záznamy císaře o jeho cestách. V roce 1865 při předání do archivu, bylo toto uspořádání rozbito. Spisy, které se týkaly císařského rodu, dvorských a ceremonálních záležitostí, organizace státu a zahraniční politiky byly předány Domácímu, dvorskému a státnímu archivu. Ostatní části byly rozděleny jednotlivým ministerstvům a je možné je dodnes nalézt v jejich registraturách uložených ve Všeobecném správním archivu, finančním archivu a archivu dvorské komory stejně jako ve Válečném archivu.

Také ty části příručního archivu císaře, které byly předány Domácímu, dvorskému a státnímu archivu, nezůstaly jako uzavřený fond. Alfred von Arneth⁴⁾ následně zrušil tento archivní soubor a rozdělil jej do různých fondů rodinného archivu v užším smyslu, jako byly Handarchiv Kaiser Franz II./I. (Příruční archiv císaře Františka II./I.), Rodinná korespondence, Rodinné spisy, Sammelbände (Soubory rodinného archivu) a Hofreisen (Dvorní cesty). Některé části byly uloženy také do dnešní fondové skupiny Kabinetní archiv, a zde do fondů Vertrauliche Akten (Důvěrné spisy) a Kaiser Franz Akten (Spisy císaře Františka).

⁴⁾ Alfred Ritter von Arneth (1819–1897), od 1868 ředitel Domácího, dvorského a státního archivu, 1879 prezident Akademie věd. Srv. jeho autobiografii: Alfred von Arneth, *Aus meinem Leben*. 2 Bde. Wien 1891/1892.

Zbytky někdejšího Příručního archivu císaře Františka II./I. uložené dnes v rámci habsburského rodinného archivu se dělí dnes do pěti oddílů: záležitosti týkající se členů arcidomu, dvorské záležitosti, varia (mj. korespondence Leopolda Toskánského) a písemné pozůstalosti, zvláště pozůstalost císařovny Marie Terezie, manželky Františka II./I. Časový rozsah tohoto materiálu je 1765–1835.

Větší část fondu Soubory rodinného archivu pochází rovněž z příručního archivu císaře Františka II./I. Další dokumenty pocházejí z císařského kabinetu. V roce 1866 sem tak byla zařazena korespondence Marie Terezie, Josefa II. a Leopolda II. z pozůstalosti Franze Moritze hraběte Lacyho. Byla sem uložena rovněž pozůstalost kabinetního a konferenčního ministra Franze hraběte von Colloredo-Mansfeld. V letech 1870 a 1886 sem byly uloženy části tajné korespondence hraběte Florimonda Mercyho vyjmuté z fondu *Staatenabteilung* (Státní oddělení), Francie. V roce 1911 byly vytrženy lovecké kalendáře císaře Karla VI. z fondu Úřad nejvyššího lovcího a byly spojeny s rukopisnými deníky, které se již v tomto fondu nalézaly. Poslední doplněk tohoto fondu pak tvoří cestovní deníky arcivévodky Františka Karla a deníky vychovatele jeho synů, které byly zakoupeny v roce 2007. Fond Soubory rodinného archivu souvisí úzce s fondem Rodinná korespondence, neboť se zde nachází korespondence a rukopisy členů habsburského rodu a také přednesení důležitých osob z nejbližšího okolí panovníka.

Fond Dvorní cesty vychází rovněž ve své základní struktuře z bývalého příručního archivu císaře Františka II./I. Jsou zde uloženy vlastnoruční rukopisy panovníka a četné přílohy, které mu byly během jeho cest předávány. Fond byl doplněn ještě materiály k některým cestám císařů Josefa II. a Leopolda II. Fond obsahuje dokumenty z let 1766–1834.

Archiválie, které jsou uloženy ve fondu Hofakten des Ministeriums des Inneren (Spisy Ministerstva vnitra týkající se dvora), vznikly ve dvorské kanceláři v souvislosti s její funkcí jako kanceláře pro rodinné záležitosti Habsburků a byly v roce 1886 předány Domácímu, dvorskému a státnímu archivu z Archivu Ministerstva vnitra. Jedná se přitom o spisy týkající se panovnického rodu, dvorní knihovny, kabinetu mincí a medailí, obrazárny, kabinetu naturálií a uměleckých předmětů, zbrojnice a sbírek na zámku Ambras, klenotnice a celého hofštátu z let 1507–1836. Tyto agendy dvorské kanceláře převzalo od roku 1848 Ministerstvo císařského domu a zahraničí. V roce 1878 byly spisy odevzdány Domácímu, dvorskému a státnímu archivu, přičemž bylo zachováno jejich uspořádání (jako bývalého Departmentu I ministerstva) podle věcných kritérií. Spisy z období 1477–1915 jsou tematicky rozděleny do osmi skupin. Je možné zde nalézt písemnosti týkající se svateb, vyvázání z rodu, úmrtí, pozůstalostí, jednotlivých jednání týkajících se majetkoprávních a státoprávních otázek, dále písemnosti týkající se nastoupení vlády, titulů, erbů a rodinných předpisů. Doplněním k tomuto fondu je rovněž část I (Fach I) administrativní registratury ministerstva zahraničí.⁵⁾ Tento fond se nachází rovněž v Domácím, dvorském a státním archivu.

Pozůstalosti členů rodiny jako samostatné fondy existují v rámci rodinného archivu teprve pro 19. století. V roce 1958 získal Domácí, dvorský a státní archiv v mni-

chovské aukční síni archiv rodiny Montenuovo. Jednalo se přitom o zachovanou korespondenci arcivévodkyně Marie Luisy – s výjimkou té s jejím synem, vévodou zákupským, která se nacházela ve vlastnictví rodiny Montenuovo. Doplňkem k němu je i vlastní Archiv arcivévodkyně Marie Luisy, vévodkyně z Parmy. Obsahuje především písemnosti z období 1821–1847 týkající se finančních záležitostí z doby po smrti jejího prvního manžela Napoleona I. a jejího regentského období v Parmě.

Ne příliš rozsáhlý Archiv arcivévodky Františka Karla, otce císaře Františka Josefa, obsahuje korespondenci s rodinnými příslušníky a spřátelenými dynastiemi a dva cestovní deníky.

Fond Pozůstalost arcivévodkyně Žofie, matky císaře Františka Josefa, má svůj význam především díky zde dochovaným deníkům. Tyto deníky umožňují dobře nahlédnout do života dvora v její době.⁶⁾ Pozůstalost je ve vlastnictví rodu Habsburků a pro využívání je zapotřebí předchozí povolení vlastníka.

Jednou z největších pozůstalostí je Archiv císaře Maxmiliána Mexického. Dělí se do dvou oddělení – miramarského a mexického archivu. Dokumentuje kariéru mladšího bratra císaře Františka Josefa, jeho vzdělání, lásku k mořeplavbě, cesty, manželství s belgickou princeznou Charlottou a dobu strávenou v Mexiku.⁷⁾

V Domácím, dvorském a státním archivu se nacházejí rovněž dva archivní fondy, které jsou vlastnictvím rodiny Hohenberg. Jedním z nich je Pozůstalost arcivévodky Františka Ferdinanda, druhým Pozůstalost arcivévodky Karla Ludvíka, otce Františka Ferdinanda.⁸⁾ Rozsáhlá část pozůstalosti následníka trůnu Františka Ferdinanda obsahuje kromě korespondence také materiál k jeho politickým úvahám a plánům. Naproti tomu pozůstalost Karla Ludvíka obsahuje především velkoformátové gratulace a přání. K využívání obou fondů je nutné povolení.

Pozůstalost arcivévodky Ferdinanda Karla, mladšího bratra arcivévodky Františka Ferdinanda, který po vystoupení z habsburského domu kvůli svému manželství s Bertou Czuberovou používal jméno Ferdinand Burg, obsahuje oficiální dokumenty, soukromou korespondenci a fotografie. V roce 2015 mohl být díky nákupu na jedné aukci výrazně rozšířen.

⁵⁾ K tomu srv. Robert Stropp, *Die Akten des k. u. k. Ministeriums des Äusseren 1848–1918. Administrative Registratur*. In: MÖStA, 30, 1977, s. 398–453.

⁶⁾ K její osobnosti srv. Gerd Holler, *Sophie. Die heimliche Kaiserin. Mutter Franz Joseph I.* Augsburg 2004, a Ingrid Haslinger, *Erzherzogin Sophie. Das Leben der Kaiserinmutter – eine Biographie nach ihren persönlichen Aufzeichnungen*. Wien 2016. Monografie Jeana Paula Bleda o arcivévodkyni Žofie je v přípravě.

⁷⁾ K archivní charakteristice viz Christian Oprießnig, *Sicherung, Archivierung und Dokumentation der Archive von Erzherzog-Kaiser Ferdinand Maximilian von Mexiko*. In: *Scrinium*, 63, 2009, s. 97–109.

⁸⁾ K arcivévodovi Františku Ferdinandovi d'Este viz Alma Hanning, *Franz Ferdinand. Die Biographie*, Wien 2013 a Wladimir Aichelburg, *Erzherzog Franz Ferdinand von Österreich-Este 1863–1914*. 3 sv. Horn 2014.

V roce 2011 byla získána na jedné aukci ve Vídni také část Pozůstalosti arcivévodkyně Marie Terezie.⁹⁾ V roce 1873 se vdala Marie Tereza (Terezie), dcera Miguela I. Portugalského, za bratra císaře Františka Josefa Karla Ludvíka. Během stále delší nepřítomnosti císařovny Alžběty ve Vídni hrála důležitou roli na dvoře, částečně působila jako první dáma dvora při ceremonálních příležitostech. Během první světové války byla Marie Terezie aktivně činná jako „sestra Michaela“ při péči o nemocné v rámci červeného kříže. Díky sňatkům svých sourozenců měla arcivévodkyně četné kontakty na různé evropské dvory – korespondovala tak se členy bavorského, lucemburského a portugalského dvora. Po zániku habsburské monarchie opustila arcivévodkyně společně s rodinou císaře Karla Rakousko. Ve druhé polovině dvacátých let se opět vrátila do Vídně, což bylo možné teprve na základě intervence policejního prezidenta Johanna Schobera, neboť ani Marie Terezie, ani její neprovdaná dcera Marie Anunziata se nevzdaly titulu „arcivévodkyně“. Těžiště této pozůstalosti spočívá v rodinné korespondenci, jejíž časový rozsah spadá od doby sňatku arcivévodkyně přibližně až do roku 1900. Dále jsou zde početné rodinné fotografie a některé předměty z vlastnictví arcivévodkyně jako sestry červeného kříže pocházející z doby první světové války. Nejzajímavější je jistě skalpel, který arcivévodkyně používala v roce 1916.

Písemnosti uložené v části Pozůstalost arcivévodky Ludvíka Salvátora se nacházely v době arcivévodovy smrti v roce 1915 v jeho rezidenci Zindis poblíž Terstu, z podnětu úřadu nejvyššího maršálka byly převezeny do Vídně a předány archivu. Tento archivní fond obsahuje vedle soukromé a vědecké korespondence také materiál ke správě statků Ludvíka Salvátora.¹⁰⁾

Rovněž Pozůstalost arcivévodky Leopolda Ferdinanda Salvátora, který se po vystoupení z habsburského rodu používal jméno Leopold Wölfling, se částečně nachází v rodinném archivu. Obsahuje rukopisy pamětí a různých novinových článků, korespondenci s třetí manželkou Clarou Wölflingovou, novinové články o strýci Janu Orthovi, rodinné fotografie a fotografie lodí c. a k. válečného námořnictva.¹¹⁾

Vedle pozůstalostí členů habsburského rodu obsahuje rodinný archiv rovněž pozůstalosti blízkých důvěrníků příslušníků bývalého císařského domu. Jako tzv.

⁹⁾ Srv. k tomu Norbert Nemeč, *Marie Therese von Braganca (1855–1944). Der gute Geist im Hause Habsburg*. Wien 2000.

¹⁰⁾ K této osobnosti viz Helga Schwendinger, *Erzherzog Ludwig Salvator. Der Wissenschaftler aus dem Kaiserhaus*. Wien 1991. Další část archivu arcivévodky Ludvíka Salvátora Toskánského je uložena v Národním archivu v Praze, viz Eva Gregorovičová, *Archiv Ludvíka Salvátora*. Praha 2017.

¹¹⁾ Leopold Wölfling napsal dvě autobiografické knihy, viz Leopold Wölfling, *Habsburger unter sich. Freimütige Aufzeichnungen eines ehemaligen Erzherzogs*. Berlin 1921; *týž, Als ich Erzherzog war*, Berlin 1935. O něm naposledy Michaela Žáková, *Die „Causa“ Wölfling. Studie zu einem Rechtsfall im Hause Habsburg-Lothringen*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 124, 2016, s. 104–131.

Poschakten (Poschovy spisy) jsou uchovávány úřední dokumenty z činnosti Adama, svobodného pána Posche, osobního sekretáře císaře Františka Štěpána a správce jeho soukromých statků. Po císařově smrti sloužil Posch ještě za císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. Tento fond obsahuje především materiál týkající se získání a správy soukromých statků rodiny Habsburg-Lothringen pro období 1740–1792.

Obě pozůstalosti Carnea-Steffaneo a Erberg – v obou případech vychovatelé arcivévodky a pozdějšího císaře Ferdinanda I. – představují velmi bohatý pramen pro jeho dětství a výchovné metody. V pozůstalosti Karla Emingera, sekretáře císařovny Marie Anny, se nacházejí podklady zvláště pro období revoluce v roce 1848 a finančního jmění císaře Ferdinanda I. Na tomto místě je třeba poukázat na to, že archiv abdikovaného císaře Ferdinanda I. a jeho manželky Marie Anny se nachází v pražském Národním archivu. Zdejší archivní fond Úřad nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda I. obsahuje 145 knih a 292 kartonů a některé plány z období 1848–1884. Obsahově se jedná především o korespondenci, písemnosti týkající se vedení dvora v Praze, správy českých statků a účetní knihy o soukromých vydáních císaře.¹²⁾

Zvláště zajímavý je archiv sekretáře arcivévodkyně Gisely Pachnera von Eggenstorf. Od dubna 1872 až do sňatku s bavorským princem Leopoldem v dubnu 1873 měla arcivévodkyně nárok na vlastního sekretáře. Její záležitosti vedl kabinetní sekretář a vládní rada Anton rytíř Pachner von Eggenstorf. Fond obsahuje především supliky a pozdravné adresy.

Sbírka dokumentů k osobnosti korunního prince Rudolfa (Selekt Kronprinz Rudolf) není historicky vzniklým, nýbrž uměle vytvořeným archivním souborem. Jeho první části byly převzaty do Domácího, dvorského a státního archivu již v roce 1877. Polní maršál Josef Latour von Thurmburg předal spisy z období 1864–1877 a práce korunního prince, které věnoval svému vychovateli. Po Rudolfově smrti předal Latour další rukopisy, které se korunního prince týkaly. Dále obsahuje archiv čtyři svazky od křídelních pobočníků korunního prince, zachycující období od 24. července 1877 do 30. září 1878 a od 1. srpna 1884 do 30. ledna 1889. Další dokumenty týkající se korunního prince byly do archivu převzaty od Josefa hraběte Hoyose a císaře Františka Josefa, který předal synovy dopisy adresované novinářům Bertholdu Frischauerovi a Moritzi Szepsovi. Až do roku 1923 byl předáván do archivu další doplňující materiál. První uspořádání provedl Oskar Mitis, který je také autorem první biografie korunního prince Rudolfa.¹³⁾

¹²⁾ K tomu viz Jiřina Juněcová, *Dvůr císaře Ferdinanda I. a jeho manželky Marie Anny v Praze*. *Paginae historiae*, 22, 2014, 1, s. 149–160; Martin Aschenbrenner, *Dvůr císaře Ferdinanda Dobrotivého a císařovny Marie Anny v Čechách (1848–1884)*. Česká Lípa 2015.

¹³⁾ Literatura o Rudolfovi je již bezbřehá, na tomto místě je třeba zmínit alespoň: Oskar von Mitis, *Das Leben des Kronprinzen Rudolf*. Wien 1928, nové vydání 1971; Brigitte Hamann, *Kronprinz Rudolf*.

Pozůstalost svobodného pána Albina Schagera von Eckartsau se rovněž nachází v habsbursko-lotrinském rodinném archivu. Schager-Eckartsau sbíral ve své funkci ředitele habsburských soukromých a rodinných fondů pro něj zajímavé písemnosti týkající se jednotlivých členů rodu. V jeho pozůstalosti se nachází materiál k císaři Františku Josefu I., císaři Karlu I. a korunnímu princovi Rudolfovi. Z písemností týkajících se císaře Františka Josefa I. stojí za zmínku finanční poukázka ve prospěch Kateřiny Schrattové. Pomocí vysvědčení vídeňského skotského gymnázia rekonstruoval Schager-Eckartsau školní vzdělání pozdějšího císaře Karla I., rovněž tak jeho vojenskou kariéru. K osobnosti korunního prince Rudolfa se v pozůstalosti Schager-Eckartsau nachází princova korespondence s Moritzem Szepsem, kromě toho jsou zde texty kupletů a fotografie milenek korunního prince.

LOTRINSKÝ RODINNÝ ARCHIV¹⁴⁾

Vídeňskou smlouvou z roku 1735, kterou byla ukončena válka o polské dědictví, vyměnil František Štěpán Lotrinský svou vlast za Toskánské velkovévodství. Před předáním lotrinského vévodství polskému králi Stanislavu I. Leszczyńskému v roce 1736 nechal František Štěpán vytrídit svými důvěrníky části archivů kanceláří v Nancy a Lunéville týkající se jeho rodiny a převést je do Bruselu. Toto rozdělení archiválií bylo potvrzeno článkem 16 smlouvy o odstoupení Lotrinska uzavřené dne 28. srpna 1736 mezi císařem Karlem VI. a francouzským králem Ludvíkem XV. Tato smlouva je okamžikem vzniku lotrinského lotrinského rodinného archivu. V roce 1737 byla větší část archiválií převezena lodí z Ostende do Florencie. Ještě před smrtí Františka Štěpána byl archiv převezen do Vídně, kde byl spravován císařovým osobním sekretářem Poschem. Po císařově smrti byla vytríděna většina písemností týkajících se Toskánska a v roce 1768 předána sekretáři toskánského velkovévodství Humburgovi ke zpětnému převezení do Florencie. K uložení lotrinského rodinného archivu v Domácím, dvorském a státním archivu došlo po roce 1800.

V tomto bohatém archivním souboru obsahujícím písemnosti z doby od 12. do konce 18. století se nacházejí spisy z kanceláře lotrinských vévodů, rodinné a státní smlouvy, různá korespondence, memoranda, inventáře a dokumenty týkající se finančních záležitostí. Vedle úředních písemností obsahuje lotrinský rodinný archiv také korespondenci různých členů vévodské rodiny a pozůstalost Karla Alexandra Lotrinského, mladšího bratra Františka Štěpána.

Ein Lebern. Wien 2005; Jean-Paul Bled, *Kronprinz Rudolf.* Wien 2006; Katrin Unterreiner, *Kronprinz Rudolf. „Ich bin andere Wege gegangen“. Eine Biographie.* Wien 2008; Ingrid Haslinger, *„Rudolf war immer ein guter Sohn.“ Mayerling war ganz anders.* Wien 2009.

¹⁴⁾ Jakob Seidl, *Das Lothringische Hausarchiv.* In: Bittner, Gesamtinventar 2 (jako pozn. 1), s. 63–112; *týž, Das Lothringische Hausarchiv als Geschichtsquelle* In: Historische Blätter, 7, 1937, s. 33–45.

Lotrinské listiny (*Lothringische Urkunden*), nacházející se dnes v rámci obecných listinných řad, tvořily původně část lotrinského domácího archivu a byly rozděleny do následujících skupin: 1. Sňatky, 2. Závěti, 3. Mírové a spojenecké smlouvy, 4. Domácí a rodinné záležitosti lotrinských vévodů, 5. Diplomaty, 6. Nadace.

V průběhu částečného odstoupení lotrinského domácího archivu Francii ve dvacátých letech 20. století byly předány rovněž skupiny 3 až 6 listinného fondu. Teprve potom byl listinný materiál nově uspořádán, přičemž byly vyňaty rovněž listiny ze spisové části archivu. Listiny byly poté seřazeny do jedné chronologické řady, která obsahuje celkem 455 signatur. V rámci spisové části lotrinského rodinného archivu se nacházejí soudobé opisy většiny vyňatých listin.

ESTENSKÝ RODINNÝ ARCHIV

Již ve 13. století vzniklo ve městě Modena knížectví, jemuž vládli příslušníci rodiny Este. V průběhu válek o španělské dědictví byla vládnoucí rodina v roce 1702 vyhnána ze svého vévodství, v roce 1707 se jí však opět podařilo obnovit svou vládu. V roce 1796 obsadily Modenu revoluční oddíly a vyhnaly vévodu Ercola III. Rinalda d'Este. Lunévillským mírem byl vévoda odškodněn statky Breisgau a Ortenau. Po smrti vévody Ercola III. přešla správa rodinného majetku v roce 1803 na jeho zetě arcivévodu Františka Karla, který byl od roku 1771 manželem Marie Beatrice d'Este. Marie Beatrice přinesla habsburskému rodu dědictví po svém otci, tedy vévodství Modena a Reggio, a také dědictví po své matce, vévodství Massa a Carrara, čímž se stala zakladatelkou estenské linie rodu Habsburků.

Již bratislavským mírem z roku 1805 ztratil arcivévoda Ferdinand Karel d'Este statky Breisgau a Ortenau. Rodina žila již od svého vyhnání v roce 1796 v Rakousku – nejprve v Brně a Terstu, potom ve Vídeňském Novém Městě a na zámku Belveder ve Vídni. V roce 1803 získala palác v Beatrixgasse ve Vídni, který byl přestavěn na rodinné sídlo jako palác Modena-Este. V tomto paláci byl rovněž uložen rodinný archiv.

Vídeňským kongresem získala estenská linie Habsburků znovu zpět držení Modeny. Arcivévoda František, nejstarší syn arcivévody Ferdinanda Karla, nastoupil jako modenský vévoda František IV. V roce 1829 zdědil po smrti své matky také vévodství Massa a Carrara. Po jeho smrti v roce 1846 ho následoval jeho syn jako vévoda František V. Ten v souvislosti s italským sjednocovacím procesem ztratil s definitivní platností v roce 1859 držení Modeny pro estenskou větev Habsburků.

Jednání mezi rodinou modenských Habsburků a italským státem týkající se vlastnických práv na estenské sbírky, která byla vedena v letech 1868–1872, se týkala i archivů. V případě habsbursko-estenského rodinného archivu bylo rozhodnuto, že tento rodinný archiv zůstane v držení detronizované dynastie a bude uložen v modenském paláci ve Vídni.¹⁵⁾

Dne 20. listopadu 1875 zemřel ve Vídni arcivévoda František V. Modenský jako poslední mužský potomek rodinné větve modenských Habsburků. Vévoda se ale

postaral, aby bylo nadále zachováno jméno Este i rodinný erb. Za svého dědice si vybral arcivévodu Františka Ferdinanda, nejstaršího syna arcivévodovy Karla Ludvíka. Jednou z podmínek dědictví bylo, že František Ferdinand ponese jméno Habsburk-Este a do jeho erbu bude vtělen rovněž erb modenského vévodství. Kromě nemovitostí, rozsáhlých uměleckých sbírek a sbírek zbraní zdědil arcivévodou František Ferdinand také rodinný archiv Este. Před předáním dědici byly však v archivu provedeny některé změny. Korespondence vévodovy Františka V. s žijícími princí byla vrácena odesílatelům a korespondence s již zemřelými korespondenčními partnery byla spálena. Zničeny byly také soukromé a důvěrné dopisy, které zasilal vévoda svým ministrům a dvorským hodnostářům. Teprve poté byl dne 10. července 1876 předán archiv vykonavatelem závěti arcivévodovi Františku Ferdinandovi. Po jeho smrti v Sarajevu dne 28. června 1914 předal vídeňský advokát Maximilian rytíř Schneider von Ernstheim v červenci 1915 archiv Domácímu, dvorskému a státnímu archivu.

Fond se dělí na čtyři skupiny („*parte*“): v první skupině, která byla po roce 1921 z větší části odstoupena Itálii, se dnes nacházejí zbytky archivu rodiny Parpaleone z doby od poloviny 15. do 17. století. Obě následující části – „*parte seconda*“ a „*parte terza*“ – obsahují rodinné archivy Este-Massa-Carrara a Habsburg-Este. Zde je možné nalézt jak rodinnou korespondenci, tak dokumenty hospodářského a politického charakteru pro období 1758–1875. Čtvrtá část se skládá z více menších oddílů týkajících se jednotlivých osob, hospodářské i politické agendy. Zde je možné najít prezidiální spisy Sedmihradska (1834–1844), spisy vojenského prezidia pro Generalgouvernement Halič (1834–1849), oba úřady byly vedeny arcivévodou Ferdinandem z modenské linie Habsburků. Dále zde najdeme archiv arcivévodovy Maxmiliána Františka, posledního kurfiřta kolínského, a část archivu velmistra Německého řádu, arcivévodovy Maxmiliána Josefa. Tato „*parte quarta*“ byla doplněna ještě zbytky písemností správy statků modenských vévodů, zvláště hospodářskými spisy a účetními knihami týkajícími se jejich majetku ve Vídni, ale také v Toskánsku, Piemontu a Modeně.

Samostatnou jednotku v rámci estenského rodinného archivu tvoří zámecký archiv Catajo. V roce 1915 byl současně s ním uložen do Domácího, dvorského a státního archivu. Současně se zámek Catajo a fideikomisem markýzů degl'Obbizi přešel v roce 1803 přes Ercola III. Este na rodinu modenských Habsburků. Od poloviny 19. století se nacházel v modensko-estenském paláci ve Vídni. Při převzetí v roce 1915 byl archiv zcela neuspořádan. Nebyl ani znám jeho fyzický a časový rozsah, nebyla žádná představa o jeho obsahu. Nebyl tehdy vyhotoven ani žádný předávací seznam. Obsahově se jedná o listiny rodiny Obizzi a jimi zděděné

¹⁵⁾ Ernst Hefel, *Die Estensischen Sammlungen des Hauses Österreich-Este. Zur Abwehr der italienischen Ansprüche*. Zürich – Leipzig – Wien 1919; Richard Blaas, *Die Archivverhandlungen mit Italien nach dem Wiener Frieden von 1866*. In: MÖStA, 28, 1975, s. 338–360.

listiny starých padovských rodin Negri a Sala. Dokumenty pocházejí z období od 12. do 18. století.

Další samostatný fond v rámci estenského rodinného archivu tvoří sbírka Chambord (Selekt Chambord). Tyto archiválie pocházejí z pozůstalosti princezny Marie Terezie Bourbonkové, hraběnky ze Chambordu, rozené habsbursko-modenské arcivévodkyně. Ve své závěti pověřila bezpečným uchováním těchto rodinných písemností úřad nejvyššího maršálka a určila také lhůtu padesáti let, po kterou měly být písemnosti uzavřeny. V roce 1937, po uplynutí této lhůty, vznesl právní zástupce rodiny Habsburg-Lothringen dr. Fritz Stritzl-Artstatt nárok na vlastnictví těchto archiválií i na kompletní estenský archiv a požádal o jeho vydání do Steenokkerzeelu v Belgii, kde rodina Habsburg-Lothringen tehdy žila. Tento požadavek byl ovšem odmítnut s poukazem na rozhodnutí Rakouské národní rady z roku 1926 o vlastnictví archiválií habsburského rodu rakouským státem. Po této krátké epizodě habsburského nároku opět chambordská sbírka usnula. Teprve v roce 1949 bylo pět velkých beden s rodinnými písemnostmi, které byly ještě tehdy převázány a opatřeny pečeti Úřadu nejvyššího maršálka, v Domácím, dvorském a státním archivu otevřeny a zařazeny do estenského rodinného archivu. V chambordské sbírce se nachází korespondence rodiny Este z období 1787–1850, korespondence modenských vévodů Františka IV. a Františka V. a pozůstalosti arcivévodky Maxmiliána Josefa, velmistra Německého řádu, a princezny Marie Terezie Bourbonkové, hraběnky z Chambordu. Vedle bohaté korespondence členů rodiny stojí za zmínku deníky uložené v pozůstalosti arcivévodky Maxmiliána Josefa, zejména ty z jeho cesty do Anglie. V nich se nacházejí mnohé skici, např. kamenného kruhu ve Stonehenge.¹⁶⁾

EXKURZ – ARCHIV TOSKÁNSKÝCH VELKOVÉVODŮ V NÁRODNÍM ARCHIVU V PRAZE¹⁷⁾

Velkovévoda Leopold II. si nemohl při svém vyhnání z Toskánska v roce 1859 s sebou vzít svůj rodinný archiv. Teprve po jeho odjezdu byla zřízena zvláštní komise, která měla určit a sepsat ty dokumenty nacházející se v archivu v paláci Pitti, které měly být vydány rodině. V roce 1860 byly velkovévodské rodině předány toskánskými úředníky ty dokumenty, které měly soukromý a osobní charakter. Nejprve byly uloženy ve vile Montughi ve Florencii. Přes Salcburk, kde žila velkovévodská rodina v exilu, byly archiválie převezeny v době první světové války na rodinné panství Ostrov v Čechách, kde byl archiv uložen ve zdejším zámku. Po rozpadu habsburské monarchie převzal tento archiv Československý státní archiv

¹⁶⁾ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Selekt Chambord 94.

¹⁷⁾ Eva Gregorovičová, *Kapitoly z dějin rodinného archivu toskánských Habsburků*. Praha 2013.

zemědělský. Od roku 1996 je uložen v budově dnešního Národního archivu v Praze na Chodovci. Rodinný archiv se člení do 14 částí a obsahuje dokumenty z let 1765–1915. Kromě archivů velkovévodu Petra Leopolda, Ferdinanda III., Leopolda II. a Ferdinanda IV. a arcivévodů z toskánské linie Ludvíka Salvátora, Josefa Ferdinanda a Jana Salvátora (Jan Orth) je zde možné nalézt také úřední registry toskánských vyslanectví v Paříži, Římě, Neapoli a Vídni, písemnosti toskánské penzijní likvidatury v Paříži a administrace toskánských statků v Čechách Brandýs nad Labem a Ostrov. Rozsah rodinného archivu toskánských Habsburků je cca 500 kartonů, více než 2 000 map a plánů a asi 4 000 fotografií.

ZÁVĚR

Archiv habsbursko-lotrinského rodu uložený v Domácím, dvorském a státním archivu ve Vídni je velice bohatý. Vykazuje ovšem rovněž citelné mezery. V archivu se například nenachází korespondence císaře Františka Josefa a císařovny Alžběty.¹⁸⁾ Také archivy arcivévodů Karla Ludvíka a jeho syna císaře Karla I. nejsou uloženy v našich fondech. Tato okolnost dodnes ztěžuje, ba vlastně znemožňuje, jakýkoli seriózní výzkum k dějinám pozdních Habsburků. Ze strany Rakouského státního archivu lze také litovat, že se rodina Habsburg-Lothringen rozhodla uložit pozůstalost Otty von Habsburg v Budapešti. Zástupci rodiny se při jednáních s Rakouským státním archivem jasně vyslovili, že si zde tento archiv nepřejí uložit. Lze litovat, že je tak přerušena dlouholetá tradice ukládání habsburských písemností, i když je nutné toto rozhodnutí zároveň akceptovat, neboť se jedná o soukromý majetek.¹⁹⁾

Struktura habsburského rodinného archivu v Domácím, dvorském a státním archivu ve Vídni

1. Vlastní rodinný archiv (Hausarchiv), 1160–1925
  - a Rodinná korespondence A und B (Familienkorrespondenz A und B), 1425–1912, 1400–1806
  - b Rodinné spisy (Familienakten), 1463–1925

¹⁸⁾ Georg Nostiz-Rieneck, *Briefe Kaiser Franz Josefs an Kaiserin Elisabeth 1859–1889*. Wien 1966.

¹⁹⁾ Diskuse o pozůstalosti Otty von Habsburg se objevila najednou na konci roku 2015 v rakouských médiích. Jednání mezi zástupci Rakouského státního archivu a rodinou Habsburků byla vedena již od roku 2011. Jako důkaz zde stačí uvést odkaz na článek Stephana Löwensteina ve Frankfurter Allgemeine Zeitung ze dne 26. 12. 2016, který také cituje vyjádření Rakouského státního archivu a věcně hodnotí situaci: *Ein unwiderstehliches Angebot*, viz <http://www.faz.net/aktuell/gesellschaft/menschen/nachlaesse-von-otto-von-habsburg-sind-bald-in-ungarn-zu-sehen-14592480.html> [10. 2. 2017].

- c Handschreiben fremder Staatsoberhäupter (Vlastnoruční dopisy představitelů cizích států), 1909–1918
- d Příruční archiv císaře Františka I. (Handarchiv Kaiser Franz I.), 1765–1835
- e Soubory rodinného archivu (Sammelbände des Hausarchivs), 1557–1898
- f Dvorní cesty (Hofreisen), 1766–1834
- g Spisy ministerstva vnitra týkající se dvora (Hofakten des Ministerium des Innern), 1507–1836
- h Ministerstvo císařského dvora (Ministerium des kaiserlichen Hauses), 1160–1918
- i Archiv Montenuovo, 1804–1845
- j Archiv arcivévodkyně Marie Luisy, vévodkyně z Parmy (Archiv von Erzherzogin Maria Luisa, Herzogin von Parma), 1821–1847
- k Pozůstalost arcivévodky Františka Karla (Nachlass Erzherzog Franz Karl), 1807–1853
- l Pozůstalost arcivévodkyně Žofie (Nachlass Erzherzogin Sophie), 1809–1872
- m Archiv císaře Maxmiliána Mexického (Archiv Kaiser Maximilian von Mexiko)
- n Pozůstalost arcivévodky Františka Ferdinanda (Nachlass Erzherzog Franz Ferdinand), –1914
- o Pozůstalost arcivévodky Karla Ludvíka (Nachlass Erzherzog Karl Ludwig), 1855–1896
- p Pozůstalost arcivévodky Ferdinanda Karla (Ferdinand Burg) (Nachlass Erzherzog Ferdinand Carl (Ferdinand Burg)), 1876–1915
- q Pozůstalost arcivévodkyně Marie Terezie (Nachlass Erzherzogin Maria Theresia), 1863–1914
- r Pozůstalost arcivévodky Ludvíka Salvátora (Nachlass Erzherzog Ludwig Salvator), 1855–1915
- s Pozůstalost arcivévodky Leopolda Wölflinga (Nachlass Erzherzog Leopold Wölfling), 1890–1935
- t Poschovy spisy (Poschakten), 1734–1792
- u Pozůstalost Carnea-Steffaneo (Nachlass Carnea-Steffaneo), 1802–1810
- v Pozůstalost Erberg (Nachlass Erberg), 1808–1814
- w Pozůstalost Dr. Carl Eminger, sekretář císařovny Marie Anny (Nachlass Dr. Carl Eminger, Sekretär der Kaiserin Maria Anna), 1830–1850
- x Arcivévodkyně Gisela, Archiv sekretáře Pachnera von Eggernstorf (Erzherzogin Gisela, Archiv des Sekretärs Pachner von Eggernstorf), 1872–1873
- y Sbírká korunní princ Rudolf (Selekt Kronprinz Rudolf), 1864–1889
- z Pozůstalost Dr. Albin Schager-Eckartsau (Nachlass Dr. Albin Schager-Eckartsau), 1887–1926
2. Lotrinský rodinný archiv (Lothringisches Hausarchiv), 12.–18. století
3. Estenský rodinný archiv (Habsburg-Este), 1100–1900

- a Vlastní estenský rodinný archiv (Estensisches Familienarchiv)
- b Zámecký archiv Catajo (Schlossarchiv Catajo), 1177–1850
- c Sbírka Chambord (Selekt Chambord)

ZUSAMMENFASSUNG

DIE HABSBURGISCH-LOTHRINGISCHEN HAUSARCHIVE IM WIENER HAUS-, HOF- UND STAATSARCHIV

Der Fundus Habsburgisch-lothringische Hausarchive, der im Österreichischen Staatsarchiv in der Abteilung Haus-, Hof- und Staatsarchiv aufbewahrt wird, gehört lange Jahre schon zu den meistverwendeten Archivsammlungen dieses Archivs. Er enthält Familien- und andere private Schriftstücke des herrschenden Geschlechts der Habsburger und dessen einzelner Mitglieder.

Das Familienarchiv der Habsburger wurde relativ spät angelegt, erst Mitte des 18. Jahrhunderts, als die Habsburger Monarchie im Zusammenhang mit den soeben stattfindenden Erbfolgekriegen und der Notwendigkeit, historisch-rechtlicher Argumente für ihre Gegner an der Hand zu haben, ein intensives Bedürfnis danach verspürte. Mit der Anlage des Geheimen Hausarchivs wurde 1749 Theodor Anton Taulow von Rosenthal beauftragt. Das Archiv wurde durch Sammeln eingerichtet, es wurden in Wien befindliche Familienschriftstücke, erweitert um in den Archiven der übrigen Residenzstädte, vor allem in Innsbruck und in Prag aufbewahrte Dokumente, darin aufgenommen. Die Sammelmethode bei der Errichtung des Familienarchivs ist teilweise noch bis heute sichtbar. Mitte des 19. Jahrhunderts wurde das Archiv in drei Grundgruppen aufgeteilt: Familienurkunden, Familienkorrespondenz und Familienakten. Die letzten beiden bilden bis heute den Kern des sogenannten eigentlichen Hausarchivs. Die Studie beschreibt eingehend die komplizierte Struktur des heutigen Fundus der Habsburgisch-lothringischen Hausarchive und stellt deren einzelne Teile vor. Der Fundus ist im Grunde genommen in die drei Abschnitte Hausarchiv, Lothringisches Hausarchiv und Estensisches Hausarchiv unterteilt. Das Hausarchiv des habsburgisch-lothringischen Geschlechts beinhaltet neben den genannten zwei Gruppen, Familienkorrespondenz und Familienakten, weitere Archiveinheiten. Dazu gehören vor allem persönliche Archive einiger Familienmitglieder (z.B. der Erzherzoginnen und Erzherzöge Marie Luisa, Franz Karl, Sophie, Franz Ferdinand d'Este, Maximilian von Mexiko, Karl Ludwig, Ludwig Salvator oder Leopold Wölfling) und weiterer Personen vor allem aus den Reihen der persönlichen Beamten, Vertrauten und Erzieher. Der Anfang des lothringischen Familienarchivs ist ins Jahr 1736 datiert, als es zum Vertragsabschluss zwischen dem französischen König Ludwig XV. und Kaiser Karl VI. über den Abtritt Lothringens kam. Der scheidende Herzog Franz Stephan, später Kaiser Franz I., nahm auch das Familienarchiv seiner Vorfahren mit, das ursprünglich in Florenz aufbewahrt wurde, das jedoch noch zu seinen Lebzeiten nach Wien gebracht wurde. Das Estensische Hausarchiv enthält Quellen zur Geschichte des Herzogtums von Modena. Die herrschende Familie Este erwarb es im Zusammenhang damit, dass das Haus Modena im Jahre 1876 von den Habsburgern beerbt wurde. Bestandteil der Studie ist ein knapper Exkurs, der das im Nationalarchiv in Prag aufbewahrte Hausarchiv der toskanischen Habsburger betrifft.

■ Překlad Artlingua, s.r.o.

Daniel Doležal – Nikola Michňová – Jaroslav Šulc

DOBROVOLNÍCI PRO ARCHIV. PROGRAM DOBROVOLNICKÉ ČINNOSTI VE STÁTNÍM OBLASTNÍM ARCHIVU V PRAZE

Počátkem roku 2016 uvedl Státní oblastní archiv v Praze do pilotního provozu svůj dobrovolnický program, který nabízí zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti možnost podílet se na plnění některých úkolů archivu, náležitých zejména do oblastí péče o archiválie, jejich zpracování a využívání, případně též správy knihovního fondu. Program vznikl z iniciativy ředitele archivu, PhDr. Daniela Doležala, Ph.D., kterého inspiroval dobrovolnický program Národního muzea.¹⁾ Primárním cílem bylo vytvořit organizační platformu pro zapojení vybraných jedinců z řad laické i odborné veřejnosti, kteří mají zájem participovat na archivní práci a jsou motivováni nabídnout archivu bez nároku na finanční odměnu své znalosti, zkušenosti a dovednosti. Jako vedlejší příznivý efekt jsme očekávali, že zapojení veřejnosti do života archivu přispěje k posílení obecného povědomí o archivnictví, významu národního archivního dědictví, a princip participace přinese nový dosud nevyzkoušený rozměr vztahu archivu vůči veřejnosti.²⁾ Předložený článek pojednává o přípravě dobrovolnického programu, shrnuje poznatky získané při realizaci prvních projektů a nabízí k užití dalším archivům vytvořenou metodiku.

Činnost dobrovolníků má v řadě zemí světa dlouhou tradici a je běžnou součástí profesního i společenského života. V oblasti sociální a zdravotní péče, v ekologii a ochraně životního prostředí nebo v kultuře a sportu zde hraje významnou a často i nepostradatelnou roli.³⁾ Fenomén dobrovolnické služby proniká i do archivnictví.⁴⁾ Dobrovolnictví se těší podpoře i v České republice. Od roku 2003 upravuje

¹⁾ Základní informace jsou k dispozici na webových stránkách <http://www.nm.cz/Volna-mista-Narodni-muzeum/Dobrovolnickyy-program/>, [odkaz funkční k 4. 12. 2017].

²⁾ V části veřejnosti dosud přetrvává obraz archivu jako místa spíše uzavřeného.

³⁾ Dobrovolnictví je v jednotlivých zemích metodicky a organizačně podporováno zastřešujícími institucemi. Např. v USA působí v oblasti muzejní kultury *American Association for Museum Volunteers* (www.aamv.org), v Austrálii organizace *Volunteering Australia Inc.* (www.volunteeringaustralia.org), ve Velké Británii *National Council for Voluntary Organisations* (www.ncvo.org.uk), v Německu má dlouhou tradici dobrovolnická služba mladých lidí (<http://www.bundesfreiwilligendienst.de/>), která je podporována i na evropské úrovni (<http://www.alliance-network.eu/>) [všechny odkazy funkční k 4. 12. 2017].

⁴⁾ Dobrovolnické programy fungují např. v Národním archivu ve Velké Británii, více k tomu na: <http://www.nationalarchives.gov.uk/about/get-involved/volunteering/> [odkaz funkční k 4. 12. 2017].

podmínky, za kterých stát podporuje dobrovolnickou službu, zákon č. 198/2002 Sb., Zákon o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů.⁵⁾ Organizování dobrovolnické služby se u nás věnuje řada organizací a k dispozici je i množství metodických materiálů.⁶⁾ Dobrovolníci se podobně jako v zahraničí uplatňují především v oblasti sociální a zdravotní péče, v ochraně přírody, v kultuře i vědecko-výzkumné sféře. Dobrovolníky najdeme v muzeích, galeriích, knihovnách, ale také v divadlech a v dalších kulturních i vědeckovýzkumných institucích.

V českých archivech bylo a stále je vcelku běžné se setkat s lidmi, které by z mnoha důvodů bylo možné jako dobrovolníky označit již nyní. Zajišťují pro archivy široké spektrum činností, které sami archiváři buď nejsou schopni vykonávat např. z důvodů odlišné odborné kvalifikace, nebo na které jim již nezbývají zejména časové kapacity. Jedná se např. o bývalé kolegy v penzi, aktivní poučené badatele, rodinné příslušníky či o studenty, čekající na uvolnění místa nebo pracující na svých odborných aktivitách a zároveň ve prospěch archivu. Zatímco na straně těchto osob jsou naplněny všechny znaky dobrovolnictví poměrně zřetelně, na straně archivů až do této doby panovala nejasná situace. Vzhledem k tomu, že při této činnosti bezpochyby existuje řada rizik, spočívajících v neujasněném vztahu mezi takovýmto dobrovolníkem a archivem, a tedy v chybějící definici vzájemných práv a povinností, stále jasněji bylo vidět, že je třeba takovou činnost, v souladu s moderní legislativou, podchytit a právně vyjasnit.

Cílem projektu, který je nyní, v této formě a po odzkoušení předáván archivní veřejnosti k následování a dalšímu rozvoji, bylo především dát formální rámec již z valné části praktikované spolupráci mezi archivem a vybranými jedinci a zároveň pokusit se tuto formu spolupráce zintenzivnit, rozvíjet a využít k dalšímu rozšíření archivních aktivit v těch oblastech, kde na to v rámci běžných pracovních povinností a za stávajícího personálního zabezpečení již není prostor.

Samostatnou skupinou spolupracující veřejnosti, o které však dále již nebude řeč, jsou „nepraví“ dobrovolníci, tedy v de iure zaměstnanci, pracující pro archiv za symbolickou odměnu, např. formou dohody o pracovní činnosti. Parametry

Dobrovolníky využívá i Národní archiv ve Spojených státech (*The National Archives and Records Administration*), více na: <https://www.archives.gov/careers/volunteering> [odkaz funkční k 4. 12. 2017].

⁵⁾ Seznamy organizací, kterým ministerstvo vnitra udělilo od roku 2003 akreditaci k dobrovolnickým projektům je k dispozici na webových stránkách <http://www.mvcr.cz/clanek/seznam-akreditovanych-projektu.aspx> [odkaz funkční k 4. 12. 2017].

⁶⁾ Významnou neziskovou organizací, která se zabývá dobrovolnictvím v České republice, je společnost HESTIA – Centrum pro dobrovolnictví, z. ú. Věnuje se podpoře dobrovolnických programů na všech úrovních a zprostředkovává je jednotlivcům, organizacím, institucím i firmám. Více o její činnosti na: <http://www.hestia.cz/cs-CZ/> [odkaz funkční k 4. 12. 2017]. Na stránkách společnosti je k dispozici velké množství metodických materiálů.

vztahu mezi archivem a jimi jsou sice nastaveny zákoníkem práce, nicméně vzhledem k nízké odměně nelze hovořit o výdělečné činnosti. Jedná se tedy o kombinaci spolupráce, kdy archiv je chráněn zákoníkem práce, ale odměna za ni je spíše symbolická a musí být vyvážena dalšími benefity (např. dobrým pocitem z užitečné činnosti, potřebou získání praxe, čekáním na uvolněné místo), tedy stejným spektrem odměny, jako u „klasických“ dobrovolníků.

Při této příležitosti je také nutno zmínit i další specifický druh dobrovolnické činnosti, a to psaní a publikování odborných příspěvků v publikacích, sbornících a časopisech vydávanými archivy. Ve většině případů nejsou tyto autorské, zpravidla kvalitní, pracné a pečlivě připravované texty honorovány, často nejsou ani nijak smluvně podvázány. Autoři se tak musí spokojit opět jen s dobrým pocitem prospěšné práce pro ostatní a ukojením svých výzkumných a tvůrčích potřeb. Pokud snad tyto texty honorovány jsou, jedná se většinou opět spíše o symbolickou odměnu, která rozhodně nemůže být plnou satisfakcí za odvedenou práci. Tento okruh dobrovolnické činnosti však také zůstal mimo záměr tohoto článku a bude nutné se mu věnovat v některém příštím příspěvku.

PŘÍPRAVA DOBROVOLNICKÉHO PROGRAMU VE STÁTNÍM OBLASTNÍM ARCHIVU V PRAZE

Od počátku našich úvah o zapojení dobrovolníků do práce archivu bylo zřejmé, že vznik programu si vyžádá důkladnou přípravu, zejména s ohledem na skutečnost, že s tímto typem spolupráce nemá archiv zkušenosti. Věděli jsme, že program musí být vypracován tak, aby byl pro organizaci přínosem, neznamenal nepřiměřenou zátěž pro pracovníky a nevytvářel neadekvátní rizika vzniku škod, které by mohly vznikat organizaci, dobrovolníkovi, případně i třetím osobám. Bylo třeba rozhodnout o legislativním rámci programu a jeho právních aspektech, navrhnout efektivní způsob řízení, tvorby dobrovolnických projektů, získávání, motivování a hodnocení dobrovolníků. K přípravě dobrovolnického programu byl v našem archivu v roce 2015 utvořen ředitelem archivu projektový tým pod vedením PhDr. Jaroslava Šulce. Jeho členy se stali Mgr. Tomáš Herian, Mgr. Nikola Michňová, Mgr. Markéta Munková a Mgr. Lenka Svobodová. Projektový tým připravil metodiku, zpracovanou do podoby služebního předpisu ředitele, vydaného v prosinci 2015 (v plném textu v příloze článku). Současné byly připraveny první ověřovací dobrovolnické projekty, uváděné do provozu v roce 2016. Práci týmu usnadnila možnost využít dostupné metodiky dobrovolnických organizací (viz výše), stejně jako konzultace.⁷⁾

⁷⁾ Konzultace nám ochotně poskytli pracovníci Národního muzea v Praze a organizace Hestia – Centrum pro dobrovolnictví, z. ú.

Zvažovali jsme tři možné varianty právního rámce spolupráce s dobrovolníky – uzavření smlouvy podle § 1746 zák. č. 89/2012 Sb., příkazní smlouvu podle § 2430 zák. č. 89/2012 (příkazní smlouva), nebo možnost využít služeb akreditované vy- sílací organizace, která vytváří dobrovolnické programy dle zák. č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. Nakonec byla zvolena první z uvedených variant, která se ukázala jako nejvhodnější. V rámci prevence možných rizik bylo rozhodnuto o re- alizaci několika opatření, zakotvených do metodiky. Všichni dobrovolníci jsou při uzavření smlouvy poučeni o bezpečnostních a protipožárních předpisech a před- pisech o ochraně zdraví při práci, v důvodných případech jsou jim poskytovány ochranné pracovní prostředky. V případě potřeby archiv sjednává adekvátní po- jištění, jímž může být úrazové pojištění dobrovolníka, pojištění odpovědnosti dob- rovolníka za škodu způsobenou organizací nebo třetí osobě a pojištění organizace za škodu způsobenou dobrovolníkovi. Dobrovolníci by neměli vykonávat práce, které neodpovídají jejich věku, vzdělání, zdravotnímu stavu a schopnostem, ne- měli by přicházet běžně do kontaktu se zvláště cennými archiváliemi nebo pracovat na rizikových pracovištích. Hlavní odpovědnost za organizaci činnosti dobro- volníků v archivu připadla dle schválené metodiky koordinátorovi dobrovolnic- tví, který je jmenován ředitelem archivu. Koordinátor vytváří ve spolupráci s dal- šími zaměstnanci archivu dobrovolnické projekty, ustanovuje těmto projektům garanty, provádí výběr dobrovolníků, připravuje smlouvy s dobrovolníky a v pří- padě potřeby vyřizuje pojištění proti identifikovaným rizikům. Na základě získa- ných podnětů může též navrhnout změnu dobrovolnické smlouvy, její vypovězení, změnu nebo zrušení dobrovolnického projektu. Zpětnou vazbu poskytují v praxi zejména projektoví garanti, případně též samotní dobrovolníci. Projekt musí mít vždy podporu vedoucího příslušného pracoviště archivu, kde je činnost vykoná- vána. Koordinátor je rovněž odpovědný za poučení dobrovolníka o všech jeho právech a povinnostech, přijímá podněty od garantů dobrovolnických projektů, dotazy a stížnosti dobrovolníků. Shromažďuje hodnocení činnosti dobrovolníků, vyhodnocuje přínos dobrovolnických projektů a minimálně jednou ročně před- kládá řediteli archivu souhrnné písemné zhodnocení celého dobrovolnického pro- gramu. Pro každý dobrovolnický projekt je ustanoven minimálně jeden garant, který se kromě řízení a hodnocení činnosti dobrovolníka na pracovišti obvykle podílí též na přípravě projektu a výběru dobrovolníků. Je rovněž důležité, aby měli koordinátor a projektoví garanti zajištěnu v případě potřeby součinnost od dalších zaměstnanců archivu, typicky např. od personalisty, nebo řadových zaměstnanců na pracovištích, kde je dobrovolnická činnosti vykonávána. Významné místo při- padlo v metodice dobrovolnickým projektům, které představují nabídku konkré- tních činností, jež mohou dobrovolníci vykonávat na vybraných pracovištích archivu. Projekty připravuje koordinátor z vlastní iniciativy nebo návrhu jiného zaměstnance. Písemný návrh projektu, který má pevné náležitosti (ukázka v pří- loze), vždy schvaluje ředitel archivu. K realizaci jednotlivých projektů jsou uzaví- rány smlouvy s dobrovolníky. Uzavření smlouvy má své podmínky, jako je dodání výpisu z trestního rejstříku, vyplnění registrační karty dobrovolníka (ukázka v pří-

loze), která umožňuje posoudit znalosti, dovednosti a zájmy uchazeče o spolupráci, a absolvování osobního pohovoru s koordinátorem a garantem, kdy se ověřuje motivace a důvěryhodnost uchazeče, jeho předpoklady pro zamýšlenou činnost, a také uchazeč má možnost udělat si jasnou představu o činnostech, které bude vykonávat a získat odpovědi na své dotazy. Smlouvy jsou uzavírány vždy na dobu určitou, a každá ze stran může od smlouvy odstoupit. Dobrovolník získává na konci své smluvní činnosti písemné hodnocení. Z rozhodnutí ředitele lze dobrovolníka ocenit též děkovným dopisem, v případě souhlasu dobrovolníka uvedením ve výroční zprávě organizace, v publikaci, na webových stránkách nebo v jiném médiu (v souvislosti s realizovaným projektem), případně darováním publikace vydané archivem.

PILOTNÍ DOBROVOLNICKÉ PROGRAMY V SOA V LETECH 2016–2017

V letech 2016 a 2017 byly započaty první dobrovolnické projekty. Jejich cílem bylo získat vlastní praktické zkušenosti s dobrovolnictvím, posoudit, zdali je tento koncept spolupráce s veřejností pro archiv přínosný, a podrobit testu zpracovanou metodiku. Ukázalo se, že naše očekávání byla v zásadě správná. O dobrovolnický program projevila zájem jak jednotlivá pracoviště archivu, která podnítila ustavení prvních projektů, tak veřejnost. Archiv nabídl dobrovolníkům práci v odborné knihovně, při databázovém zpracování archiválií (sčítacích operátů), přepisu archivních pomůcek, revizi a zpracování archiválií. Mezi zájemci o dobrovolnickou činnost najdeme středoškolské a vysokoškolské studenty, důchodce, osoby pečující o děti nebo aktuálně bez zaměstnání. Jedná se obvykle o jedince se zájmem o historii, knižní kulturu, archivní památky, kteří hledají smysluplné využití volného času, chtějí uplatit vlastní znalosti a schopnosti nebo (hlavně v případě studentů) získat praktické zkušenosti s činnostmi archivu. K vyhledání vhodných kandidátů na dobrovolnickou spolupráci jsme volili různé metody. U složitějších činnostech, které předpokládají větší předběžné znalosti, bylo upřednostněno cílené oslovení konkrétních osob (platí zejména pro činnosti spojené se zpracováním archiválií). Ve Státním okresním archivu Mělník se osvědčila inzerce v místním tisku, která měla velký ohlas, v roce 2017 zde na jejím základě projevilo zájem o dobrovolnickou činnost 11 osob, takže pracovníci archivu mohli vybrat ty nejvhodnější. Celkem v letech 2016 a 2017 prošlo pilotními dobrovolnickými projekty Státního oblastního archivu v Praze 12 osob, se kterými byla uzavřena smlouva.

Schválené dobrovolnické programy v letech 2016–2017:

- Zpracování sčítacích operátů města Mělníka (SOkA Mělník)
- Práce v archivní knihovně. Katalogizace duplicitních knih v knihovnách archivů a jejich další využití (SOkA Mělník, SOkA Kutná Hora)

- Přepisy archivních pomůcek do programu Janus a obdobné prepisovací práce (SOA Praha – Oddělení péče o fyzický stav archiválií).
- Popis matrik pro účely dálkového zpřístupnění jejich digitálních kopií (SOA Praha – Oddělení péče o fyzický stav archiválií, projekt zatím nerealizován)
- Spolupráce na revizi archivního fondu Okresní úřad Kladno (1885) 1893–1945 (1955). Kontrola a opravy uložení spisů v kartonech, jejich překartonování (SOkA Kladno)
- Analýza, třídění a základní soupis archivních fondů Správa pro výchovu a vzdělávání pracovníků lesního a vodního hospodářství, Benešov, 1976–1995 a Institut výchovy a vzdělávání Ministerstva zemědělství ČR, (1967) 1977–2001 (SOA Praha – Oddělení zemědělsko-lesnických a osobních fondů a matriční agendy)
- Účast na zpracování vybraného archivního souboru (SOkA Praha-západ se sídlem v Dobřichovicích)

Také schválená metodika v podobě služebního předpisu ředitele se ukázala jako funkční a vyžaduje jen drobné úpravy (administrativní zjednodušení). Jako výhodné se ukázalo zahrnout do procesu výběru dobrovolníka krátké zkušební období, kdy si dobrovolník ještě před uzavřením smlouvy vyzkouší činnosti, jež mají být předmětem smlouvy. Dobrovolník tím získá jasnou představu o věcné náplni činnosti, její náročnosti a atraktivnosti. Archiv si může ověřit, zda má dobrovolník o spolupráci skutečný zájem a je vhodným kandidátem. Zkušební období lze aplikovat pouze u projektů, které nejsou spojeny s rizikem vzniku škod a nevyžadují uzavření příslušného pojištění.

Dobrovolnický program lze na základě vyhodnocení zkušeností s pilotními programy považovat za funkční a prospěšný. Archiv jeho prostřednictvím nabízí veřejnosti novou formu participace, díky dobrovolníkům může vykonávat činnosti, na které by jinak neměl vlastní kapacity, mezi dobrovolníky lze hledat budoucí zaměstnance, případně lze využívat znalostí a zkušeností bývalých zaměstnanců.

PŘÍKLAD ÚSPĚŠNÉ DLOUHODOBÉ SPOLUPRÁCE S DOBROVOLNÍKY – STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV MĚLNÍK

Do pilotní fáze celého programu se od počátku zapojilo několik našich oddělení, z nichž je třeba vyzdvihnout zejména Státní okresní archiv Mělník, který připravil hned dva dobrovolnické projekty, a podařilo se mu přivést do archivu řadu místních dobrovolníků.

Zájemci měli možnost zapojit se do projektu Zpřístupňování sčítacích operátů města Mělníka. Sčítací operáty patří mezi nejvyužívanější archiválie uložené v okresních archivech, které poskytují jedinečné informace o obyvatelstvu konkrétního města. Představují tak výjimečný historický pramen s širokým badatelským využitím. Cílem projektu je vytvoření elektronické databáze údajů získaných

ze sčítacích archů a jejich následné zpřístupnění široké veřejnosti prostřednictvím webové aplikace. V rámci tohoto nabízeného dobrovolnického programu činnost dobrovolníka spočívala v tvorbě této databáze, a to přímou excerpcí vybraných demografických dat z jednotlivých sčítacích archů, které se dochovaly z průběhu sčítání lidu z let 1900, 1910 a 1921, do předem připravených tabulek v počítačovém programu, s využitím řízených slovníků pro účely jejich strojového statistického zpracování. Vzniklá databáze bude mít široké uplatnění. V dnešní době velkého zájmu o genealogický výzkum bude zásadním pomocníkem genealogům, ale i zájemcům o tzv. dějiny domu, které se stávají také více a více trendem současných návštěvníků badatelen archivů. Vedle badatelské veřejnosti poskytne nově vzniklá databáze demografických dat usnadnění a zefektivnění v práci archivářů při zpracování úředních i soukromých rešerší. Zároveň tak dojde ke snížení frekvence předkládání sčítacích operátů badatelům a využívání ze strany archivářů, čímž bude šetřen mnohdy velmi špatný fyzický stav těchto archiválií. V neposlední řadě se shromážděná data stanou východiskem pro budoucí výzkum demografického a sociálního vývoje města Mělníka v první čtvrtině 20. století.

Druhým dobrovolnickým projektem realizovaným ve Státním okresním archivu Mělník v roce 2017 byla práce v archivní knihovně. Spočívala ve vyhledávání a shromažďování duplicitních knih z dosud nezpracované části knihovního fondu prostřednictvím souborného knihovního katalogu Státního okresního archivu Mělník. Následně probíhala jejich katalogizace. Výsledkem byl soupis duplicitních knih, který byl následně poskytnut s nabídkou knih ostatním archivům, nejprve v rámci SOA v Praze a posléze dalším archivům (např. SOkA Tachov). V rámci tohoto projektu proběhlo také systematické ukládání duplikátů do depozitáře archivu. Přínosem projektu je efektivní využití nepotřebných knih, obohacení tak knihoven spřátelených institucí a zároveň uvolnění místa v depozitáři archivu.

V průběhu roku 2017 se do výše uvedených dobrovolnických projektů mělnického archivu přihlásilo celkem 11 osob, a to především na základě „náborového“ článku zveřejněném v regionálním tisku.⁸⁾ Po osobních vstupních pohovorech jsme postupně přijali 6 uchazečů. Při výběru jsme se zaměřili na schopnosti a znalosti potřebné k zapojení se do obou nabízených dobrovolnických programů. V případě projektu Zpracování sčítacích operátů města Mělníka šlo především o schopnost správně přečíst mnohdy paleograficky náročnější text na jednotlivých sčítacích archích, pečlivost, spolehlivost a zodpovědný a samostatný přístup k práci. Zároveň jsme přihlíželi k motivaci, zájmům a dalším dovednostem. V případě požadavků na spolupráci v rámci dobrovolnického projektu zaměřeného na práci v archivní knihovně byly nároky menšího rozsahu, respektive se omezovaly pouze na schopnost základní práce s počítačem a vyhledávání v knihovním webovém katalogu archivu.

⁸⁾ Nikola Michňová, *Dobrovolníci pro mělnický archiv*. Mělnická radnice, 5, 2017, s. 11.

Vhodnými kandidáty pro účast v dobrovolnických projektech se nakonec stali dva středoškolští studenti Gymnázia Jana Palacha Mělník, kteří se přihlásili z důvodů splnění podmínky vykonávat dobrovolnickou činnost v rámci projektu mládežnické výzvy DofE – Cena vévody z Edinburghu, v němž si mladí lidé stanovují individuální cíle a výzvy v různých aktivitách. Jedná se o vzdělávací program, který podporuje osobní rozvoj a získání dovedností uplatnitelných v budoucím životě a po jeho splnění studenti získají certifikát s mezinárodní platností. Dále se jednalo o vysokoškolskou studentku magisterského studia oboru čeština – dějepis Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, dvě ženy v domácnosti a jednu ženu důchodového věku, jejichž motivací k účasti na dobrovolnickém projektu byly především zájem o historii mělnického regionu, poznání práce v archivu a smysluplné využití svého volného času. Jednalo se rovněž o vysokoškolsky vzdělané ženy, jedna v oboru čeština – angličtina zabývající se historickou češtinou (příprava na doktorandské studium tohoto oboru), druhá v oboru čeština – francouzština s více jak čtyřicetiletou praxí jako učitelka českého jazyka na mělnickém gymnáziu a aktivní badatelka se zájmem o genealogii a výzkum česko-ukrajinských vztahů na území našeho státu od počátku 20. století.

Následně si všichni vybraní zájemci nejprve činnost, kterou obnášely příslušné dobrovolnické projekty, vyzkoušeli a až poté s nimi byla uzavřena smlouva, byl jim předán kodex dobrovolníka s jejich právy a povinnostmi a text s poučením o zásadách bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a o zásadách požární ochrany. Zároveň uchazeči doložili výpis z rejstříku trestů a nezletilý zájemci pak souhlas zákonných zástupců. Před samotným přijetím dobrovolníků se jako velmi praktická součást osvědčila zmíněná krátká zkušební doba, při níž bylo možné poznat, zda jsou vybraní jedinci schopní splnit veškeré nároky nabízeného projektu. Velmi důležitou součástí prvních návštěv dobrovolníků v archivu je jejich důkladné proškolení k dané činnosti, přesně a jasně stanovené instrukce, seznámení s vlastními archiváliemi a poučení o manipulaci s nimi. Motivací a podpořením zájmu dobrovolníků se ukázala jako velmi vhodná úvodní exkurze do depozitáře archivu a ukázka archiválií historických archivů měst, např. středověkých listin města Mělníka, panovnických privilegií, nejstarších dochovaných městských knih a dalších obdobných archiválií uložených ve fondech a sbírkách archivu. Vzhledem k tomu, že oba realizované dobrovolnické projekty neobnášely fyzicky náročnou práci pro samotné dobrovolníky, nehrozila žádná významná rizika a nebylo zapotřebí s dobrovolníky uzavřít pojištění. Vlastní proces řízení činnosti dobrovolníků proběhl bez větších problémů a dalšího omezení každodenního provozu archivu. Co se projevilo jako menší zátěž, především pro garanta probíhajících dobrovolnických projektů, byla časová náročnost nutná na následnou kontrolu vykonané práce jednotlivých dobrovolníků a její případná oprava.

Oba projekty realizované ve Státním okresním archivu Mělník v roce 2017 dobrovolníkům nabízely možnost podílet se na péči o část národního archivního dědictví a přispět ke zpracování i využívání archiválií a knihovního fondu, poznat každodenní práci v archivech a seznámit se s archiváliemi i odbornou literaturou.

Příloha č. 1.

Služební předpis ředitele Státního oblastního archivu v Praze č. 15/2015 ze dne 21. 12. 2015, kterým se stanoví pravidla činnosti dobrovolníků ve Státním oblastním archivu v Praze

- (1) Pokyn upravuje pravidla činnosti dobrovolníků ve Státním oblastním archivu v Praze (dále jen „archiv“).
- (2) Dobrovolnictví nabízí širší veřejnosti možnost podílet se v souladu s potřebami archivu na péči o část národního archivního dědictví v jeho správě. Pro archiv může být přínosné v oblasti zpracování i využívání archiválií nebo knihovního fondu i v oblasti fyzické péče o ně. Princip participace přináší nový rozměr vztahu veřejnosti a archivu, přispívá ke zvýšení zájmu veřejnosti o archiv a archivní dědictví, rozšiřuje obecné povědomí o archivu a jeho významu pro společnost.

Čl. 1

Základní ustanovení

(1) **Dobrovolník** je fyzická osoba, která z vlastní vůle, ve svém volném čase a bez nároku na odměnu vykonává v souladu se smlouvou činnosti pro archiv. Osoba mladší 18 let (a starší 15 let) se může stát dobrovolníkem jen se souhlasem zákonných zástupců.

(2) Archiv uzavírá s každým dobrovolníkem **smlouvu o dobrovolnické činnosti** podle § 1746 odst. 2 zák. č. 89/2012, občanský zákoník. Nedílnou součástí smlouvy je prohlášení dobrovolníka o mlčenlivosti. Vzor smlouvy tvoří přílohu tohoto pokynu. O uzavření, změně a vypovězení smlouvy ze strany archivu rozhoduje ředitel archivu na návrh koordinátora dobrovolnictví.

(3) V případě existence rizika vzniku škody při výkonu dobrovolnické činnosti archiv uzavře adekvátní **pojištění** (pojištění odpovědnosti dobrovolníka za škodu způsobenou organizací nebo třetí osobě, pojištění odpovědnosti organizace za škodu způsobenou dobrovolníkovi, úrazové pojištění dobrovolníka). O uzavření pojištění archivem rozhoduje ředitel archivu na základě návrhu koordinátora dobrovolnictví. Jako součást prevence rizik jsou dobrovolníkům v důvodných případech archivem poskytnuty **ochranné pracovní prostředky**. O poskytnutí ochranných pracovních prostředků rozhoduje s ohledem na charakter činnosti a místní podmínky pracoviště garant dobrovolnického projektu, který zároveň vyhotovuje zápis o předání těchto prostředků dobrovolníkovi a předává jej koordinátorovi dobrovolnictví.

(4) Archiv vytváří **dobrovolnické projekty**, které obsahují nabídku konkrétních činností, jež mohou dobrovolníci vykonávat na určených pracovištích archivu za předem stanovených podmínek. O zřízení, změně a zrušení dobrovolnického projektu rozhoduje ředitel archivu na základě návrhu koordinátora dobrovolnictví.

(5) Odpovědnou osobou za organizaci činnosti dobrovolníků v archivu je **koordinátor dobrovolnictví** jmenovaný ředitelem archivu. Koordinátor zejména:

- vytváří ve spolupráci s dalšími zaměstnanci archivu dobrovolnické projekty, vybírá a ustanovuje garanta dobrovolnického projektu
- zajišťuje komunikaci s veřejností
- ve spolupráci s garantem dobrovolnického projektu provádí výběr dobrovolníků,
- připravuje smlouvu s dobrovolníkem a předkládá ji řediteli archivu k podpisu
- vytváří podklady pro rozhodnutí o pojištění a vyřizuje pojištění
- zajišťuje a organizuje úvodní poučení dobrovolníků o jejich právech a povinnostech (kodex), o organizaci archivu, o bezpečnostních a protipožárních předpisech a předpisech o ochraně zdraví při práci a o ostatních interních pokynech ředitele archivu, jež souvisejí s výkonem dobrovolnické činnosti. Přitom je oprávněn vyžádat si součinnost dalších zaměstnanců archivu. O poučení se vyhotovuje písemný záznam, který svým podpisem stvrzují osoby, které poučení poskytly, a dobrovolník. Písemný záznam se předává koordinátorovi dobrovolnictví.
- přijímá podněty, řeší stížnosti dobrovolníků nebo garantů a problémy vzniklé při výkonu činnosti dobrovolníků
- přijímá hodnocení činnosti dobrovolníka od garanta dobrovolnického projektu, v důvodných případech navrhuje řediteli archivu změnu nebo vypovězení smlouvy s dobrovolníkem
- připravuje písemné potvrzení o výkonu činnosti pro dobrovolníka včetně zhodnocení jeho činnosti. Vzor potvrzení je přílohou tohoto pokynu.
- vyhodnocuje celkový přínos dobrovolnického projektu pro archiv a po odsouhlasení ředitelem archivu provádí jeho úpravy nebo navrhuje zrušení
- jednou ročně vyhodnocuje přínos činnosti dobrovolníků pro archiv a předává písemnou zprávu řediteli archivu, v návaznosti na hodnocení navrhuje koncepční změny v pravidlech pro činnost dobrovolníků

(6) Pro každý dobrovolnický projekt ustanovuje koordinátor jednoho nebo více **garantů dobrovolnického projektu**. K ustanovení garanta je třeba předem získat souhlas vedoucího pracoviště, na které je garant služebně zařazen. Úkolem garanta je podílet se na výběru dobrovolníka, seznámit jej podrobně s činnostmi, které bude vykonávat, zajistit podmínky pro činnost dobrovolníka na určeném pracovišti, podílet se na poučení pracovníka o bezpečnostních a protipožárních předpisech a předpisech o ochraně zdraví při práci se zřetelem k místním podmínkám pracoviště, řídit a hodnotit jeho činnost. Garant dobrovolnického projektu je při své činnosti povinen řídit se pokyny koordinátora dobrovolnictví. V případě, že garant neplní dostatečně své úkoly, je koordinátor dobrovolnictví oprávněn ustanovit garantem jinou osobu, získá-li k tomu souhlas vedoucího pracoviště, na které je nově navržený garant zařazen.

Čl. 2

Dobrovolnické projekty

(1) Dobrovolnické projekty připravuje koordinátor dobrovolnictví buď z vlastního návrhu, nebo na základě návrhu jiného zaměstnance archivu. Dobrovolnické projekty musí být vždy v souladu s potřebami archivu a jeho jednotlivých pracovišť a nesmí pro zaměstnance archivu představovat nepřiměřenou zátěž. Soulad projektu s potřebami pracoviště a přiměřenost zátěže pro zaměstnance zajišťuje koordinátor získáním souhlasu vedoucího pracoviště, pro které má být dobrovolnická činnost vykonávána, s návrhem.

(2) Před předložením návrhu na dobrovolnický projekt ke schválení řediteli archivu musí koordinátor dobrovolnictví předem ověřit splnění prostorových, personálních, finančních, materiálových a jiných nároků, nutných pro jeho efektivní realizaci.

(3) Koordinátor dobrovolnictví připravuje písemný návrh dobrovolnického projektu, který obsahuje povinně tyto náležitosti: název projektu, popis činnosti, určení pracoviště, pro které bude projekt realizován, místo výkonu činnosti, garant dobrovolnického projektu, prostorové, personální, materiálové a finanční nároky pro archiv, přínos dobrovolnického projektu pro pracoviště a archiv, rizika dobrovolnického projektu, požadavky na výběr dobrovolníků, přitažlivost projektu pro dobrovolníky a jejich předpokládaný zájem, požadavky na pojištění, způsob hodnocení dobrovolníků, kritéria pro hodnocení projektu, předpokládaná doba trvání projektu, zpracovatel projektu a datum jeho vyhotovení.

(4) Při ukončení dobrovolnického projektu zpracuje koordinátor ve spolupráci s garantem dobrovolnického projektu závěrečné vyhodnocení dle kritérií pro hodnocení projektu a předloží jej řediteli archivu.

Čl. 3

Výběr dobrovolníků, uzavření a ukončení smlouvy

(1) Za výběr dobrovolníků k realizaci dobrovolnického projektu a vyhotovení návrhu na uzavření smlouvy je odpovědný koordinátor dobrovolnictví, který přitom spolupracuje s garantem dobrovolnického projektu.

(2) Podmínkou pro návrh na uzavření smlouvy s dobrovolníkem je:

- dodání výpisu z evidence rejstříku trestů ne starší než 30 dní
- dodání vyplněné registrační karty dobrovolníka
- osobní pohovor uchazeče s koordinátorem dobrovolnictví a garantem, při němž se ověřuje motivace a důvěryhodnost uchazeče, jeho osobnostní, znalostní a dovednostní předpoklady pro výkon dobrovolnické činnosti. Z pohovoru pořídí koordinátor stručný písemný záznam, jehož součástí je výrok o splnění či nesplnění předpokladů pro výkon dobrovolnické činnosti.

(3) Koordinátor dobrovolnictví je oprávněn odmítnout nabídku zájemce o zařazení do dobrovolnického projektu, nesplní-li tento některou z podmínek uvedených pod bodem (2), nebo z důvodu, že k realizaci projektu vybere jiného vhodnějšího zájemce.

(4) Koordinátor dobrovolnictví připraví v případě splnění všech výše uvedených podmínek smlouvu o dobrovolnické činnosti a předloží ji řediteli archivu k podpisu.

(5) Smlouva o dobrovolnické činnosti se uzavírá vždy na dobu určitou.

Každá ze smluvních stran může od smlouvy odstoupit, a to bez udání důvodu. Odstoupení je účinné dnem doručení druhé smluvní straně. V případě pochybností je dnem doručení třetí den po odeslání.

Čl. 4

Příprava, řízení a hodnocení činnosti dobrovolníka

(1) Garant dobrovolnického projektu má povinnost seznámit dobrovolníka s náplní jeho činnosti a předat mu nutné organizační pokyny, zajistit na příslušném pracovišti všechny nezbytné podmínky pro výkon jeho činnosti a průběžně řídit jeho činnost.

(2) V případě, že dobrovolník vykonává činnost osobně na některém z pracovišť archivu, garant dobrovolnického projektu zajistí podmínky pro evidenci jeho docházky na pracoviště.

(3) Hodnocení činnosti dobrovolníka provádí garant dobrovolnického projektu průběžně. V případě, že výsledky činnosti dobrovolníka nepovažuje garant za uspokojivé a přínosné, informuje o tom koordinátora dobrovolnictví a navrhuje některé z opatření: pohovor, vypovězení smlouvy a výběr nového dobrovolníka, změnu smlouvy, změnu dobrovolnického projektu, ukončení dobrovolnického projektu, případně jiné způsoby řešení.

(4) Při ukončení dobrovolnické smlouvy nebo na vyžádání koordinátora dobrovolnictví zpracuje garant dobrovolnického projektu písemné hodnocení činnosti dobrovolníka.

Čl. 5

Závěrečná ustanovení

(1) Koordinátor dobrovolnictví a garanti dobrovolnických projektů jsou oprávněni vyžadovat přiměřenou součinnost od dalších zaměstnanců archivu a ti jsou povinni tuto součinnost poskytnout.

(2) Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho vydání.

Přílohy

- Příloha č. 1 Vzor návrhu dobrovolnického projektu
Příloha č. 2 Vzor smlouvy o dobrovolnické činnosti
Příloha č. 3 Vzor registrační karty dobrovolníka
Příloha č. 4 Práva a povinnosti dobrovolníka ve Státním oblastním archivu v Praze
Příloha č. 5 Vzor potvrzení o výkonu činnosti dobrovolníka

V Praze dne 21. 12. 2015

vrchní rada
PhDr. Daniel Doležal Ph.D.
ředitel Státního oblastního archivu v Praze

Země: <i>Středočeský území</i>	Ulice nebo náměstí: <i>Školní ulice</i>	1
Politický okres: <i>Kolín</i>	Číslo domu	orientační číslo:
Místní obec: <i>Kolín</i>		popisné číslo: <i>118</i>
Osada: <i>—</i>	Číslo bytu: <i>1</i>	

I.

Oznamovací lístek

ko

**sčítání lidu a nejdůležitějších domácích užitkových zvířat
podle stavu ze dne 31. prosince 1910.**

(Pro místa, ve kterých se bytové poměry nevyšetřují)

Při vyplňování tohoto oznamovacího lístku spravovati se jest pečlivě poučením (formulář IV).
Řádně vyplněný oznamovací lístek buď odevzdán dne 3. ledna 1911 vlastníkovi domu nebo jeho zřizovatel.
Kdo by se sčítání vymal nebo něco nepravdivého udal aneb jinak nedostál své povinnosti, předpisem o sčítání lidu uložené, ať nehodil se případ k řízení podle trestního zákona, bude podle § 30 dočasněho předpisu potrestán peněžitou pokutou od 2 až do 40 K, nebo kdyby nemohl zaplatiti vazbou až do 4 dnů.

—

«Úředně opraveno»
[Podpis]

L. 114.

Příloha č. 2**Ukázka návrhu dobrovolnického projektu****NÁVRH DOBROVOLNICKÉHO PROJEKTU
PRÁCE V ARCHIVNÍ KNIHOVNĚ****Katalogizace duplicitních knih v knihovnách archivů a jejich další využití****Popis činnosti:**

- Vyhledávání a shromažďování duplicitních knih, včetně jejich prověření v datáži knihovny, zda se jedná opravdu o duplikát.
- Soupis duplicitních knih – tvorba tabulky v programu MS Excel

Pořadové číslo	Autor	Název	Místo vydání	Rok	Lokace	Přír. č. duplicitní knihy

- Systematické ukládání duplicitních knih do depozitáře podle pořadových čísel (vkládat záložky s pořadovými čísly po 20 knihách – lepší orientace)
- Nabídka duplicitních knih ostatním archivům, nejprve v rámci SOA v Praze, posléze dalším archivům, knihovnám, muzeím, školám a dalším institucím na území ČR
- Příprava knih na základě příchozích požadavků z obeslaných institucí
- Tvorba předávacího protokolu, včetně soupisu předávaných knih
- Zajištění předání požadovaných knih zájemcům – komunikace s dalšími institucemi
- Aktualizace soupisu duplikátů – označení předaných knih s poznámkou, do které instituce byly knihy předány a kdy

Pracoviště, pro které bude činnost vykonávána:

Státní okresní archiv Mělník, Pod Vrchem 3358, Mělník

Místo výkonu činnosti:

Státní okresní archiv Mělník, Pod Vrchem 3358, Mělník

Garant dobrovolnického projektu:

Mgr. Nikola Michňová, Státní okresní archiv Mělník

Přínos dobrovolnického projektu pro archiv:

- ✓ Efektivní využití nepotřebných knih a obohacení tak knihoven spřátelených institucí
- ✓ Uvolnění místa v depozitářích archivů
- ✓ Kompletní zpracování knihovního fondu archivu

Rizika dobrovolnického projektu, prevence a pojištění:

Bylo identifikováno významné riziko, úraz dobrovolníka při častém pohybu po žebříku ve výškách (manipulace s knihami). Navrhuje se uzavření úrazového pojištění. Pracovník bude před započítím činnosti seznámen s bezpečnostními a protipožárními předpisy a předpisy o ochraně zdraví při práci a ostatními interními pokyny ředitele archivu, jež souvisejí s výkonem dobrovolnické činnosti. Dobrovolník bude moci vykonávat činnost jen ve vlastní vhodné obuvi, kontrola bude prováděna při příchodu na pracoviště

Prostorové, personální, materiálové a finanční požadavky pro archiv:

Dobrovolník vykonává činnost v knihovně, umístěné v depozitáři archivu, ke své činnosti dále potřebuje pracovní místo s osobním počítačem (notebookem) zapojeným do sítě a k tiskárně, kancelářský software (Excel, Word) a přístup do knihovního katalogu. Tyto požadavky jsou na pracovišti zajištěny. Práci dobrovolníka bude řídit a hodnotit garant dobrovolnického projektu. Jiné požadavky na archiv se nepředpokládají.

Požadavky na výběr dobrovolníků, přitažlivost projektu pro dobrovolníky a jejich předpokládaný zájem:

- ✓ Pravděpodobnost velkého zájmu dobrovolníků – práce s knihami oblíbená, zajímavá, přínosná (získání nových znalostí, přehledu o starší i nové literatuře), záživná (více pracovních činností), smysluplná (pomoc dalším institucím)
- ✓ Dobrovolnická činnost pro osoby všech věkových kategorií
- ✓ Fyzicky nepříliš náročná práce, jediným rizikem je pád ze žebříku
- ✓ Časově flexibilní – možnost vykonávat dlouhodobě i krátkodobě
- ✓ Minimální požadavky na dobrovolníka (schopnost práce s počítačem, v programech MS Office, zodpovědnost, pečlivost)

Způsob a kritéria hodnocení dobrovolníků:

Dobrovolník bude hodnocen zejména za úplnost při vyhledávání duplicitních knih, za bezchybnost soupisu a systematické uložení duplicit. K tomu bude garant provádět namátkové kontroly správnosti jeho postupu. Dále bude hodnocen za činnosti související s nabídkou a předáním duplicit jiným institucím.

Kritéria pro hodnocení projektu:

Projekt bude považován za úspěšný, podaří-li se v jeho průběhu vytvořit úplný

a věcně bezchybný soupis duplicitních knih v knihovně a jejich systematické uložení dle předem stanovených požadavků, nabídnout a předat alespoň některé duplicitní knihy dalším archivům, případně i jiným institucím.

Předpokládaná doba trvání projektu:

2 roky

Návrh projektu zpracovala:

Mgr. Nikola Michňová, 16. 12. 2015

Země: C. S. R. Ulice neb náměstí: Paměti Husovy
 Soudní okres: Královské Vinohrady Číslo domu: 4
 Obec: Královské Vinohrady popisné (staré):
 Osada: Královské Vinohrady orientační (nové):
 (Městská část)

Sběrný arch domovní.

Sběrný arch domovní vyplní sčítací komisař na základě sčítacích archů téhož domu (§ 13. instrukce). Sčítací archy srovná podle čísel bytů. Sčítací archy neopatřené číslem bytu zařadí za poslední číslovaný sčítací arch. Je-li byt obýván, udělá ve sloupci 2. kolmou čáru, je-li neobýván, udělá kolmou čáru ve sloupci 3. Do sloupce 4. napíše jméno majitele bytu a do sloupce 5. zapíše poslední řadové číslo sčítacího archu, udávající zároveň počet osob v bytě přítomných. Je-li třeba nějakého zvláštního sdělení, učiní tak ve sloupci 6. **Na konec provede součet: ve sloupci 2., 3. a 5.**

Jméno majitele domu: Tuscharová Tomáš

Radové číslo bytu	Byt jest		Jméno majitele bytu	Úhrn přítomných osob	Poznámka
	obýván	neobýván			
1	2	3	4	5	6
1.	/		Jurman Václav	6.	✓
2.	/		Tuscharová Zna	6.	✓
3.	/		Tuháč Josef	4.	✓
4.	/		Březinová Zofie	4.	✓
5.	/		Bittnerová Marie	3.	✓
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> 73 ✓ </div>					
5				23	

Sčítání lidu: Tiskopis IV. č.

Příloha č. 3

Vzor smlouvy o dobrovolnické činnosti

Smlouva o dobrovolnické činnosti

uzavřená podle § 1746 odst. 2., zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Smluvní strany:

Česká republika – Státní oblastní archiv v Praze

organizační složka státu

Se sídlem:

Archivní 4/2257, 149 00 Praha 4

Zastoupena:

panem PhDr. Danielem Doležalem, Ph.D., ředitelem archivu

IČ:

70979391

Bankovní spojení:

ČNB, pobočka Praha 1, číslo účtu 7200881/0710

E-mail:

e-podatelna@soapraha.cz

Koordinátor

dobrovolnického programu:

Mgr. Beata Kempná

(dále jen „archiv“)

a

jméno

datum narození:

adresa:

(dále jen „dobrovolník“)

I.

Účel smlouvy

Smluvní strany společně uzavírají tuto smlouvu za účelem úpravy jejich práv a povinností. Archiv má zájem v mezích pravidel dobrovolnického programu přijmout dobrovolníka pro sjednaný druh činnosti a dobrovolník má zájem získat zkušenosti a praxi při činnosti pro archiv.

II.

Předmět smlouvy

1. Smluvní strany se dohodly, že dobrovolník bude pro archiv .....
(*zajišťovat/provádět/dělat/vykonávat činnost*).

Uvedená činnost spočívá v ..... Činnost dobrovolníka bude vykonávána pod dohledem a podle pokynů pověřeného zaměstnance archivu. Dobrovolník se zavazuje, že bude uvedenou činnost vy-

konávat s vynaložením nejvyšší odborné péče, jak nejlépe umí a bude respektovat zájmy archivu. Archiv umožní dobrovolníkovi vykonávat činnost v archivu a zajistí mu dohled a spolupráci pověřeného zaměstnance, který bude dobrovolníkovi poskytovat rady a zaučí jej v jeho činnosti (dále též jen „dobrovolnická činnost“).

2. Dobrovolnická činnost proběhne v době od ..... do ....., a to v ..... (*uveďte dny v týdnu*).
3. Dobrovolník bude činnost vykonávat v ..... (*uveďte, na kterém oddělení nebo v jakém SOka*), (dále jen „oddělení“).
4. Dobrovolnická činnost je činnost vykonávaná dobrovolníkem osobně. Dobrovolníkovi za jeho činnost nenáleží odměna.

III.

Další povinnosti smluvních stran

1. Archiv seznámí dobrovolníka s bezpečnostními a protipožárními předpisy a předpisy o ochraně zdraví při práci a s ostatními interními pokyny ředitele archivu, jež souvisejí s výkonem dobrovolnické činnosti. Dobrovolník je povinen tyto předpisy při své činnosti dodržovat.
2. Archiv pověří odpovědného zaměstnance vedením dobrovolnické činnosti během celého jejího průběhu.
3. Archiv předá dobrovolníkovi po ukončení spolupráce dobrovolníkovi stručné zhodnocení jeho činnosti a potvrzení, že dobrovolnická činnost byla vykonána.
4. Archiv nehradí zdravotní ani jiné pojištění dobrovolníka. Archiv doporučuje dobrovolníkovi, aby si zajistil pojištění odpovědnosti za škodu, které by krylo dobrovolníkem způsobenou škodu (*bod týkající se pojištění se vždy upraví podle potřeby*).
5. Dobrovolník odpovídá archivu za škodu, kterou způsobil svým jednáním. Dobrovolník se zavazuje, že způsobí-li archivu škodu, bez zbytečného odkladu o ní uvědomí zaměstnance pověřeného dohledem nad jeho činností nebo koordinátora dobrovolnictví.

IV.

Prohlášení o mlčenlivosti

1. Dobrovolník prohlašuje, že byl seznámen s povinností mlčenlivosti o všech skutečnostech, které se při své činnosti pro archiv dozví. Dobrovolník prohlašuje, že obsahu této povinnosti rozumí a bude ji respektovat. Dobrovolník současně prohlašuje, že si je vědom povinnosti zachovávat mlčenlivost o všech osobních údajích, se kterými v průběhu své činnosti v archivu přijde do kontaktu, a to ve

smyslu zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, (dále též jen zákon o archivnictví), i podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. Pokud by se dobrovolník dozvěděl při své činnosti jakoukoliv skutečnost, jež by mohla být považována za obchodní tajemství ve smyslu ust. § 504 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, zavazuje se rovněž zachovávat mlčenlivost o veškerých takových skutečnostech.

2. Uvedený závazek trvá i po ukončení činnosti dobrovolníka, tedy po skončení této smlouvy.

V.

Trvání smlouvy a ukončení smlouvy

1. Tato smlouva se uzavírá na dobu určitou. Smluvní strany se dohodly, že dobrovolník bude pro archiv pracovat do ..... (datum).
2. Každá ze smluvních stran může od této smlouvy odstoupit, a to bez udání důvodu. Odstoupení je účinné dnem doručení druhé smluvní straně. V případě pochybností je dnem doručení třetí den po odeslání.

VI.

Závěrečná ustanovení

1. Nestanoví-li tato smlouva jinak, řídí se právní vztahy z ní vyplývající ustanoveními občanského zákoníku. Dobrovolník je povinen se při své činnosti řídit zákonem o archivnictví a dalšími prováděcími právními a jinými souvisejícími předpisy.
2. Tato smlouva je vyhotovena ve dvou exemplářích, z nichž každá strana obdrží jedno vyhotovení.
3. Smluvní strany prohlašují, že s obsahem smlouvy souhlasí, a na důkaz toho připojují své podpisy.

V Praze dne _____

Česká republika –
Státní oblastní archiv v Praze

Příloha č. 4. Vzor registrační karty dobrovolníka REGISTRAČNÍ KARTA DOBROVOLNÍKA

pro dobrovolnickou činnost ve Státním oblastním archivu v Praze, Archivní
4/2257, 149 00 Praha 4

Název dobrovolnického programu:

--

registrační číslo:
(vyplní SOA v Praze)

(Vyplňujte čitelně hůlkovým písmem)

Jméno a příjmení				Rok narození	
Kontaktní adresa	ulice		město		PSČ
Telefon			E-mail		

Současné povolání/studium	
Nejvyšší dokončené vzdělání	
Pracoval/a jste někdy jako dobrovolník? (pokud ano, čím jste se zabýval/a)	

Jak často se můžete dobrovolnické činnosti věnovat? (označte křížkem)

Jednorázově	☐	Krátkodobě (týdny, měsíce)	☐	Dlouhodobě (1/2 roku a déle)	☐
-------------	--------------------------	----------------------------	--------------------------	------------------------------	--------------------------

Vyberte oblast Vašeho zájmu (označte křížkem)

Historie	☐	Knihovna	☐
Archivnictví	☐	Kultura, vzdělávání	☐
Genealogie	☐	Komunikace s lidmi	☐

Vyberte místo výkonu vaší dobrovolnické činnosti (označte křížkem)

Práce z domova	☐	Kolín	☐
Praha – Chodovec	☐	Kutná Hora	☐
Praha – Dobřichovice	☐	Mělník	☐
Praha – Přemyšlení	☐	Mladá Boleslav	☐
Benešov	☐	Nymburk	☐
Beroun	☐	Příbram	☐
Kladno	☐	Rakovník	☐

Proč chcete pracovat jako dobrovolník?	
Jaké jsou Vaše znalosti, dovednosti a další schopnosti, které můžete nabídnout?	
Jaké jsou Vaše zájmy a záliby?	
Jaká je vaše časová flexibilita?	
Máte nějaké omezení ve výkonu dobrovolnické činnosti? (zdravotní stav apod.)	

Souhlasím s tím, že Státní oblastní archiv v Praze použije výše uvedené informace pouze pro vnitřní potřebu, pro potřebu statistických výstupů a pro informování pracoviště, které si dobrovolník vybere pro výkon své dobrovolnické činnosti (podle § 16 odst. 3. zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů).

V..... dne:.....

.....

podpis dobrovolníka

.....

za Státní oblastní archiv v Praze přijal

Příloha č. 5. Kodex práv a povinností dobrovolníka

Práva a povinnosti dobrovolníka ve Státním oblastním archivu v Praze (kodex)

Dobrovolnictví se ve Státním oblastním archivu v Praze řídí služebním předpisem ředitele SOA v Praze č. 15/2015 ze dne 21. 12. 2015.

Dobrovolník je seznámen s kodexem, který obsahuje jeho práva a povinnosti.

Práva dobrovolníka:

- být seznámen se svými právy a povinnostmi, předpisy o BOZP a dalšími předpisy a interními pokyny ředitele, které se váží k vykonávané práci
- dostat úplné informace o poslání a činnosti Státního oblastního archivu v Praze a o organizaci dobrovolnického programu v archivu
- dostat úplné informace o činnosti, kterou by měl vykonávat v archivu, včetně obsahové náplně a časové náročnosti
- na zaškolení a průběžný dohled nad vlastní činností pověřeným zaměstnancem archivu
- vznášet dotazy, připomínky a stížnosti týkající se výkonu jeho činnosti pověřenému zaměstnanci nebo koordinátorovi dobrovolnictví
- účastnit se závěrečného hodnocení a získat potvrzení o vykonané činnosti
- na proplacení předem schválených výdajů vzniklých v souvislosti s výkonem dobrovolnické činnosti

Povinnosti dobrovolníka:

- splnit úkoly, ke kterým se zavázal, a to způsobem a v době sjednané smluvními stranami
- řídit se při své činnosti pokyny pověřených zaměstnanců archivu a bezpečnostními předpisy a dalšími interními pokyny ředitele Státního oblastního archivu v Praze. Jejich porušení může mít za následek ukončení spolupráce s dobrovolníkem.
- dodržovat povinnost mlčenlivosti ve smyslu zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a změně některých zákonů (§ 14 odst. 1), a to o všech informacích, které se při své práci dozví, včetně osobních a jiných citlivých osobních údajích, získaných při práci s archiváliemi nebo při své činnosti v archivu, povinnost mlčenlivosti se vztahuje i na skutečnosti podle § 504 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, případně jde o povinnost mlčenlivosti ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů
- informovat koordinátora o svém zdravotním stavu, pokud to činnost, kterou vykonává, vyžaduje
- v případě jakýchkoliv potíží či nejasností kontaktovat garanta dobrovolnického projektu, případně koordinátora dobrovolnictví

- respektovat posláním Státního oblastního archivu v Praze, pro který činnost vykonává, a dle toho jej navenek prezentovat

Příloha č. 5

Potvrzení o výkonu činnosti dobrovolníka

Dobrovolnický projekt:

Příjmení, jméno, titul:

Datum narození:

Bytem:

Tel./e-mail:

Pracovní zařazení v projektu:

Počet odpracovaných hodin:

Celkové hodnocení:

Osvojené dovednosti v průběhu praxe:

V Praze dne

za Státní oblastní archiv v Praze

ZPRÁVY   NACHRICHTEN   REPORTS

36. MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ARCHIVU HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY „MĚSTO A JEHO HRADBY“.

Podzimní měsíce jsou tradičně ve znamení workshopů a domácích i zahraničních konferencí, z nichž mnohé zaujímají již řadu let své pevné místo v kalendáři. Tak je tomu i v případě mezinárodních konferencí, jejichž hlavním pořadatelem je Archiv hlavního města Prahy. Ten byl v loňském roce organizátorem v pořadí již 36. mezinárodní konference, jíž byl vyhrazen druhý říjnový týden, kdy se na dva dny, 10. a 11. října, sjelo do Prahy 43 domácích i zahraničních referentů a řada posluchačů především z řad domácích akademických institucí, archivů, muzeí a knihoven.

Jak bylo uvedeno, hlavní pořádající institucí byl Archiv hlavního města Prahy, nikoli však institucí jedinou. Obdobně jako v roce 2016 se na spolupráci podílel Historický ústav Akademie věd ČR, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Místem konání zasedání konání se staly stejně jako v minulých letech reprezentativní prostory Clam-Gallasova paláce, tentokrát však, vzhledem k vystěhování zbývajících částí archivu a jejich přesunu do budovy na Chodovci k 31. prosinci 2017, žel již definitivně naposledy.

Snad většina účastníků přivítala s potěšením, že zasedání v průběhu celé konference probíhalo v plénu, nikoli rozdělené do sekcí, jako v několika předcházejících letech. Pro pravidelné účastníky setkání nebylo patrně žádným překvapením (a nejinak tomu bude i v případě p. t. čtenářů), že příprava a přednesení úvodního referátu bylo tradičně svěřeno Jiřímu Peškovi. Na začátku svého vystoupení připomněl ukončení neobyčejně rozsáhlého a ambiciózního projektu výstavby pražských hradeb, iniciovaného Václavem I. a v dané souvislosti položil celou řadu otázek, jejichž zodpovězení či přesněji hledání odpovědí na nejen na ně, bylo jedním z cílů konference. Za všechny uvedme alespoň několik málo ilustrativních příkladů – co bylo podnětem k zahájení rozsáhlých a vesměs velmi ambiciózních stavebních akcí, kdo stál za zhotovením projektu, jaká byla konstrukce opevnění či komu vlastně hradby náležely – panovníkovi, z jehož iniciativy byly postaveny či městu, které je mělo udržovat a střežit atd. atp. Ačkoli J. Pešek volil příklady otázek a okruhů problémů z pražských měst, kladl důraz na nezbytnou komparaci s výsledky výzkumu nejen v dalších městech českých, moravských, ale především ve velkých středoevropských a evropských městech (Víděň, Londýn, Paříž a d.).

Po úvodním referátu následovala vystoupení jednotlivých referentů. První dva příspěvky úvodního bloku jednání patřily archeologům, v nichž seznámili se současným stavem a perspektivami poznání pražského opevnění. V prvním z nich tak trojice referentů ve složení Zdeněk Dragoun – Jaroslav Podliska – Petr Starec obrátila pozornost posluchačů ke Starému Městu pražskému (*Opevnění Starého Města pražského. Současný stav a perspektivy jeho poznání*), prostřednictvím druhého příspěvku z autorské dílny Vladimír Gut – Petr Starec – Ladislav Valtr – Jan Zavřel do Nového Města pražského (*Opevnění Nového Města pražského. Současný stav a perspektivy jeho poznání*). Pokud jde o Staré Město pražské, kladou autoři na základě historických souvislostí první fázi výstavby opevnění do třicátých let 13. století, druhou část pak do let padesátých. Zároveň poukázali na skutečnost, že výsledkem obou fází byly dvě rozdílné podoby díla, kdy mladší fázi tvořila oproti mohutné fortifikaci starší pouze užší hradební zeď. Hlavní pozornost pak ve svém referátu zaměřili na představení v rámci archeologických průzkumů nově odkrytých pozůstatků opevňovacího díla – hradeb, hradebních věží, mostu přes příkop apod. V navazujícím druhém příspěvku se autoři soustředili na představení výsledků stavebně historického a archeologického výzkumu novoměstské fortifikace zejména v oblasti dochované části opevnění v oblasti Karlova, primárně pak na vývoj a podobu opevnění v oblasti na Slupi a na Těšnově, a to na základě analýzy map, plánů a fotografií. Součástí jejich výzkumu bylo i studium morfologických a geologických podmínek ve sledované oblasti. Z informací, podaných autory obou příspěvků, je zřejmé, že pokračující archeologický výzkum nepochybně odhalí další skutečnosti, které bude nezbytné komparovat s písemnými i ikonografickými prameny.

Druhou část dopoledního zasedání prvního dne zahájila Jarmila Čiháková příspěvkem *Raně gotické opevnění královského města na dnešní Malé Straně v Praze*, jenž doplnil výše uvedené referáty o informace k malostranské fortifikaci, jejíž systém prošel řadou změn od opevnění dřevohliněného z 9. století, přes stavbu románské hradební zdi, její gotické úpravy až po barokní bastionové opevnění. Hlavní pozornost věnovala referentka podobě raně gotické fortifikace, jak se ji podařilo zdokumentovat na základě několikaletého výzkumu na pozemku areálu bývalé koleje theatinů v Thunovské ulici.

Z Prahy k centru moravského markrabství obrátila pozornost posluchačů čtveřice autorů ve složení Václav Kolařík – David Merta – Marek Peška – Antonín Zůbek v příspěvku *Brněnské hradby 13. a 14. století. Výstavba, podoba a souvislosti opevnění moravského královského města*. Ve společném referátu zdůraznili, že na rozdíl od řady jiných měst se z brněnského opevnění dochovaly jen nepatrné pozůstatky. Vzhledem k absenci dostatečného množství písemných pramenů pro 13. století se tak při popisu podoby brněnské fortifikace museli opírat především o výsledky archeologických výzkumů, stejně tak i pro století následující, kdy množství dochovaných písemných pramenů sice narůstá, spolu s tím i počet zmínek o městských hradbách, ty se však vesměs netýkají jejich podoby. Při interpretaci výsledků výzkumu vycházeli pak z analogické situace ve Znojmě a v Opavě.

Z Čech a Moravy dále na východ, do polských měst, zavedli účastníky konference následující dva referenti. V prvním příspěvku, *Die mittelalterliche Wahrnehmung der Stadtbefestigungen. Beispiele polnischer Städte aus historischer Perspektive*, se Sébastien Rossignol zamýšlel na příkladu Krakova a Poznaně nad otázkami a způsobem vnímání opevnění ve středověku. Na základě písemných pramenů, ať již diplomatických, tak především vyprávěcích, tzn. análů a kronikářských záznamů, čerpal informace vztahující k založení města a k procesu vzniku městských fortifikací obou měst kolem poloviny 13. století, přes stavební úpravy v letech následujících, a to z pohledu pisatelů (kromě jiného z análů krakovské kapituly, kroniky Vincence Kadłubka či Jana Długosze). Na obou velmi dobře dokumentovatelných příkladech ukázal, že dávat ve středověkém Polsku do vzájemné souvislosti založení města a budování hradeb není nikterak samozřejmé. Zatímco lokace města nepředstavovala jednorázový, nýbrž dlouhodobý proces, městská opevnění byla nezdědka budována až několik desetiletí po lokaci města. V druhém příspěvku, *Mittelalterliche Wehranlagen der Danziger Rechtstadt. Der Verlust ihrer militärischen Bedeutung in der Neuzeit*, se poté Marcin Grulkowski zaměřil jednak na otázku právního statutu středověkých obranných zařízení a jednak na jejich využití v novověku, a to na příkladu města Gdaňsk. Úvodem svého vystoupení uvedl, že budování těchto zařízení v Gdaňsku bylo zahájeno v roce 1343, což dokládá nápis nad vchodem do sakristie tamního mariánského kostela. Původní opevnění pozbylo v novověku svůj vojenský význam, k čemuž podle autora přispěly nejen změny v oblasti vojenství, svůj podíl na tomto vývoji měly i demografické změny a rozšiřování města. Středověký pás opevnění tak byl postupně pronajímán či představován, městské brány byly využívány k bydlení či stále častěji k hospodářskému využití, jak ostatně dokládají i dochované písemné prameny. Stejně jako po prvním bloku archeologických referátů následovala na závěr druhého dopoledního bloku diskuse k předneseným příspěvkům.

Odpolední zasedání zahájil Markus Jansen příspěvkem nazvaným *Die Stadtmauer als Medium der Stadtherrschaft und Stadthoheit: das Beispiel Köln*, v němž úvodem stručně připomenul dějiny kolínských městských hradeb. Hlavní pozornost poté věnoval jednotlivým funkcím, jež měly hradby pro městskou vládu nejen z hlediska vnější obrany, ale také jako vnitropolitický nástroj, kdy jejich kontrola představovala jeden ze základních kamenů prosazování městské svrchovanosti. Helge Weingärtner poté v referátu *Die letzte Erweiterung der Stadt Nürnberg im 14. Jahrhundert und deren Zusammenhang mit der Verwaltungsorganisation der Stadt* zaměřila pozornost na vývoj městského opevnění Norimberku v době od druhé poloviny 13. století a zvláště pak ve století čtrnáctém. Doložila, jak dokončení posledních částí hradebních zdí mělo bezprostřední vliv na proměnu města nejen z hlediska jeho vnějšího obrazu, ale především na změny týkající se správní organizace, kdy město bylo z původních čtyř částí postupně rozděleno až na dvanáct částí.

Obraz hradeb na pečetích byl v centru pozornosti Sarah Hadry, *Mauer-Bilder: Architekturdarstellungen auf mittelalterlichen bayerischen Städtesiegeln*. V úvodu

svého vystoupení upozornila, že zatímco diplomatika má (nejen) v Německu dlouhou a silnou tradici, tak u sfragistiky tomu tak zdaleka není, přestože se jedná o tradiční pomocně vědnou disciplínu. Autorka ve svém referátu zdůraznila, že zásadní roli při výzkumu hraje fyzické dochování zkoumaných pečetí a připomenula, že v bavorském státním archivu je uloženo téměř 280 tisíc středověkých a raně novověkých listin, kdy téměř ke každé z nich je připojena alespoň jedna pečeť. V této souvislosti upozornila, že zatímco v západní Evropě, především ve Francii, je výzkum pečetí tradičně v centru badatelské pozornosti, v jazykově německém prostoru je tomu poněkud jinak. Jedním z důvodů je právě již zmíněné fyzické dochování pečetí, které komplikuje jejich zpracování. V souvislosti s reflektovaným tématem podrobila autorka důkladné analýze opisy a především obrazy v pečetním poli na příkladu městských pečetí Würzburgu, Kolína nad Rýnem, Řezna, Sulzbachu a dalších míst v oblasti Bavorska, resp. Horních, Dolních a Středních Frank.

Na závěr třetího bloku vystoupil Wolfgang Wüst s příspěvkem zaměřeným na vybírání spotřební daně z alkoholu (vína, piva a pálenky), z jejíhož výnosu bylo financováno udržování městských hradeb a bran, a to na příkladu (kromě jiných) Schweinfurtu, Řezna, Erfurtu a především Norimberku (*Sicherheit durch Alkohol? Zur Finanzierung städtischer Mauerringe und Toranlagen durch das Um(n)geld*), v průběhu 14. až 16. století.

S projektem výstavby městských hradeb Ferrary seznámila úvodem posledního bloku prvního jednacího dne Elena Taddei („*molto se deleta de fabricare e fare disegni*“: *Ercole I. d'Este als Bauherr und Initiator der Stadtmauern von Ferrara*). Díky neobyčejně ambicióznímu stavebnímu projektu (*addito erculea*), kdy autorem návrhů většiny staveb byl Biagio Rossetti, jenž byl zároveň pověřen vrchním stavebním dozorem, byla v letech 1492 až 1499 Ferrara obohacena o celou novou městskou čtvrť s četnými paláci, kostely včetně nové hradební zdi. Závěrem referentka připomněla, že díky zachování městských hradeb a modernímu městskému urbanismu bylo historické jádro města zapsáno v roce 1995 na seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

V příspěvku *Politische und konfessionelle Programme der Stadtbefestigungen in Breslau und Görlitz um 1500* podala jeho autorka, Klara Kaczmarek-Löw, stručný přehled týkající se možných aspektů výstavby, modernizace a vybavení městských opevnění dvou ekonomicky a politicky nejdůležitějších měst ve vedlejších zemích Koruny české, a sice ve slezské Vratislavi a v hornolužickém Zhořelci kolem roku 1500, a to na základě památek epigrafických, heraldických a reliéfních vyobrazení, jež jsou součástí výzdoby tamních městských hradeb.

Proces modernizace toruňského městského opevnění na konci 16. století byl předmětem referátu Bogusława Dybaše (*Zwischen Mauer und Bastionen. Probleme und Herausforderungen der Modernisierung der städtischen Fortifikationen in der Frühen Neuzeit am Beispiel Thorn*), vycházejícího z pamětního spisu toruňského purkmistra Heinricha Strobanda o opevnění města z roku 1591 (jenž referent edičně zpřístupnil a vydal již v roce 1989), přičemž úvodem zdůraznil, že Strobandovým cílem byl rozsáhlý program modernizace města na Visle, na jehož po-

čátku měla být právě modernizace zastaralých a technickým vymoženostem doby neodpovídajících městských hradeb. Na základě důkladné analýzy textu představil i charakter kontaktů mezi Strobendem a stavitelem, jímž byl Antonis van Obberghen. To, že celý projekt ztroskotal, jak z důvodů finančních, tak s ohledem na organizační náročnost, představovalo podle autora pro Strobanda nesmírné zklamání.

V závěrečném příspěvku prvního jednacího dne (*Pestis ante portas: befestigte Ostseestädte und ihre Bedrohung durch die letzte Pest (1708–1713)*) zavedl posluchače Carl Christian Wahrmann do měst v Pobaltí. Uvedl, že stejně jako spočívala vojenská funkce městských opevnění v zabránění vstupu nepřátelských vojsk, tak i v boji s morovou nákazou byla jejich funkce obranná, spočívající v zamezení vstupu potenciálně nebezpečných osob do města, v zabránění dovozu nebezpečného zboží apod. V dané souvislosti se zaměřil na příkladu pěti zkoumaných přímořských měst (Lübeck, Wismar, Rostock, Stralsund a Greifswald) na otázku týkající efektivity jednotlivých opatření, jež přijímala opevněná města u Baltského moře v době poslední velké morové epidemie.

Na závěr následovala diskuse nejen k poslednímu bloku přednesených referátů, ale ke všem příspěvkům, jež zazněly v průběhu prvního jednacího dne. Tím však program nekončil, večer byl věnován prezentaci Milana Šimůnka, nazvané *Virtuální rekonstrukce podoby pražských bran a hradeb 19. století*.

Rovněž druhý den zasedání byl rozdělen do čtyř jednacích bloků. Úvodem vystoupil Christoph Sonnlechner s příspěvkem na téma *Der Wiener Festungsbau im 16. Jahrhundert: Akteure, Ressourcen, Topografie*, v němž se věnoval otázce opevnění Vídně po jejím obležení v roce 1529 tureckým vojskem, kdy se naplno projevil, že městské opevnění zdaleka neodpovídá požadavkům, jež jsou na něj kladeny stran moderní válečné techniky. Hlavní pozornost věnoval jednotlivým fázím výstavby opevnění, včetně uvedení jednotlivých aktérů, problémů a konfliktů se stavbou neodmyslitelně souvisejících, přičemž vycházel z písemných pramenů, mapové a plánové dokumentace, jež podrobil přehledné analýze.

Vídeň zůstala v centru pozornosti i dalšího z referujících, Markuse Jeitlera, jenž navázal na předcházející referát, a porovnával stav vídeňského opevnění v 17. století (na němž se podílel pevnostní stavitel Giovanni Pieroni) se situací v Praze, kde je patrná rovněž účast Pieroniho při vyhotovování plánů (*Die frühneuzeitliche Stadtbefestigungen von Wien und Prag im Vergleich*). Ukázal, že hlavní impulz pro stavbu raně novověkého opevnění Vídně i Prahy představovaly konkrétní vojenské události, od nichž se poté odvíjela celková koncepce stavby, k jejímuž praktickému provedení bylo využíváno v obou případech jak domácích, tak italských expertů.

Na Jeitlerův referát do určité míry navazoval i následující diskusní příspěvek Lukáše Slámy, v němž se zaměřil na otázku funkce městského velitele ve správním systému raně novověkého státu. Učinil tak na příkladu Jana de La Croon, pocházejícího z Nizozemí, působícího v armádě Albrechta z Valdštejna a poté v Plzni a v Chebu, kde se seznámil s pevnostním inženýrem Giovanni Pieronim a jako městský velitel se nepochybně osobně zapojoval do vedení opevňovacích prací (*Jan de La Croon: pražský velitel a stavba barokního opevnění*).

Ve společném příspěvku Jana a Pavly Hasilových, *Cesty za každodenností pražského barokního opevnění*, poukázali autoři na konkrétní příklady mezioborového sdílení poznatků (kromě jiného při zpřesňování výkladu diplomatického materiálu) a v něm užívaných pojmů, nebo při plánování záchranného archeologického výzkumu. Pro analýzu geneze hradby využili dokumenty z provenience fortifikační komise Českého místodržitelství z období vlády Karla VI., zachycující všeobecnou supervizi nad výstavbou a fungováním bastionového opevnění pražských měst jak po stránce finanční, tak i správní. V rámci archeologického pohledu pak sumarizovali výsledky záchranného výzkumu jedné z drobných stavebních součástí opevnění, kterou se díky archivnímu průzkumu podařilo přesně lokalizovat a následně ověřit existenci a konstrukci stavby (muniční domek).

V následujícím diskusním příspěvku představil Jiří Smrž instituci střelců, která spoluutvářela podobu hradebního prostoru Nového Města pražského od 14. až do 17. století (*Pražští střelci a městské hradby: provoz a údržba novoměstských hradeb*). Současně dokumentoval proces konstituování specifického postranního práva, stojícího na pomezí mezi správní jednotkou a řemeslnickým cechem. Po uvedeném příspěvku následovala na závěr úvodního jednacího bloku druhého dne, stejně jako během prvního dne zasedání, diskuse.

Druhý blok referátů otevřela dvojice autorů Pavel Kocman – Daniel Polakovič příspěvkem *Židé v hradbách, Židé na hradbách, Židé před branami. Vztah židovského obyvatelstva v českých zemích k městskému opevnění ve středověku a v raném novověku*. Společně se v něm zaměřili na čtyři hlavní okruhy otázek, a to hradby jako fyzický objekt, hradby jako ikonografický motiv, hradby jako abstraktní pojem, poslední okruh pak věnovali toponymu „Židovská brána“, objevujícímu se jak v českých městech (Bečov nad Teplou, Březnice, Kutná Hora, Louny, Mladá Boleslav, Polná, Praha, Roudnice nad Labem, Strážbro, tak i ve městech moravských (Boskovice, Brno, Holešov, Hustopeče, Ivančice, Jevíčko, Kroměříž, Kyjov, Lipník nad Bečvou, Olomouc, Přerov, Šafov, Třebíč). Připomenuli, že nejstarší doklady o tomto toponymu pocházejí z písemných pramenů již ze 14. století z Prahy a z Brna.

István Németh v referátu nazvaném *Befestigte Städte – Festungsstädte in Ungarn (16.–17. Jahrhundert)* zaměřil pozornost na důsledky osmanských vlivů na uherská města, interakci mezi městy a vojskem na příkladu vzniku pevnostních měst. Kromě typologie městských opevnění (pevnostní královská města, opevněná města) se věnoval rovněž otázkám finančního zajištění jejich údržby a sociálním aspektům.

V příspěvku *„Nebude-li Hospodin ostrážhati města, nadarmo bdí strážný“*. *Opevnenia v živote miest na západnom Slovensku v pomoháčskom období* zavedl Michal Duchoň posluchače na území dnešního Slovenska. Na příkladu Bratislavy, Modry, Pezinku a Svätého Jura, čtyř měst zcela rozdílných co do velikosti i významu, představil úlohu opevnění v životě těchto měst a jejich obyvatel. Zatímco bratislavské opevnění se začalo budovat již ve 13. století a v průběhu 16. a 17. století bylo doplněno o opevnění předměstí, ostatní tři města ve středověku opevnění neměla.

Jejich výstavba, jak uvedl referent, byla zakotvena až v městských privilegích z první poloviny 17. století, kdy se stavba nového, avšak značně redukováného opevnění ve smyslu fortifikačních doktrín 16. a 17. století začleňovala do již existujícího městského organismu.

Na závěr dopoledního bloku zazněl příspěvek Brigitte Huber, *Mauern, Tore, Bastionen. München und seine Befestigungen*, v němž představila jednotlivé fáze výstavby a podoby opevnění Mnichova od středověku až do procesu postupného dlouhodobého odstranění městských hradeb, zahájeného na konci 18. století a ukončeného až v pokročilém 19. století.

Po diskusi a odpolední pauze otevřel další blok referátů Włodzimierz Zientara příspěvkem nesoucím název *Die Stadtmauer als Determinante der wahren Zivilisation. Die Wahrnehmung der polnischen Städte durch fremde Reisenden im 17. und 18. Jahrhundert*, v němž hned na úvod zdůraznil, že i přes lokální konflikty v Polsku a v Evropě 17. a 18. století vzrůstala mobilita, kdy studenti z Polska směřovali na západní a jihoevropské univerzity, kdy zvýšená mobilita panovala nejen mezi vzdělanci, diplomaty, umělci, ale i v řadách řemeslníků, obchodníků a dalších skupin obyvatelstva, vzrůstal rovněž počet žen vydávajících se na cesty. A stejně jako se vydávali na cesty obyvatelé polských měst, přijížděli do Polska cizinci, o čemž svědčí řada písemných zpráv, v nichž se odráží vnímání polských měst, tamní architektury, hradeb, opevnění a v neposlední řadě i zbrojnic jejich návštěvníky.

V příspěvku *Výstavba olomoucké pevnosti v letech 1742–1757 a obyvatelé města* se Jiří Borovský zaměřil na aspekt komunikace městské správy se státními institucemi, tzn., jak město nakládalo s bezpečnostní hrozbou, kterou pocítovalo v souvislosti s pruským rizikem, kdy byla Olomouc v roce 1746 bez boje obsazena pruským vojskem. Současně věnoval pozornost i otázce, jaké změny nastaly mezi léty 1742 a 1758, kdy došlo k zásadnímu přehodnocení významu Olomouce ze strany státu a vojenské správy.

V diskusním příspěvku *Režim otevírání a zavírání pražských bran ve třicátých letech 18. století* konkretizoval František Iša obecné představy o všedním provozu pražských bran a přívozu v třicátých letech 18. století, kdy již bastionové opevnění pevně obepnulo celé pražské souměstí, přičemž se zaměřil především na základní činnosti týkající se běžného každodenního provozu bran a přívozu v průběhu celého roku, tzn. jejich otevírání, zavírání i tzv. přivírání.

Následující diskusní příspěvek Jiřího Hofmana byl zamyšlením nad možnými směry výzkumu terezínské pevnosti (kdo stavěl a z čeho, jak se stavba podepsala na vzhledu krajiny apod.) a zároveň apelem na nezbytnou komparaci s dalšími pevnostmi raného novověku, jakými byla například Praha, Olomouc, Hradec Králové, Cheb, Josefov a další (*Stavba pevnosti Terežín*).

Referáty závěrečného jednacího bloku se týkaly hradeb, života v hradbách a otázek defortifikace v pokročilém 18. a v 19. století. Yair Mintzker otevřel poslední část zasedání příspěvkem *Die Entfestigung der Städte Mitteleuropas 1689–1866: ein Überblick*. Zaměřil se na výklad obsahu pojmu defortifikace na příkladu německých měst, současně poukázal i na skutečnost, jak významný moment představo-

val proces defortifikace evropských měst v 18. a v 19. století v jejich dějinách, znamenající zásadní proměnu městského prostoru ve třech vzájemně propojených úrovních – vojenské (obrana města proti vnějšímu nepříteli), v zajištění bezpečnosti uvnitř města a z hlediska symbolického významu hradeb.

Plánům na využití a úpravu pražských hradeb (projekt založení sadů na novoměstských hradbách, jejich výsledná podoba, využití a d.) po vydání rozhodnutí o jejich zrušení a procesu realizace těchto záměrů se věnovala Martina Maříková (*Život na pražských hradbách v době míru (druhá polovina 18. století až 1860)*). Přehledně zmapovala celý dlouhodobý proces budování sadů od rozhodnutí pražské obce zbourat městské opevnění, přes demoliční práce až po regulaci sadů ve čtyřicátých letech 19. století. Závěrem pak připomenula, že zrušené městské sady získaly nástupce v podobě Městského velkého parku (dnešní Vrchlického sady) založeného na místě bývalých novoměstských hradeb roku 1890 a upraveného známým zahradním architektem Františkem Thomayerem.

Z Prahy do Olomouce přenesl poté posluchače Michael Viktořík (*Pevnostní Olomouc v 19. století*). Uvedl, že pevnost, která byla hlavní hraniční pevností v době napoleonských válek, sloužila především jako vězení, shromaždiště i jako zásobovací základna pro polní armádu, byla vzhledem k absenci investic na počátku 19. století zastaralá a z velké části v dezolátním stavu. Upozornil na fakt, že majetky a aktivity zde žijící početné vrstvy měšťanů byly v druhé polovině 19. století znehodnocovány v důsledku nekompromisního prosazování zákona o pevnostním rajónu, takže stavební omezení a striktní aplikace demoličního reverzu prakticky znamenaly minimální výstavbu v okolí pevnosti, minimální investice do adaptací a oprav stávajících budov, latentní nedostatek ubytovacích kapacit v přelidněném městě, absenci průmyslových podniků okolí.

Na závěr jednání vystoupila se společným diskusním příspěvkem, nazvaným *Město v klauzuře. Pevnostní kapitola v dějinách Hradce Králové*, dvojice autorů ve složení Vojtěch Kessler a Josef Šrámek, v němž se na příkladu Hradce Králové zaměřili na omezující či naopak aktivizační rámce, v nichž vznikal sociální komplex měst, která byla současně vojenskými objekty, tj. pevnostmi. Představili úsilí hradeckých měšťanů, kteří se nehodlali smířit s deficitem, který jim pevnost ukládala, a bojovali za zrušení pevnostních omezení, což se jim nakonec podařilo. Na konci celého procesu vedoucího od odkoupení přes bourání hradeb až po realizaci velkorysých regulačních plánů se tak setkáváme s městem právem označovaným jako „salón republiky“. Uvedený příspěvek, po němž následovala diskuse a závěrečné shrnutí, představoval zároveň symbolickou i skutečnou pozvánku na další, v pořadí již 37. konferenci (která se uskuteční ve dnech 16. a 17. října v Obecním domě). Jejím tématem bude v roce 100. výročí vzniku Československé republiky ***Praha v obnoveném státě – zemská metropole hlavním městem nové republiky.***

■ Ivana Ebelová

MEZIOBOROVÁ KONFERENCE MODRÉHO ŠTÍTU

Pravidelnou součástí odborného života tzv. paměťových institucí se již staly každoroční konference pořádané Modrým štítem. Vždy jsou volena témata, která se nás všech týkají a zajímají nás. Ta letošní se dne 24. října 2017 konala již tradičně v konferenčním sále Národního archivu a nesla název „Krizové plány v paměťových institucích v současných podmínkách“. Konferenci zahájily PhDr. Jana Součková, DrSc., předsedkyně Českého komitétu Modrého štítu, a PhDr. Zdeňka Kokošková, zástupkyně ředitelky Národního archivu.

„Pohled na movité kulturní dědictví z hlediska mezinárodní legislativy“ je pracovním tématem a byl i názvem příspěvku PhDr. Magdy Němcové ze samostatného oddělení ochrany kulturních statků Ministerstva kultury ČR. Shrnuje dosavadní platné mezinárodní úmluvy k jednotlivým zákonům.

Za odbor památkové péče Ministerstva kultury ČR vystoupil Mgr. Jiří Vajčner a navázal na příspěvek dr. Němcové přednáškou „Závazky vyplývající z Haagské úmluvy“ s podtitulem „Bilance toho, co jsme úmluvě stále ještě dlužní“. Dotkl se problémů, které v ČR vznikají zejména v souvislosti s II. protokolem k Haagské úmluvě z roku 1990, zvláště s jeho článkem číslo 10. Upozornil, že zakotvení Haagských úmluv nebylo dosud v našem právním systému schváleno.

Andrea Kropáčová z Bezpečnostního týmu CESNET-CERTS shrnuje rizika cílených útoků, která vznikají s rozvojem výpočetní techniky a s tím spojenou všeobecnou digitalizací zejména archiválií. Kromě jiného zmínila i tzv. Bezpečnostní desatero.

Ing. Ivana Kopecká z Národního technického muzea přednáškou „Preventivní konzervace digitálních nosičů. Současné technologie a jejich nároky“ velmi vhodně navázala na předchozí příspěvek. Upozornila na nebezpečí, která s sebou nese mnohdy až překotná digitalizace mimo jiné i archiválií, fotografií apod. a zdůraznila, že i u digitalizátů je nezbytná jejich ochrana, neboť jsou rovněž velmi zranitelné.

Podplukovník Ing. Jan Řehořovský z Policie ČR pohovořil na téma „Pulty centralizované ochrany a jejich úloha při ochraně významných objektů“, ozřejmil jejich funkci, věnoval se jak jejich vývoji, tak hlavně praxi Policie ČR na tomto poli v „digitálním“ věku.

Po přestávce na oběd a občerstvení následovala přednáška polské kolegyně Mgr. Anny Czajka z centrálního archivu ve Varšavě (*Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie*). Zvolila téma „Mezinárodní připravenost na havárie jako model pro vzdělávací projekty na regionální či místní úrovni“. Mimo jiné se věnovala činnosti pracovní skupiny tří národních členů – Německa (Saský státní archiv), České republiky (Národní archiv) a Polska (Ústředí státních archivů) – zvláště praktickým školením a cvičením, které tato skupina pořádala konkrétně ve Státním oblastním archivu v Třeboni.

Mgr. Jiří Smitka ze Státního oblastního archivu v Praze navázal příspěvkem „Záchrana dokumentů ze zříčeného Městského archivu v Kolíně nad Rýnem. Pohled na fungování německého krizového řízení“. Jako přímý účastník záchranných prací měl možnost se s jejich organizací bezprostředně seznámit.

Zkušenostmi z praxe knihoven se zabývala přednáška Mgr. Tomáše Foltýna a Ing. Petry Vávrové, Ph.D. z Národní knihovny ČR „*Knihovny, co děláte během živelné katastrofy? Srovnání doporučení a postupů z doby velkých povodní 2002 a současného stavu*“. Autoři se vrátili k povodním z roku 1997 na Moravě a 2002 v Čechách a k poučení z nich. Konstatovali však, že v současnosti jako bychom zapomněli – krizové plány se často neaktualizují, směrnici Národní knihovny knihovníci mnohdy neznají atd. Doporučují národní program ochrany a prevence živelných katastrof, který by koordinoval postupy jednotlivých institucí. Připomněli rovněž, že evakuační a krizový plán by se neměl věnovat jen živelným pohromám, ale i vandalismu, teroristickému útoku apod.

Závěrečný příspěvek přednesl Ing. Pavel Jirásek z Technického muzea v Brně na téma „*Metodika uchování předmětů kulturní povahy – optimalizace podmínek s cílem dosažení dlouhodobé udržitelnosti. Koncepce, metodika, legislativa*“, v němž informoval o projektu Metodického centra konzervace. Příslušná metodika měla vyjít koncem roku 2017.

Téměř všechny přednášky doprovázela bohatá fotografická dokumentace. O zájmu přítomných svědčila bohatá a věcná diskuse. Jako vždy vyjdou příspěvky v digitální podobě a budou distribuovány prostřednictvím členských organizací Modrého štítu, v případě archivů Českou archivní společností.

■ Vladimíra Hradecká

KONFERENCE ASOCIACE LATINOAMERICKÝCH ARCHIVŮ A MEZINÁRODNÍ ARCHIVNÍ RADY V MEXIKO CITY 26.–28. ZÁŘÍ 2017

Ve dnech 26.–28. listopadu 2017 se v Mexiko City uskutečnila výroční konference Asociace latinoamerických archivů (dále jen ALA) a Mezinárodní archivní rady (dále jen MAR) a Generální shromáždění této organizace. Jednání konference probíhalo v konferenčním centru Centro Medico Siglo XXI Congress Unit v areálu Všeobecné nemocnice. Konference se zúčastnili delegáti z 83 zemí pěti kontinentů. Jednacími jazyky byly španělština, angličtina a francouzština. Většina příspěvků zazněla ve španělštině, tlumočení do angličtiny a francouzštiny bylo zajištěno. Organizace konference byla na bedrech ALA. Bohužel jen část organizátorů hovořila anglicky. Plynul z toho nedostatek informací a dílčí zmatky.

Místo konání akce – konferenční centrum Centro Medico

Heslem konference bylo „*Archivy, občanství a interkulturalismus*“. Mezi hlavní tematické okruhy, na které byla konference zaměřena, byly: interkulturalismus a domorodé kultury, lidská práva, ilegální obchod s dokumentárním dědictvím, archivy a akademické projekty, archivy a umělecká tvorba; archivy, zodpovědnost, právo na přístup k informacím a ochrana osobních dat; archivy, prostředí a přírodní katastrofy; regionální spolupráce; copyright a intelektuální vlastnictví; informační systémy a digitální uchovávání; big data; informační kontrola.

Konference byla zahájena v pondělí 26. září slavnostním ceremoniálem. Účastníky konference uvítala projevy Mercedes de Vega, předsedkyně asociace a Davida Frickera, prezidenta MARu. Jednání bylo tvořeno klíčovými projevy, následně probíhalo souběžné jednání v sekcích. Autoři zprávy se zaměřili na následující okruhy:

DIGITÁLNÍ UCHOVÁVÁNÍ

Z klíčových projevů je nutno zmínit projev Luciany Duranti, profesorky archivní vědy a diplomatiky na univerzitě ve Vancouveru, vedoucí projektu INTERPARES a předsedkyně svazu kanadských archivářů. L. Durantiová se nejprve zabývala obecným pojetím důvěryhodnosti dokumentů v digitální podobě, především těch,

Průčelí Generální národního archivu Mexika

kteří jsou uchovávány třetí stranou, a jejich udržováním prostřednictvím síťově propojeného online prostředí, především prostřednictvím technologie blockchain. Konstatovala, že autentifikace informací, které jsou uchovávány prostřednictvím této technologie a které garantuje komunita uživatelů, není použitelná z právního hlediska. Na řešení tohoto problému se proto soustřeďuje čtvrté pokračování programu INTERPARES, jehož cílem je vznik INTERPARES Truster Preservation Modelu. Mělo by vzniknout technické řešení umožňující aplikaci pro archivy, terminologický slovník a technologický standard.

Mezi podstatné projevy patřila řeč Vintona G. Cerfa, viceprezidenta firmy Google, zaměřená na problematiku dlouhodobého uchovávání dokumentů v digitální podobě. V. G. Cerf se v úvodu zmínil o výzkumu Doris Kearns Goodwinové provedeném mezi 100 knihovnami v USA. Výzkum identifikoval hlavní problémy digitálního uchovávání – neschopnost uchovat čitelnost v důsledku formátové obsolescence, absence metadat a absence jejich standardizace, nedostatek kapacit pro uchovávání velkých dat, autorská práva, právní rámec a licenční politika, neschopnost institucí zafinancovat technické prostředky pro udržení informací atd. Řešení vidí V. G. Cerf v projektu OLIVE vedeném Makademem Satyanarayem z Carnegie-Mellon University v Pittsburghu. Řešením má být vývoj univerzálního emulačního stroje, který by automaticky přijal digitální objekt, identifikoval jej,

Centrální hala v AGN

emuloval všechny typy hardwaru, operační systémy, dynamicky spojené knihovny, nastavení jazyků, nastavení časových pásem atd. a vše transformoval do měřítkovatelného systému. Návrh vyvolal rozpačité reakce, protože o podobné řešení se neúspěšně pokoušeli mnoho let kolegové z nizozemské Národní knihovny a Národního archivu. Toto řešení se ukázalo jako technicky příliš náročné. Projev proto vyvolal jejich negativní kuloární reakci. Rozpaky navíc vyvolával i přístup pana Vince, který řadu problémů v podstatě neřešil. Např. právní a licenční otázky odbyl tvrzením, že nesouvisí s jádrem problému. O metadatech konstatoval, že je nutno je standardizovat, přestože zkušenost ukazuje, že nejde o nic snadného. Takto formulovaný projev z úst tak vysokého představitele IT průmyslu, byl proto obecně pochopen spíše jako projev bezradnosti špiček IT průmyslu nad problematikou dlouhodobého uchovávání dokumentů v digitální podobě. V závěru projektu V. G. Cerf jmenoval ještě několik projektů. Naprostá většina z nich se týkala uchovávání webů. V tomto případě jde však o spíše okrajovou problematiku, kterou navíc primárně řeší knihovníci, nikoli archiváři.

Eric Cardoso Espinoza, který odpovídá za uchovávání digitálních dokumentů v Generálním národním archivu Mexika, konstatoval ve svém projevu, že prozatím naprostou většinu přijímaných archiválií tvoří dokumenty na papíře. Občané Mexika totiž příliš nevěří dokumentům v digitální podobě a elektronickým pod-

Model budovy AGN – v popředí nový objekt

pisům. Výstavba digitálního archivu je tedy v počátcích. E. Cardoso ukázal návrh struktury informačních balíčků a konstatoval, že archiv by měl odpovídat normě OAIS. Základní metodou udržování by měla být migrace. Tyto informace doplnil Charles Barthe z téhož archivu, který jako hlavní uchovávací technologii označil technologii Piql, která umožňuje ukládat digitálních dat v jakémkoliv formátu, od čistě textových dokumentů přes obrazové až po audiovizuální nahrávky. Data jsou zde zapisována na černobílý film s vysokým rozlišením, který je následně bezpečně uložen a chráněn v tzv. piqlBoxu. Čitelný text se zdrojovými kódy a specifikacemi formátu souboru pak zajišťuje i ve vzdálené budoucnosti přístup bez ohledu na dostupnost specifických technologií nebo jejich dodavatelů. Tuto technologii v Česku využívá Český rozhlas. Za ideální úložiště pro digitální dokumenty považuje Ch. Barthe podzemní depot v polární oblasti. Údajně o něm uvažují i brazilští archiváři.

ARCHIVNÍ POPIS

Skupina pro archivní popis MARu prezentovala na konferenci již schválený standard ICA-RIC (*Records in Contexts – Conceptual Model*), který umožňuje převést

archivní informace do strojově čitelného jazyka. Tento standard byl prezentován na kongresu v Soulu, následně prošel připomínkovým řízením a nyní je k dispozici na webové stránce MARu.

K využití tohoto nástroje se konal během konference workshop, během kterého byl účastníkům rozdán text popisující listinu Vlada III. Draculy povolující svobodný obchod kupcům z Brašova. Text obsahoval podrobný popis listiny, její další osudy, kdy se dostala do ruských sbírek, a následný vznik skenu, který je uložen v rumunském muzeu. Úkolem účastníků, kteří pracovali ve skupinách, bylo analyzovat text z hlediska popisného standardu ICA-RIC a zodpovědět sérii asi 20 otázek. Popis byl vytvářen ze dvou pozic – z pozice sběratele, ruského tvůrce sbírky listin, do které byla listina začleněna, a z pozice muzea. S australskými, francouzskými a rumunskými kolegy autor příspěvku vypsál všechny údaje a rozdělil je na data, dokumenty, osoby, místa, funkce a mandáty. Těm byly následně přisouzeny role a atributy, načrtnuty byly jejich vzájemné vztahy. Celkově lze říci, že tento popisný systém jistě nemusí znát každý archivář. U nás tvoří tuto práci převážně analytici-programátoři. Autor zprávy se však domnívá, že by se s tímto systémem měl alespoň seznámit každý student archivnictví, aby věděl, oč se jedná a k čemu slouží. Seminář totiž mj. ukázal, že v jiných zemích je znalost tohoto standardu rutinní a běžná.

Workshop vedený Govanem McCarthym, docentem univerzity v Melbourne, a Nicolou Laurentem, archivářem z téže univerzity, se zabýval uchováváním vědeckých dat. Cílem bylo obecně hájit uchovávání vědeckých dat jako dokumentů uchovávajících kontextuální informace, umožnění jejich opětovného využití a uchování informací o tom, kdo a jak využil předmětné informace. Data jsou zpracovávána pomocí metodiky DDI – *Data Documentation Initiative* určené pro zpracování pozůstatostí tohoto druhu.

POTÍRÁNÍ ILEGÁLNÍHO OBCHODU S ARCHIVÁLIEMI

V bloku přednášek věnovaných prevenci ilegálního obchodu vystoupila Arda Scholteová z Nizozemska. Konstatovala, že v Nizozemsku proběhl výzkum v oblasti ilegálního obchodu s kulturními artefakty, který ukázal určité slabiny dosavadních systémů na národní i mezinárodní úrovni. V Nizozemsku existuje Inspektorát kulturního dědictví, který vydává povolení k vývozu kulturních hodnot, spolupracuje s celníky a INTERPOLEM. Problém je obchod s archiváliemi, u kterých se obtížně prokazuje vlastnictví a provenience. Slabinou je nedostatečná koordinace jednotlivých složek. Mezi doporučení, která vyplynula z výzkumu, patřil vznik integrované bezpečnostní strategie a vytvoření obecných pravidel postupu. Výzkum konstatoval, že popisy hledaných artefaktů na formulářích INTERPOLu se nehodí pro knihy a archiválie. Pro tvůrce výzkumu byly inspirací webové databáze tzv. RED Listy na stránkách mezinárodních organizací ICOM a ILAB. Navrhují proto RED List pro archiválie, který by vznikl při Archivním portálu Evropa.

ARCHIVY, PROSTŘEDÍ A PŘÍRODNÍ KATASTROFY

Přednáška byla věnována řešení krizových situací způsobených přírodními katastrofami a risk-managementu. Orientována byla na situaci v tichomořské oblasti. Za filipínský Národní archiv vystoupil ředitel jeho archivních sbírek Michael C. Francisco, který přítomné seznámil s následky ničivého tajfunu Haiyan, který Filipíny postihl v listopadu 2013. Obrovské ztráty na životech a majetku přinesly též značné škody v oblasti administrativy a archivního dědictví. Tým Národního archivu Filipín mohl zahájit záchranné práce až po ustálení situace v průběhu prosince 2013, kdy se podařilo dostat se až do nejvíce postiženého města Talcoban. Dosud není vyřešen osud dokumentů a archiválií, které byly vakuově zmrazeny, avšak tato tragická událost upozornila vládu na potřebu programu předcházení důsledků tajfunů (v této oblasti jich ročně vznikne mezi 20 až 25) a finančního a personálního posílení Národního archivu (v roce 2013 připadalo na 100 milionové Filipíny 125 archivářů!).

Dalším přednášejícím byla Gillian Oliver z Monash University z Melbourne v Austrálii, která přednesla referát o situaci na Novém Zélandu po zemětřeseních v roce 2011 a 2016. Zemětřesení z února 2011 o síle 6,2 stupně Richterovy stupnice sice nemělo tak ničivé následky jako tajfun Haiyan, ale přesto napáchalo značné škody v depozitářích regionální pobočky novozélandského archivu v Christchurch. Naštěstí se nejednalo o ztráty na životech, ani na archiváliích. Poničena byla částečně budova a vybavení depozitářů. Zkušenosti z odstraňování škod po zemětřesení byly promítnuty do stavebních úprav objektu a zároveň do konstrukce regálového systému tak, aby dokázal co nejvíce odolat otřesům, aniž by došlo k poškození uložených archiválií. Díky výše zmíněným úpravám bylo možné konstatovat téměř nulové škody i po zemětřesení, které oblast postihlo v listopadu 2016 a které mělo sílu 7,8 stupňů Richterovy stupnice.

GENERÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ MARU

Dne 27. listopadu proběhlo generální shromáždění organizace, na kterém byli přítomni registrovaní členové všech kategorií. Shromáždění schválilo všechny standardní dokumenty organizace. Generální shromáždění v Mexico City bylo posledním zasedáním tohoto druhu pro mnohaletého generálního tajemníka organizace Davida Leiche, který odstoupil z osobních důvodů. Na místě jej vystřídala Anthea Seles, která pracuje v sekretariátu MARu. Příští výroční konference se uskuteční v listopadu 2018 v Yaundé v Kamerunu a v říjnu 2019 v Edinburghu. Kongres MARu proběhne v listopadu 2020 v Abú Dhabí.

GENERÁLNÍ NÁRODNÍ ARCHIV MEXIKA

Dne 30. listopadu proběhla pro zájemce exkurze do Generálního národního archivu Mexika (španělsky *Archivo General de la Nación* – AGN). Založen byl 28. dubna 1790 jako archiv Místokrálovství Nové Španělsko Carlosem III. Bourbonem.

Archiv uchovává 375 milionů archivních dokumentů (!), v metráži 52 kilometrů archiválií. Ročně přibývá asi 15 milionů dokumentů. Fondy zahrnují archiválie od třetí čtvrtiny 16. století do roku 2012. Řada dokumentů byla zařazena do programu *Memory of the World*. Mezi nejznámější patří korespondence Hernána Cortéze, kodex Marquesado del Valle de Oaxaca (16. století), kodex Techialoyan de Cuajimalpa (17. století), registry galeonního obchodu Acapulco-Manila, deklarace nezávislosti prvního Mexického císařství (1821), cádizská ústava 1812, mexické ústavy z let 1814, 1824, 1857 a 1917, korespondence Emiliana Zapaty a Francisca Villy, prezidentský archiv budovaný od Francisca I. Madery atd. Archiv obsahuje rovněž velké množství map, kreseb, zvukových nahrávek, filmů a fotografií.

Archiv je umístěn v Palacio Negro de Lecumberri, rozsáhlé budově postavené architektem Antoniem Torresem Torijou založené na ideích anglického filozofa Jeremiase Benthama. Budova byla dokončena 29. září 1900 a 75 let sloužila jako věznice. Po úpravách zde, od 26. května 1977 sídlí Generální národní archiv Mexika. Budova je považována za národní historickou památku. Mezi léty 2012–2013 byla vybudována nová budova, kde jsou umístěny moderní konzervátorské laboratoře, místnosti pro skenování, sál pro archivní popis vytvářený pomocí softwaru vyvinutého v AGN (vzhledem k užití mezinárodních standardů popisu i použití prostředí se velmi podobá programu ELZA), datové centrum atd. Ve výstavbě je nová budova archivu, která má zvýšit celkovou kapacitu archivu na 150 běžných kilometrů archiválií.

■ Petr Dvořáček – Michal Wanner

KONFERENČE KONZERVÁTORŮ-RESTAURÁTORŮ 2017 V LITOMYŠLI: OHLÉDNUTÍ ZA NOVÝMI POZNATKY K ARCHIVNĚ-KONZERVÁTORSKÉ PRAXI

19.–21. září 2017 hostila Litomyšl již 26. tradiční Konferenci konzervátorů a restaurátorů pořádanou Metodickým centrem konzervace Technického muzea v Brně ve spolupráci s Komisí konzervátorů-restaurátorů Asociace muzeí a galerií ČR a letos i Fakultou restaurování Univerzity Pardubice. Na programu bylo cel-

kem 32 příspěvků týkajících se různých tematických disciplín. Nemám v úmyslu zde prezentovat všechny příspěvky, které zazněly během konference, pouze připomenutí z mého pohledu zajímavost a témata vztahující se především k archivním materiálům.

Jako zajímavost bych uvedl příspěvek, který byl prezentován již v úterý 19. září v prvním bloku konference a nesl název *Analýza barokní piety pomocí kombinace XRF zobrazování a RTG počítačové tomografie* od kolektivu sestávajícího z Daniela Vavříka, Ivany Kumpové a Michala Vopálenského za Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, Jiřího Lauterkrance za Arterestauro Praha a Jana Žemličky za České vysoké učení technické v Praze. Daniel Vavřík během něho prezentoval patentovaný rotační tomografický skener TORATOM, který je schopný efektivně naskenovat trojrozměrný objekt větších rozměrů.

Samotný první den byl zaměřen především na trojrozměrné předměty a obrazy. Výjimkou měl být příspěvek k fotografiím ve třetím bloku od kolektivu z Žilinské univerzity Vladimíra Bukovského, Kataríny Kalistové a Mariany Švehlové na téma *Množstvo vody vo fotografickej želatíne – vplyv na degradáciu*, který nakonec odprezentován bohužel nebyl.

Středa 20. září proběhla převážně v duchu konzervování-restaurování papíru a pergamenu. První blok byl zahájen přednáškou *Průzkum herbáře ze sbírek NTM* od Ivany Kopecké a Evy Svobodové za Národní technické muzeum a Tomáše Čecháka a Tomáše Trojka za České vysoké učení technické v Praze. V prezentaci byl představen herbář Františka Fridricha, který je tvořen 63 ručně kolorovanými fotografiemi flóry z 19. století. Primárním cílem průzkumu bylo rozhodnout o vhodnosti jeho vystavování v expozici a zároveň byly zjištěny nové poznatky k samotnému herbáři. K průzkumu byly využity metody optické mikroskopie, rentgenfluorescenční analýzy a infračervené mikroskopie s Fourierovou transformací a byla zároveň ověřena nutnost jejich vzájemné kombinace. Jako použitá technika byl potvrzen albumin, který byl ručně kolorován. Podle zveřejněných výsledků byla využita různá škála barev. Identifikovány byly látky, jako je například oxid zinečnatý, hlinítokřemičitan, dračí krev, pruská modř a měď. Ve většině případů měla být pojivem pigmentů a barev arabská guma, případně vyzina. Na základě výsledků byl vysloven rovněž předpoklad, že některé fotografie byly kolorovány dodatečně dalším vlastníkem sbírky.

Za prezentací herbáře následovala přednáška od Michaely Caranové za Středocheské muzeum v Roztokách u Prahy na téma „*Nálezy od krbu*“. *Restaurování hracích karet z Vladislavského sálu*. Caranová informovala o výsledku nedávného restaurování hracích karet nalezených pod podlahou ve Vladislavském sále. Než došlo k doplnění ztrát papírové podložky, Caranová přistoupila s ohledem na tristní stav karet k čištění na vodní hladině pod mikroskopem.

Po Caranové pokračovala Marie Benešová z Moravského zemského archivu s přednáškou *Nejstarší městská kniha Jaroměřice nad Rokytnou*. Představila svou práci, v níž šlo o komplexní restaurování spojené s průzkumem filigránů a digitalizací. Vlastní digitalizace probíhala ještě před samotným svázáním knižního bloku,

čímž se dosáhlo pořízení studijní kopie, která zahrnuje i místa u svázané knihy špatně snímatelná. Velice podnětnou informací bylo, že Benešová vlastní vazbu knihy podrobně konzultovala s archiváři a dokonce jim předložila makety pro výběr ideální vazby. Na závěr upozornila i na vlastní sbírku filigránů, kterou průběžně doplňuje.

Další zajímavé příspěvky byly prezentovány během druhého bloku. Ten zahájila Hana Holická z Fakulty chemicko-technologické Univerzity Pardubice přednáškou *Vliv vybraných metod neutralizace papíru na mechanickou stabilitu tiskařské černě*, kterou připravila společně s Davidem Durčíkem, Ivanou Žlebkovou z téže instituce a s Hanou Paulusovou z Národního archivu. V experimentu přistoupili ke dvěma metodám neutralizace (vodným roztokem hydrogenuhličitánů a roztokem MMMK v metanolu), jejichž výsledky srovnávali. Dále bylo přistoupeno k hodnocení odolnosti vrstvy tiskové barvy proti oděru. Z experimentu vyšlo, že neutralizace má v obou dvou případech výrazný vliv na mechanickou stabilitu tiskařské černě. Nicméně vzhledem k tomu, že odkyselení je potřeba, vyvstalo doporučení tisky ještě doklížit, čímž by se mělo snížit riziko odírání.

Jako další pokračoval Jan Šíblo z Židovského muzea v Praze se svým příspěvkem *Restaurování nálezů na papíru a pergamenu z genizy v Rychnově nad Kněžnou: Pilotní projekt židovského muzea v Praze při komplexním zpracování nálezů z českých a moravských genizot*.¹⁾ Podle prezentovaného příspěvku nálezy mohou doplnit muzejní sbírky a povědomí o židovské každodennosti 17. až 19. století. Šíblo také uvedl, že předměty byly v genizotách účelně uloženy, aby podlehly času, a dá se předpokládat, že z dalších genizot mohou získat obdobný či stejný materiál. Upozornil pak na to, že restaurováním se nezvýší jejich vypovídací hodnota, spíše naopak. V případě nálezů z genizy v Rychnově nad Kněžnou se písemnosti nalézaly fragmentálně dochované. Stav nálezů umožňuje identifikaci až po zrestaurování, případně také po spojení více fragmentů dohromady.

Druhý blok byl uzavřen přednáškou Radomíra Slovika z Fakulty restaurování Univerzity Pardubice *Restaurování knihy včera a dnes. Příklady z Ateliéru restaurování a konzervace papíru, knižní vazby a dokumentů Fakulty restaurování Univerzity Pardubice* přednesenou v zastoupení Ivanem Kopáčikem z téže instituce. Kopáčik tak prezentoval srovnání přístupu při restaurování knihy, demonstrováno na studijních pracích za posledních deset let a vyzdvihl současný trend školy, kdy se sledují základní aspekty: vypovídací hodnota stáří vazby a plná funkčnost. Tedy, že se spíše nedoplňují chybějící části vazby za předpokladu, že bude také plnohodnotně zachován její účel – tj. ochrana knižního bloku.

Středeční přednáškový den byl doplněn odbornou exkurzí po místním zámku, muzeu a prostorách Fakulty restaurování Univerzity Pardubice, kde byly představeny jednotlivé ateliéry. Nechybělo ani večerní zpestření v podobě společenského večera, který tento den zakončil.

Čtvrtek 21. září byl již zaměřen především na hmotné kulturní dědictví, ale nechybělo pár příspěvků vztahujících se i k archivnímu prostředí a to ve druhém bloku, který zahájila Šárka Msallamová z Vysoké školy chemicko-technologické

v Praze s příspěvkem *Vliv dezinfekčních prostředků na korozní rychlost olovených bul*, na němž se podíleli Milan Kouřil, Kateryna Popova, Zuzana Pecenová a Klára Drábková z téže instituce. Z výsledků výzkumu vyplývá, že z dostupných dezinfekčních prostředků je akceptovatelný butanol, který ve všech případech vykazoval relativně nízké hodnoty a v zásadě se zatím jedná o univerzální dezinfekční prostředek. Nejhůře dopadla dezinfekce etoxenem v dezinfekční komoře Národního archivu, zde byly zaznamenány neakceptovatelné hodnoty, vyjadřující jednoznačně urychlení koroze olovených bul.

Další zajímavostí přispěl i Aleš Sládek ze společnosti Kybertec, který s kolegou Otou Sládkem a ve spolupráci s Igorem Fogašem z Moravské galerie v Brně připravil *Vzduchotechnické systémy a jejich optimální řízení pro depozitáře*. Příspěvek byl zaměřen na jednotlivé části vzduchotechnických zařízení, jejich provoz a důsledky poruch jedné části s vazbou na další. Z prezentace vyplynulo, že před vlastní realizací projektů vzduchotechnických systémů je nutné dobře znát prostor depozitáře, být obeznámen s druhem materiálu, který je zde uchováván, jeho stavem a podmínkami předchozího uložení. Sládek přednášku ukončil jistou výzvou ke strážlivému přístupu v rámci pořízování klimatizačních jednotek do depozitářů. Upozornil na nutnost individuálního přístupu ke každému objektu, který slouží jako depozitář a objektivně zhodnotit situaci. Např. zda je skutečně nutné pořízovat klimatizační jednotku do objektu, kde lze vnitřní klima řešit přirozeným větráním. V případě potřeby pořízování klimatizační jednotky ještě doporučil obrátit se na specializovanou firmu, věnující se této technologii, a vyzval k upřednostnění kvality zařízení a servisu před vlastní cenou.

Stejně jako v předchozím ročníku i letos byla součástí konference prezentace tematických posterů. Martina Kmoníčková a Michal Ďurovič z Vysoké školy chemicko-technologické v Praze tak například představili výsledky *Porovnání metod hromadného odkyselování Bookkeeper a Papersave na archivních vzorcích*. K porovnání podle prezentovaného textu byly využity vzorky odkyselené metodou Bookkeeper v roce 2000 a vzorky odkyselené metodou Papersave v roce 1996. Vzorky byly ponechány vlivům přirozeného stárnutí v podmínkách archivního depozitáře. Výsledkem bylo, že ve většině případů byla vyšší pevnost vláken obecně u odkyselených vzorků a na povrchu setrvaly částice odkyselovacích činidel, které byly rovnoměrně rozprostřeny. Jisté diference pak byly v barevnosti a v povrchovém pH. Metoda Bookkeeper se má projevit ztmavnutím a žloutnutím, pH dosahuje hodnoty cca 9. U metody Papersave tomu má být naopak a pH dosahuje hodnoty cca 8.

Velice zajímavý poster byl také od Daniely Gaštanové z Archivu bezpečnostních složek nazvaný *Restaurování novodobé archiválie. Způsoby snímání plastových lepicích pásek*. Gaštanová připomněla variantu s použitím roztoku etylacetátu kyseliny octové, ale vyzvala k opatrnosti a zvážení jeho použití, neboť může mít na papírové podložce negativní reakci. Sama přistoupila k postupu, kdy papírovou podložku s lepicí páskou vystavila parám benzínu v uzavřené komoře a následně pásku odstranila pomocí skalpelu, aniž by poškodila vrstvu papírové podložky. Čištění rezidua lepidla pak proběhlo prostřednictvím benzínu či klasické pryže.

Tereza Kašťáková z Národního technického muzea v Praze pro změnu připravila poster *Transfer zlacené výzdoby z poškozené usně*, na kterém zdůraznila, že se jedná o diskutabilní metodu a že v prezentované práci šlo především o zachování funkčnosti knihy, nikoli autentičnosti na přání zadavatele. Prostřednictvím posteru Kašťáková tedy prezentovala nahrazení degradované usně, ze které sejmula prostřednictvím folie Beva® 371 Film, japonského papíru a tepelného zdroje Hot-Jet vnější vrstvu se zlacením a přenesla ji na novou.

Nebylo zapomenuto ani na obalový materiál. Prostřednictvím posteru Dany Hřebecké, Jitky Neoralové, Kristýny Boumové a Petry Vávrové z Národní knihovny v Praze, který nesl název *Ochranné obaly pro trvalé uložení předmětů kulturního dědictví*, byl představen nový a moderní plotter Kongsberg X 22 od roku 2016 ve vlastnictví Národní knihovny České republiky. Plotter umožňuje výrobu ochranných obalů dle individuálních potřeb a pracuje s materiály, jako je alkalická lepenka Boxboard archivní kvality, vlnitá lepenka firmy Klug, kartonplast, ale i pěnová lůžka a vsady. Avizováno bylo také, že objednání ochranných obalů je umožněno veškerým státním institucím a právníckým osobám.

Z Národní knihovny v Praze zde byly ke zhlédnutí další dva posteru. *Měření mikrobiální kontaminace v Národní knihovně ČR* od Lucie Mráčkové a Petry Vávrové a *Hromadné odkyselení knihovnických fondů* od Petry Vávrové, Jitky Neoralové, Dany Hřebecké, Lucie Polánkové a Magdy Součkové. Na posteru *Měření mikrobiální kontaminace v Národní knihovně ČR* byly zveřejněny výsledky měření množství plísní v ovzduší z roku 2016 se závěry, že množství mikroorganismů v ovzduší je závislé na ročním období a lidské činnosti, přičemž nejvyšší hodnoty byly naměřeny v červenci. Ve vnitřním prostředí byly detekovány například plísňové rody *Aspergillus*, *Penicillium*, *Cladosporium*, *Alternaria*, *Eurotium* a *Fusarium*. Prostřednictvím posteru *Hromadné odkyselení knihovnických fondů* byly představeny zkušenosti a doporučený postup při odkyselování knihovnických fondů. Jako hlavní zde bylo například vyzdviženo: nerozsvazovat knihy, proces aplikovat na všechny druhy papíru, kyseliny neutralizovat kompletně a trvale a nutnost vytvoření homogenní alkalické rezervy v papíru.

Zástupci Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, Klára Drábková, Jan Krejčí, Barbora Benetková a Michal Ďurovič, si připravili prezentaci výsledků *Testování samolepících štítků pro značení archivních obalů*. Testovány byly vzorky od výrobce Avery Dennison Materials Group Europe s adhezivem na bázi kaučuku (MC Primecoat S2045N) a akrylátovým (MC Primecoat R5000N a MC Primecoat S2000N) a výsledkem bylo, že testované vzorky jsou pro značení archiválií nevhovující.

U Vysoké školy chemicko-technologické ještě zůstaneme. Vítězslav Knotek společně s Petrou Korandovou připravili poster *Studium chemického složení a míry degradace archivních kinematografických filmů pomocí nedestruktivních metod*. Experiment se skládal z porovnání vzorku před a po umělém stárnutí metodami infračervená spektroskopie, Raman a dynamická mechanická analýza. Metodou infračervené spektroskopie se zkoumalo složení podložky, složení magnetické

stopy, deacetylace a úbytek změkčovadla. Ke zkoumání složení magnetické stopy byla využita ještě metoda Raman a ke zkoumání úbytku změkčovadla metoda dynamická mechanická analýza. Výsledkem mj. bylo, že složení lze určit pomocí infračervené spektroskopie a že k úbytku změkčovadla během stárnutí dochází.

Prostřednictvím posteru *Oddelenie výskumu a vývoja ochrany fondov Slovenskej národnej knižnice – budovanie centra ochrany knižničných zbierok* autoři Viera Mazíková, Nora Rapavá, Ondrej Híreš, Desana Joštová a Zuzana Koreňová představili slovenský institut, kde sami působí, jako jedinečný v Evropě. Institut disponuje nejmodernějšími pracovišti na čištění, sterilizaci, odkyselení a restaurování dokumentů. Součástí je pět specializovaných laboratoří, které jsou podle individuálních potřeb vybaveny zařízením na míru. Institut má nemalý podíl i na publikační činnosti. Dle prezentované statistiky bylo od roku 2015 celkem již 7 975 výstupů.

Ze Slovenské národní knihovny byl také poster prezentující konkrétní restaurátorskou práci od Elišky Jindrové a Márie Trnkové z oddělení restaurování a konzervování a Ondreje Híreše z oddělení výzkumu a vývoje pod názvem *Restaurování knihy milodarů a kovové schránky z fondu Lyceální knihovny v Kežmaroku*.

Zajímavou popisnou prezentaci si připravila Kateřina Bártová z Fakulty restaurování Univerzity Pardubice na téma *Renesanční knižní vazba. Její vývoj na příkladech z fondu benediktinské knihovny v Broumově*, v níž zveřejnila část výsledků své diplomové práce, jež je kompletně k dispozici na stránkách Univerzity Pardubice²⁾ Na samotném posteru pak byly vysvětleny pojmy knižní blok, předsádky, šití, úprava knižního bloku po ušití, záložky v bloku, desky, pokryv a knižní kování a další způsoby ochrany knihy.

Převážná část příspěvků i těch, které nebyly prezentovány, je součástí sborníku Fórum pro konzervátory-restaurátory³⁾ a samotné postery mají být nově podle organizátorů následně zveřejněny na webových stránkách konference,⁴⁾ což je jistě chvályhodné.

■ Tomáš Pražák

¹⁾ Genizot je nepřístupné místo v synagogách, srovnatelné s odkladištěm.

²⁾ Viz <http://dk.upce.cz/handle/10195/41413>

³⁾ Fórum pro konzervátory-restaurátory. Technické muzeum v Brně 2017, ISBN 978-80-87896-44-0

⁴⁾ Viz <http://www.konference-konzervatoru-restauratoru.cz/>

SEMINÁŘ ZÁPADOČESKÝCH ARCHIVÁŘŮ V CHEBU

Ve dnech 11.–13. října 2017 se uskutečnil již 26. ročník tradičního setkání západočeských archivářů, jehož hostitelem byl Státní okresní archiv Cheb. V multifunkčním objektu Papírna Cheb se shromáždili především pracovníci SOA archivu v Plzni včetně všech devíti okresních archivů, k nimž se dále připojili vážení hosté z Archivu města Plzně, z Archivu společnosti Sokolovská uhelná či z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Koncepčně byl seminář rozdělen na dva hlavní bloky. Historicko-regionální blok sestával ze dvou částí: střeďeční byla věnována dějinám měst a městských archivů, do páteční byly soustředěny příspěvky z různých tematických oblastí, s nimiž se západočeští archiváři setkávají při své každodenní práci. Čtvrteční metodický blok byl zasvěcen předarchivní péči, konkrétně provádění skartačních řízení a státních kontrol. Oba bloky příspěvků byly doplněny doprovodným programem.

Dopolední část úvodního dne semináře náležela prohlídce státního zámku Kynžvart. Následoval přesun do objektu chebské Papírny, kde přítomné v přednáškovém sále vřele přivítal ředitel SOA v Plzni Petr Hubka.

První část historicko-regionálního bloku moderoval Karel Halla (SOkA Cheb) a sám ji zahájil bohatě ikonograficky ilustrovaným pojednáním o dějinách města Chebu. V řadě „*Libri civitatis*“ právě vydanou edici dvou chebských městských knih zemské berně následně představil z hlediska jejich pramenného potenciálu Tomáš Klír (Ústav pro archeologii FF UK). O současné praxi vydávání edic městských knih referoval Michal Rys (SOkA Plzeň-jih). Do problematiky trestního soudnictví v raně novověkém Horním Slavkově přítomné na základě studia dobových pramenů zasvětil Pavel Dohnal (SOkA Sokolov). Jana Kolouchová (SOkA Cheb) uzavřela svůj cyklus o vzniku a rozmachu kremačního hnutí v západočeském příhraničí třetím pokračováním, zaměřeným na město Cheb. Antonín Mařík (SOkA Karlovy Vary) z právě pořádaného archivního materiálu vysledoval genezi karlovarské zdravotní záchranné služby od počátků u hasičských spolků či městské policie až po vznik specializované Dobrovolné záchranné společnosti v roce 1926. Karel Řeháček (SOA v Plzni) hovořil o osudech chebského archivu a muzejních sbírek za druhé světové války, o jejich zajištění na jaře roku 1945 a o úloze, již při něm sehrál Václav Čepelák. Z vlastních zkušeností s pořádáním fondů městských archivů vycházely čtyři finální příspěvky této části bloku. Hana Hrachová (SOkA Rokycany) shrnula dosavadní vývoj zpracování fondu Archiv města Rokycany a soustředila se na městské knihy do roku 1620. Tomáš Fencl (SOkA Domažlice) navázal na své dřívější příspěvky o pořádání fondu Archiv města Domažlice informacemi o uložení fondu u původce a o jeho předchozích zpracováních, též o inventarizaci listin a účetního spisového materiálu. Eva Němečková (SOkA Plzeň-sever) představila právě dokončenou inventarizaci fondu Archiv města Kozljan. Do poválečného období se posluchači přenesli v pojednání Anety Čadové a Jany Myslivcové (SOkA Klatovy) o zajímavostech a úskalích zpracování fondu Městský národní výbor Klatovy.

Druhý den semináře věnovaný metodickému bloku zaměřenému na předarchivní péči moderoval ředitel odboru archivnictví a spisové služby SOA v Plzni Karel Řeháček a zahájil jej komplexním příspěvkem „*Skartační řízení podle archivního zákona*“. Miroslav Eisenhammer (1. odd. SOA v Plzni) pojednal o náležitostech skartačního řízení digitálních dokumentů. Jan Edl (SOkA Tachov) nastínil problematiku evidence původců jako součásti evidence Národního archivního dědictví. Diskusní část bloku otevřeli Milan Augustin a Simona Pelcová (SOkA Karlovy Vary) příspěvkem „*Pomáhat, nebo trestat? Zkušenosti z aplikace*

metodických školení a kontrolního řádu v praxi SOkA Karlovy Vary“. Následovaly referáty zástupců ostatních okresních archivů (Veronika Brožková, Jan Edl, Karel Halla, Pavel Havlovič, Markéta Járová, Radka Kinkorová, Vladimír Mach, Markéta Šinknerová) a 1. odd. SOA v Plzni (Michal Peleška), popisující lokální praxi skartačních řízení a státních kontrol. Společným jmenovatelem většiny příspěvků bylo vyzdvižení účelnosti systematického metodického působení u potenciálních původců, které se v praxi jeví jako nezbytné, přestože není legislativně ukotveno v archivním zákoně. Pojednáno bylo při té příležitosti také o dosavadních zkušenostech s činností komerčních spisoven.

Odpoledne se při prohlídce významných památek Chebu role průvodkyně ujala Hana Knetlová ze SOkA Cheb. Program započal návštěvou barokního kostela sv. Kláry a františkánského kláštera s kostelem Nanebevzetí Panny Marie. V areálu chebského hradu se pozornost soustředila na unikátní dvoupodlažní románskou kapli sv. Martina, Erharda a Uršuly, na pozůstatky obvodového zdiva paláce štaufské falce a na Černou věž – bergfrit střežící vstup do hradu. Po zastávce v interiéru gotického kostela sv. Bartoloměje kroky archivářů zaměřily k farnímu chrámu sv. Mikuláše a Alžběty, kde byla exkurze ukončena.

Poslední den semináře náležel druhé části historicko-regionálního bloku. Moderátorem byl Petr Kolář (4. odd. SOA v Plzni). V úvodním příspěvku Jakub Mírka (5. odd. SOA v Plzni) na základě účetních dokumentů rekonstruoval průběh cesty hraběte Františka Josefa z Vrtby do Itálie v roce 1793 a zhodnotil její náklady. O ztracené a v archivu chebské měšťanské rodiny Grünerů v torzálním stavu znovu objevené knize členů latinské mariánské družiny referovala Hana Knetlová (SOkA Cheb). Na činnost Společenstva privilegovaného Blatenského vodního příkopu v Horní Blatné a Potůčkách a na její pozůstatky se zaměřil Petr Cais (SOkA Karlovy Vary). Markéta Novotná (SOkA Tachov) přiblížila dějiny Okrašlovacího spolku Planá, jeho vliv na městský veřejný prostor a potenciál studia souvisejících archivních dokumentů pro současnost. Výstavbu a rekonstrukci okresních silnic na Domažlicku v kontextu dobových legislativních norem a s příklady konkrétních realizací z 1. pol. 20. století prezentovala Jana Hrušková (SOkA Domažlice). Pavel Andrš (SOkA Karlovy Vary) promluvil na téma osidlování regionu Nejdecka po 2. světové válce, přičemž hlavní pozornost věnoval fenoménu reemigrantů. Martina Matušková (SOkA Plzeň sever) popsala na příkladu Manětína průběh svatovojtěšských oslav v roce 1947, jedné z největších akcí katolické církve v Československu před komunistickým převratem. Ivo Kadlec (3. odd. SOA v Plzni) prezentoval na archivním materiálu možnosti využití fotografií Škodových závodů pro zkoumání československého meziválečného exportu do Íránu.

Ředitel SOA v Plzni Petr Hubka při svém závěrečném slovu zhodnotil průběh semináře. Poděkování všech zúčastněných náleželo zejména pracovníkům 4. odd. SOA v Plzni, kteří setkání již tradičně ve spolupráci s hostitelským archivem připravují. Vybrané příspěvky ze semináře budou publikovány na stránkách sborníku *„Západočeské archivy“*, který se v roce 2018 dočká již devátého pokračování.

■ Michal Rys

PRAKTICKÁ STÁŽ V ARCHIVU ČESKÉ VESNICE (ARCHIV IM BÖHMISCHEN DORF) V BERLÍNĚ A PRVNÍ ROČNÍK DNE BERLÍNSKÝCH ARCHIVŮ (KULTURELLE VIELFALT ARCHIVE IN BERLIN: 1. BERLINER ARCHIVTAG)

V rámci finanční podpory studentského programu Erasmus+ jsem měla možnost absolvovat tříměsíční praktickou stáž v organizaci *Archiv im Böhmischen Dorf* v Berlíně-Neukölln. Od října do prosince roku 2017 jsem zde u pana Stefana Butta, vedoucího archivu, poznávala bohatství uložených materiálů a organizaci práce v této nestátní instituci. *Archiv im Böhmischen Dorf* trvale a pravidelně funguje od podzimu roku 2015 a je provozován stejnojmenným spolkem. Tento spolek sám zajišťuje finanční prostředky na svůj provoz a jeho cílem je udržení živého povědomí o české imigrační minulosti berlínské části Neukölln, a to průvodcovskou činností pro zájemce v tomto místě i péčí a uchováváním pramenů, jež sahají až do 18. století.

První čeští exulanti přišli do Berlína v první polovině 18. století. Nejdříve se usídlili v místech dnešní Wilhelmstraße. Pod tíhou příchodu dalších exulantů se zde životní podmínky stávaly nesnesitelnými. Exulanti z Čech odcházeli kvůli náboženské nesvobodě, která byla nastolena Vestfálským mírem již v polovině století předchozího, avšak tlak na „kacíře“ se v století 18. ještě zesílil.

Pruský král Bedřich Vilém I. zastával imigrační politiku. Prusko za třicetileté války utrpělo velké populační ztráty a pro prosperitu státu bylo důležité zemi znovu zalidnit v co nejkratším čase. V této době do Berlína nepřicházeli jen emigranti z Čech a Moravy, ale např. přišlo i velké množství francouzských hugenotů. Král Bedřich Vilém I. chtěl pomoci českým exulantům z jejich bídých podmínek, a proto jim nedaleko Berlína vystavěl vesnici, Český Rixdorf, s 18 dvojdomy. Ke každému domu náležela zahrada, pole, potřebné náčiní, kuň a kráva. Dále byli čeští exulanti osvobozeni od daní a vojenské služby. Zároveň si mohli založit církevní společenství podle svého náboženského přesvědčení. Takhle byl založen český luterský sbor, český reformovaný sbor a herrnhutský sbor (obnovené) Jednoty bratrské. Domy, jež kdysi stály v tzv. české vesnici, jsou dnes pod památkovou ochranou.

Archiv im Böhmischen Dorf uchovává dokumenty přes 280 let staré české imigrační historie. Dokumentuje život českých exulantů a jejich potomků v Českém Rixdorfu a v dalších místech dnešního Berlína. Nejstarší písemnosti jsou v češtině, pozdější dokumenty přecházejí do němčiny. Podstatnou část tvoří životopisy členů sboru Jednoty bratrské, jež po dlouhou dobu byly silně ovlivněny duchovním vnímáním světa. Tyto životopisy byly součástí bratrského sborového archivu, ale po zřízení spolku *Archiv im Böhmischen Dorf* byly ke správě a zpracování předány tam. Ještě dnes členové Jednoty bratrské píší své životopisy a dávají je k uložení právě do tohoto archivu. Rovněž dějiny sboru ve Wilhelmstraße (po postavení berlínské zdi nacházejícího se ve východním Berlíně) jsou zde sbírány a ukládány. K archivu patří fotoarchiv, sbírka tiskovin¹⁾ a také knihovna s literaturou zaměřenou především na dějiny obnovené, ale i původní Jednoty bratrské, a dějiny měst-

ské části Neukölln. Archiv spravuje i drobnou muzejní sbírku s nástroji, liturgickými předměty, kroji a malbami.

Tato sbírka je částečně vystavena v Muzeu české vesnice (*Museum im Böhmischen Dorf*), s nímž archiv velmi úzce spolupracuje. Muzeum je rovněž provozováno na spolkové bázi a stejně jako archivu se mu dostává podpory od sboru Jednoty bratrské v Berlíně-Neukölln. Avšak hlavní podporu představují zájemci o muzeum, dobrovolníci, starající se o jeho chod, a poslední potomci českých exulantů, žijící dodnes v někdejší české vesnici a mající zájem na zachování specifického rázu svého okolí. Tento úzký okruh osob v posledních desetiletích udržuje živé kontakty s obcí Horní Čermná nedaleko Ústí nad Orlicí, z níž většina exulantů pocházela.

Kromě muzea archiv spolupracuje se školami a podílí se s nimi na studentských projektech²⁾ a s Institutem slavistiky Humboldtovy univerzity v Berlíně. Během své praxe jsem s Institutem slavistiky rovněž spolupracovala, a to na přípravě nejstarších českých životopisů členů Jednoty bratrské k veřejnému čtení a komentáři a následnému dalšímu odbornému zpracování.

Svou zkušenost z pobytu v Berlíně hodnotím jako přínosnou. Zcela nová pro mě byla příležitost nahlédnout do života instituce vedené jedním pracovníkem, kde i otázka (samo)financování je zatím převážně v rukách onoho pracovníka. Další potřebnou dovedností jsou odpovídající jazykové kompetence. Neznalost, na německých školách ne zcela populárního, cizího jazyka jako je čeština, je v této organizaci značně limitující. Nejstarší prameny jsou česky a jejich zpracování tedy není v silách každého archiváře. Zpracování části českých archivních dokumentů se nyní ujal Institut slavistiky, avšak komunikace s partnery z Čech nebo prohlídky „České vesnice“ v českém jazyce jsou zajišťovány zvenčí na základě osobních kontaktů. Nejen tato praktická poznání jsou přínosem pro budoucí rozvažování o způsobu práce v kulturních institucích, ale i ve svém vědeckém bádání jsem měla možnost se posunout. Ve volných chvílích jsem provedla interview s pamětníky (potomky českých exulantů), jež budou tvořit podklad pro moji dizertační práci.

Tradice české minulosti v místech, kde bývala tzv. česká vesnice, se zvolna vytrácí. Posledních potomků je zde pomálu a jejich potomci již o předávání tohoto povědomí nemají většinou zájem. O šíření povědomí o existenci někdejší české kolonie v dnešním Berlíně na vědecké rovině se v několika publikacích zasloužila Edita Štěříková,³⁾ na popularizační bázi (v němčině) se tímto místem zabýval Manfred Motel.⁴⁾ Po jeho smrti se průvodcem a popularizátorem stál právě vedoucí Archivu české vesnice, Stefan Butt, který se snaží archiv vést jako živou instituci. Ve zpětném pohledu na pruskou přistěhovaleckou politiku 18. století by chtěl poukázat na možnosti a pozitiva migrační politiky, která je v současné době živým tématem.

Kulturelle Vielfalt Archive in Berlin: 1. Berliner Archivtag

Během mé praxe se dne 15. listopadu 2017 v přednáškovém sále berlínské galerie (*Berlinische Galerie*) konal první den berlínských archivů, jež nesl název Kulturní mnohotvárnost archivů v Berlíně: 1. den berlínských archivů (*Kulturelle*

Vielfalt Archive in Berlin: 1. Berliner Archivtag). Díky aktivní účasti instituce, u níž jsem stáž vykonávala, jsem měla možnost se této akce rovněž bezplatně zúčastnit.

V Berlíně se nachází více než 130 archivů různého zaměření. Přesto existuje mnoho problémů a otázek, které jednotlivé organizace spojují. Větší archivy se potýkají s rostoucí administrativou a právními nároky, malé, někdy dokonce o velikosti pouhého jednoho pracovníka, musí být schopny obsáhnout širší škálu požadovaných úkolů a zajistit finance pro její chod.

První blok byl věnován tématu archivní pedagogiky. Již od devadesátých let minulého století se v Německu prosazuje myšlenka vzdělávání v oblasti historie přímo v archivech. Archivy, které se zapojují do archivní pedagogiky, se snaží žákům předat znalost toho, že ověření informací je možné učinit z pramene. Dále jim předávají znalosti o vzniku pramene a možnostech jeho zpracování. Zapojené archivy se shodují na tom, že veškerá příprava programů pro školy je časově značně náročná a že je nutné předkládat pro práci originály, které zajišťují značnou atraktivitu pro žáky. V archivech se běžně nevyskytuje pozice archivního pedagoga, vše je zajišťováno ze strany samotných archivářů. Ne každá instituce má stejný potenciál pro rozvíjení archivní pedagogiky. Například *Jüdisches Museum Berlin* využívá možnosti práce s žáky všemi možnými způsoby. Kromě přípravy skupinových projektů na různá témata a jejich následné prezentace připravují besedy s pamětníky a v příštích letech plánují oslovit i druhou generaci. A naopak *Gedenkstätte Berliner Mauer* kvůli nedostatku vhodných prostor zvolilo provádění archivní pedagogiky na internetu. Volně zde zpřístupňují fotografie s popisy a pravidly pro jejich využívání. Archivní pedagogika obecně získává ze strany škol na oblibě, zato vzdělávání dospělých zůstává spíše okrajovou záležitostí.

Další blok se věnoval archivním institucím, které uchovávají a shromažďují materiály o imigraci konkrétních národnostních menšin. Vedle Archivu české vesnice se zde prezentoval turecký a řecký spolek (*Türkischer Bund Berlin-Brandenburg, Hellenische Gemeinde zu Berlin*). Na rozdíl od Archivu české vesnice, která se v případě novějších dějin může orientovat především už jen na dějiny místa než na konkrétní národnostní menšinu, se turecký a řecký spolek zaměřují na sběr pramenů o příchodu první generace migrantů, tedy pracují pořád převážně s přímými účastníky. Kromě písemných dokumentů se i metodou *Oral History* snaží sbírat paměti posledních přistěhovalců. Tyto instituce jsou velice důležité, protože vlastní materiály osobní povahy, které není možné získat v žádných archivech oficiální úrovně a jejichž obsah je nedílnou součástí historie Německa. Tyto spolkové archivy jsou často v těsném spojení s příslušnou komunitou, popř. i s nějakou vlastní muzejní institucí. Nejčastějším problémem těchto institucí jsou finanční a materiální nouze, většina iniciativy se odehrává na dobrovolnické úrovni.

Třetí část se věnovala otázce práva v archivnictví. Legislativa a normy narůstají, což způsobuje spíš nejistotu a obavy z jakékoliv činnosti. Jako problematické se hodnotí elektronické posílání kopií dokumentů, i když to bývá z vyšších orgánů požadováno. Problémem je i absence instituce, která by cíleně zajišťovala audio- a video-materiál. Oblast archivnictví je vnímána jako obor, jež se tře mezi výzku-

mem, politickou mocí, veřejností a správou. Po zohlednění nároků těchto subjektů možná už na archiv ani nelze nahlížet jako na samosprávnou instituci s vlastními právy. V závěru byl vysloven požadavek budoucí profilace institucí. Každá organizace by se měla rozhodnout, jakým směrem chce jít a jaké informace chce předávat.

Poslední oddíl byl věnován nestátním, resp. alternativním archivním organizacím. S otázkou, jaká historie se chrání a která je ta správná, se svoji činnost pokusili přiblížit vedoucí organizace *Archiv der Jugendkulturen* a *Archiv der DDR-Opposition*. Tento typ organizací, stejně jako dříve zmíněné archivy, fungující na rovině spolkové a řeší především otázku samofinancování. Většinou se jedná o instituce, které nemají dlouhou tradici, a po organizační stránce je po nich vyžadováno větší úsilí, než u archivů státních. Práce v tomto dynamičtějším prostředí se neobejde bez patřičné improvizace.

V závěrečné diskusi bylo vysloveno hned několik myšlenek týkajících se budoucnosti archivnictví. V první řadě to byla otázka, jak archivy chtějí působit na veřejnosti, zda chtějí získat nové „zákazníky“ či být pouze ve větším povědomí. K otázce vhodné popularizace v archivních institucích se vyjádřila oslovená novinářka. Rychlá a jednoduchá popularizace lze zajistit skandálem či jiným nezdařením instituce, avšak vhodnější se ukazuje uspořádání výstavy, která má určitý ohlas u veřejnosti. Novinářka zároveň poukázala, že pro její práci by bylo z časového hlediska velice výhodné, kdyby materiály existovaly online, a připomněla, že i pro mnoho uživatelů by toto zjednodušení přidalo na oblibě. Pro další popularizaci byla zdůrazněna důležitost spolupráce s jinými institucemi. Na základě zkušeností byly navrženy univerzity, kde by každý z oborů mohl přijmout myšlenku potřeby archivu pro bádání v minulosti daného oboru, a muzea, která mají obdobná zaměření a povědomí o jejich existenci je rozšířenější.

Kulturelle Vielfalt Archive in Berlin: 1. Berliner Archivtag byl organizován Svazem německých archivářek a archivářů (*VdA – Verband deutscher Archivarinnen und Archivare e.V.*) a zúčastnilo se ho cca 220 archivářů. I když oficiálně řízené diskuse nebyly příliš živé a dávala se přednost spíše osobním rozmlouvám a navazování kontaktů, celé setkání se hodnotilo jako úspěšné a byla vyřčena naděje na konání dalších ročníků. Od myšlenky pořádání obdobných setkání si organizátoři slibují zlepšení vzájemné budoucí spolupráce archivních organizací.

■ Gabriela Krejčová Zavadilová

¹⁾ Zde například kompletní sbírka Hesel *Jednoty bratrské*, která má již 288. vydání.

²⁾ Např. školní projekt o hřbitovech – *Gottesacker*, nebo spolupráce s žáky při tvorbě výstavy *Die Sachemit der Religion – Ta věc s náboženstvím* – otevřené v Městském muzeu Berlín-Neukölln.

³⁾ Edita Štěřfková, *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století*. Praha 1999; *Tatáž, Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*. Praha 2004; *Tatáž, Stručně o pobělohorských exulantech*. Praha 2005.

⁴⁾ Manfred Motel, *Das Böhmisches Dorf in Berlin-Neukölln: die Geschichte eines Phänomens*. Berlin 1983; *Tentýž, Česká vesnice v Berlíně: Kdysi a dnes*. Berlin 2001. *Tentýž* (ed.), *Ewige Chronik: Das Böhmisches Dorf in Berlin-Neukölln (Rixdorf) in Geschichte und Gegenwart 1237–2012*. Berlin 2015.

WORKSHOP FORMY A PŘEMĚNY DIPLOMATICKÉ PRODUKCE V NOVOVĚKU (II) V BRNĚ 29. LISTOPADU 2017

Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně proběhl 29. listopadu 2017 workshop *Formy a přeměny diplomatické produkce v novověku (II)*. Tato konference navázala na loňské „Formy a přeměny diplomatické produkce v novověku“ konané v Bratislavě. Letošní workshop připravil Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, a to v čele s hlavním organizátorem setkání Zbyňkem Svitákem. Úvodního slova se ujal vedoucí ústavu Petr Elbel, který prezentoval oblasti výzkumu pracoviště PVH a archivnictví FF MU, mezi které patří také zpřístupňování pramenů raného novověku.

Zahajovací přednášku o obecných problémech diplomatiky v novověku pronesl Zbyňek Sviták. Upozornil na terminologické problémy, kdy není ustáleno názvosloví novověkých písemností. Navrhl proto zrušení stávajících kategorií diplomatického materiálu, a doporučil zaměřit se na formální a právně-obsahovou rovinu písemností.

Následujících dvanáct příspěvků, které posluchači během dne vyslechli, bylo rozděleno do čtyř bloků. V rámci prvního bloku, který byl zaměřen na městskou diplomatiku, pohovořila Pavla Slavičková (Univerzita Palackého v Olomouci) o klasifikaci účetních soustav v prostředí raně novověkých měst. Nejstarší účetní systém používaný na našem území, který neumožňuje zjistit celkový hospodářský výsledek, ale sledovat pouze toky, označila jako správný účetnictví. Následoval příspěvek Jany Vojtíškové (Univerzita Hradec Králové), která se ve svém výzkumu zabývala vývojem městské kanceláře. Na příkladu Hradce Králové ukázala, že i přes torzovitost dochování písemností městské kanceláře lze při výzkumu v tzv. dlouhých vlnách rekonstruovat její vývoj. První blok zakončila Ludmila Sulitková (Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem) s referátem týkajícím se brněnské městské kanceláře. Představila kancelářský řád syndika Sutora a popsala, jaký měla tato instrukce vliv na brněnské městské písemnosti.

Po první části příspěvků proběhla plodná diskuse a v dalším bloku následoval referát Jiřího Brňovjáka (Ostravská univerzita) o podmínkách přijetí do moravské zemské stavovské obce. V příspěvku vysvětlil jednotlivé části úředního procesu a proměny písemné agendy vznikající při udělení inkolátu. Prezentace Zdeňka Hojdy (Univerzita Karlova) byla věnována písemné komunikaci na kavalírských cestách mladých šlechticů za vzděláním. Zajímavá byla zmínka o diplomacie adres, která je do značné míry opomíjená. Komunikační písemnosti na úrovni vrchnostenské správy přiblížila doktorandka Kateřina Kovárová (Masarykova univerzita). Porovnávala expedované i přijímané písemnosti na příkladu agendy pocházející z panství Veveří a Uherský Brod.

Odpolední program zahájila Milada Sekyrková (Univerzita Karlova), která si připravila prezentaci na téma ověřovací prostředky školských písemností pražské univerzity. Familiantským zákonem a jeho dopadem na život židovských obyvatel

Čech se zabývala *Ivana Ebelová*. Ve své přednášce se zaměřila na proces získání svatebního konsensu pro židovské familianty a písemnosti s tímto aktem spojené. Pavel Pumpr (Ostravská univerzita) sledoval pozůstalostní řízení kněží olomoucké (arci)diecéze. Popsal písemnosti vzniklé v rámci dědického řízení při komunikaci mezi správním centrem diecéze a konkrétními farnostmi.

V posledním bloku se *Pavel Holub* (SOkA Pelhřimov) věnoval „evidenčním knihám“ vedeným u okresních hejtmanství na počátku 20. století. Především se zaměřil na jejich podobu a na normy, na jejichž základě měly být knihy vedeny. Doktorand *Jaromír Florian* (Masarykova univerzita) si připravil prezentaci o komunikačních písemnostech okresního úřadu v Boskovicích na přelomu 19. a 20. století. Ve svém bádání zhodnotil, že i přes proměny formální stránky (layoutu) a stylizace komunikačních písemností, byly po celé sledované období užívány základní typy písemností. Posledním, ale neméně zajímavým vystoupením byl referát zastupující slovenské prostředí. *Ján Valo* (Univerzita Komenského v Bratislavě), který představil diplomickou produkci Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, poskytl vhled do fungování kanceláře fakulty od jejího založení až do současnosti a upozornil na problematiku dnešního nárůstu písemností.

Závěrečná diskuse potvrdila, že v novověké diplomacie je stále mnoho neprobádaných oblastí, kterým je třeba se věnovat, a to například období 17. a 18. století. Bylo proto vybědnuto k zadávání více diplomových prací pro zmíněné období. Připomenuta byla také důležitost komplexních výzkumů oproti pracím zaměřeným jen na jednotlivé prameny. Na závěr byl ohlášen i další ročník tohoto vědeckého setkání. Organizátorem příštích „Forem“ se stala Univerzita Karlova. Příspěvky z workshopu budou uveřejněny v časopise *Studia historica Brunensia*, který vydává Masarykova univerzita.

■ Martina Vodová

ŠESTÉ ARCHIVNÍ SETKÁNÍ V BAD KISSINGEN

Od roku 2010 probíhají ve středisku Heiligenhof ve městě Bad Kissingen setkání archivářů ze zemí, které spravují archivní materiály německy hovořícího obyvatelstva. Do roku 2013 probíhaly akce každý rok, od roku 2015 se konají vždy na podzim s dvouletým odstupem. Přestože se nejedná o vědeckou konferenci na akademické půdě, má setkání charakter specialistů a jeho program tvoří vystoupení s příspěvky na témata, která úzce či širěji souvisejí s archivnictvím.

Šesté archivní setkání probíhalo od neděle 19. do úterka 21. listopadu 2017. Zúčastnili se archiváři z Německa, České republiky, Polska, Maďarska a Rumunska. Konference byla zaštitěna Akademií Mitteleuropa, jejíž předseda Raimund Paleczek se setkáním také zúčastnil.

V úvodním vystoupení se prof. Günter Schödl z Humboldtovy univerzity v Berlíně zaměřil na vývoj nacionalismu v Německu v 19. století. Výklad uvedl shrnutím vývoje v zemi po sjednocení v roce 1871, přičemž se záměrně vyhnul termínu „*znovusjednocení*“, protože takový přístup obsahuje reminiscenci na rozdělení Německa v roce 1945. Rozbořem politické situace v Evropě v 19. století pak demonstroval i další vývoj, zejména v mnohonárodnostních státech, v průběhu 20. století.

Pondělní dopolední blok zahájili Zdeněk Kravar (Zemský archiv v Opavě) a Branislav Dorko (Státní okresní archiv Bruntál se sídlem v Krnově) představením úspěšné výstavy „*Troppau 1945. Opava v roce nula*“ a také stejnojmenné knihy. Výstava byla v roce 2015 uvedena v Opavě a v roce 2017 v německé mutaci také v Hornoslezském muzeu v Ratingenu. V diskusi projeví němečtí kolegové zájem o publikace takového druhu také v cizojazyčném překladu. Jednou z možností, jak takový záměr realizovat, je například Česko-německý fond budoucnosti. Branislav Dorko se ve svém vystoupení zaměřil na tábory pro Němce na území města Opavy, což bylo jedno z témat prezentovaných na výstavě i v knize. Protože podobná témata dosud nebyla detailně zpracována, vzbudilo toto vystoupení rovněž patřičnou diskusi.

Stefanie Jost z Německého spolkového archivu (*Bundesarchiv*) v Berlíně seznámila přítomné s možnostmi, které uživatelé nabízí program Invenio. Pomocí této aplikace lze provádět rešerše nejen ve fondech Bundesarchivu v Berlíně, ale také v ostatních pobočkách tohoto archivu. Přednášející zdůraznila značný rozdíl mezi možnostmi, které nabízí program běžnému uživateli a pracovníku archivu. Důvodem je zejména složitý zákonný rámec ochrany osobních dat v Německu, který v některých případech ztížil přístupnost k písemnostem osobní povahy. Pro efektivní bádání je proto nejlepší se spojit s archivem a získat na základě spolupráce přístup k archiváliím, které by jinak zůstaly běžně nepřístupné.

Nadine Eckert z pobočky Bundesarchivu v Bayreuthu představila historii kartotéky německého obyvatelstva (tzv. *Heimatortskartei*) jako zvláštní druh archiválií, které jsou v tomto archivu (*Lastenausgleichsarchiv*) uchovány. Kartotéky jsou k dispozici pro jednotlivá místa i s určením příslušných ulic. Informace z kartoték obsahují zajímavá data ke konkrétním osobám, které často využívají zejména genealogové. Kartotéky obsahují hlášení o úmrtích, internaci v zajateckých táborech a podobně. Své vystoupení zařadila N. Eckert do souvislostí s často využívanými archiváliemi církevní vyhledávací služby (*Kirchlicher Suchdienst*), které archiv v Bayreuthu spravuje. V diskusi byly opět probírány otázky ochrany osobních dat, což je téma, které úzce souvisí s přístupností k tomuto druhu archiválií.

Jörg Schlösser se ve svém vystoupení zaměřil na nadaci *Bundesstiftung Flucht, Vertreibung, Versöhnung* z Berlína a jeho archiv, který spravuje. Nadace byla zřízena v roce 2008 jako jedna z paměťových institucí, jejímž posláním je shromažďování dokumentů k vysídlení v kontextu druhé světové války. Nedílnou součástí práce nadace je prezentace formou výstav. Archiv patří společně s knihovnou k informační databázi tohoto dokumentačního centra. Archiv působí nejen jako místo,

Účastníci 6. archivního setkání v Bad Kissingen

kteří získané archiválie získává, ale také je odpovídajícím způsobem zpracovává. Pokud je to v souladu se zákony, prezentuje archiválie také online.

Janusz Golaszewski ze Státního archivu ve Wroclavi referoval o vývoji železniční sítě na území Slezska. V roce 1842 byla otevřena první trať z Vratislavi do Svidnice, ale projekty železnice sahají ještě hluboce před tento rok.

Ulrich Schmilewski z organizace *Kulturwerk Schlesien* ve Würzburgu představil publiku vyhodnocení dokumentů osobní povahy (ego-dokumenty) na základě dotazníkového šetření, které se týkalo osobností umění a vědy ve Slezsku pod názvem *Schöpferische Kräfte Schlesiens*. Probíhalo v padesátých letech minulého století a každý umělec či vědec vyplnil osobně strukturovaný dotazník. Otázky se týkaly profese, umělecké dráhy, dosažených úspěchů a podobně. Byly přítomny podchyceny osoby především z dnes polské části Slezska a pouze částečně i tzv. sudetského území. Známí sochaři z bývalé rakouské a později československé části Slezska však nejsou ve výzkumu zastoupeni. Cílem práce bylo evidovat nikoli ty nejznámější, ale spíše regionálně významné osobnosti.

Historickou mikrosundu předvedl Karl-Peter Krauss z Institutu pro dějiny Švábů v podunajských zemích (*Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde*) univerzity v Tübingenu. Jeho vystoupení s názvem „Vražda na Dunaji“ poutavým způsobem zachytilo případ vraždy násilnického velkostatkáře, která se odehrála v září 1812. Příběh, který nepostrádal pikantní přídech, protože v sobě zahrnoval i jednu z variant partnerského trojúhelníku, zasadil přednášející do širších souvislostí sociologického, hospodářského, konfesního a nacionálního vývoje v Uhrách na počátku 19. století.

Beata Markus z univerzity v Budapešti není archivářkou, ale zabývá se dlouhodobě projekty, které vycházejí z jejích výzkumů v maďarských archivech. Předstala průběžné výsledky svých výzkumů osob z území Maďarska, které byly zavlčeny sovětskou armádou a bezpečnostními orgány do Sovětského svazu v závěru druhé světové války. Seznámila posluchače s archivními fondy v Maďarsku, které lze při studiu uvedené problematiky využít. Značný problém pro zahraniční zájemce představuje skutečnost, že projekty jsou realizovány výlučně v maďarském jazyce.

Carola Neidhart z Institutu pro Bukovinu při univerzitě v Augsburgu přednesla příspěvek o archivních fondech, které se nacházejí v archivu tohoto institutu. Od roku 2003 je institut součástí univerzity a disponuje rovněž dostatečným množstvím dokumentace, která byla shromážděna právě do nově vznikajícího archivu. Zejména pro genealogy archiv shromažďuje mnoho kopií a filmů matrik z oblasti Bukoviny.

Úterní blok zahájila Ingrid Sauer ze Sudetoněmeckého archivu, který je součástí Bavorského hlavního státního archivu v Mnichově. Ve svém vystoupení se zaměřila na dosud neznámé archivní prameny, které tento archiv průběžně přejímá od převážně soukromých dárců. Zdůraznila přitom také problematiku kvality přejímaných písemností, kdy v některých případech jde spíše o sbírkové předměty, jež jsou pro archivní uložení nepraktické. O této problematice bylo během celého setkání několikrát diskutováno, což ukazuje, že se jedná o palčivý problém zejména v archivech podobného charakteru, jako je Sudetoněmecký archiv. Archiv v uplynulých letech přejímal rovněž celé soubory vystěhovalčeských organizací, tzv. *Heimatstuben*.

Zbývající vystoupení se týkala historických oblastí na území dnešního Rumunska.

András Bándi z rumunského města Sibiu referoval o knihovnách protestantských far a jejich katalozích. Počátky této evidence sahají až do 16. století. Upozornil přitom také na zajímavosti například při vyřizování dědictví, kdy byl předmětem odkazu také soubor knih církevní povahy. Zajímavým příspěvkem k tématu byl pak jeho rozbor knihovny protestantského duchovního ze druhé poloviny 17. století.

Církevní historik Martin Armgart z univerzity v Koblenz-Landau referoval o sbírce protestantských kázání z období reformace. Thomas Sindilariu ze státního archivu v rumunském Brašově v závěrečném vystoupení informoval o práci komise pro vydávání historických pramenů města Brašov (německy *Kronstadt*).

Setkání archivářů a odborníků příbuzných profesí přineslo, stejně jako v minulých letech, zajímavé a podnětné příspěvky, které často vyvolaly následnou bohatou diskusi. Spolehlivá účast archivářů ze středoevropských zemí byla potvrzením, že podobné akce, byť nejsou zaštitěny archivem nebo univerzitou, mají svůj smysl. Pokud se pořádající Akademie Mitteleuropa rozhodne připravit sedmé setkání opět za dva roky, je jistě oprávněný předpoklad, že bude mít znovu pestré zastoupení ze všech zainteresovaných zemí.

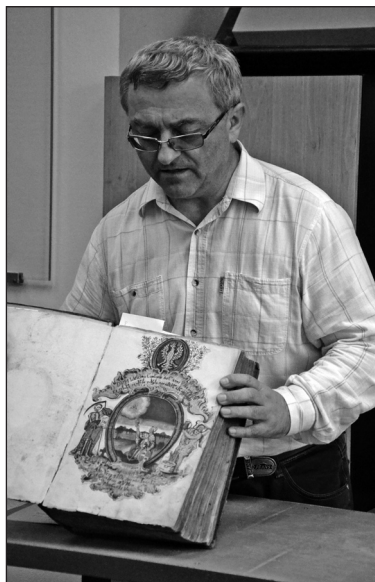
■ Zdeněk Kravar

K JUBILEU VLASTIMILA SVĚRÁKA

V letošním roce se dožil kulatého výročí historik a archivář PhDr. Vlastimil Svěrák, narozený 18. 3. 1958 v Jihlavě, jehož působištěm je již 27 let místní Státní okresní archiv. Se svými šesti křížky se zařadil mezi ty, kteří po celou dobu své profesní existence vytrvali ve službě archivům a historii. Působení ve městě jeho narození od roku 1991 předcházelo po absolvování studia archivnictví na Filozofické fakultě brněnské univerzity jen šest let strávených v Okresním archivu Břeclav se sídlem v Mikulově, kde získával první praktické zkušenosti v oboru, kterému se chtěl věnovat. Ačkoliv se narodil v Jihlavě, je jubilant také patriotem obce Kozlov u Jihlavy, kde od narození bydlí a kde začala jeho pouť za historií v místní škole a pokračovala přes gymnázium v Jihlavě až na univerzitu do Brna. Poté následoval vinorodý Mikulov, ale nakonec se vrátil na rodnou drsnou Vysočinu, které zůstal již věrný. Obec Kozlov mu vděčí nejen za kulturní, ale též sportovní aktivity, zejména místní fotbalisté, v jejichž družstvu také působil. S tímto sportem jej pojí i zájem o významného rodáka z Kozlova, kterým byl vídeňský Čech Matěj Sindelář alias Matthias Sindelar, reprezentant meziválečného Rakouska, často srovnávaný s jinou fotbalovou hvězdou, kterou byl shodou okolností také vídeňský Čech a poté v meziválečné době hráč pražské Slavie a reprezentant Československa Josef Bican. Vše podstatné ze života V. Svěráka bylo řečeno již ve stati Rudolfa Šebesty z jihlavského Muzea Vysočiny, otištěné k jeho padesátinám na stránkách Vlastivědného sborníku Vysočiny, oddíl věd společenských XVI/2008.

Již v roce 2008 dosahoval jubilantův soupis prací přes 200 položek. Vedle publikovaných prací sem patří rovněž jím zpracované inventáře archivních fondů z období 20. století, ale také měst Polné a Třeště, na kterém pracuje v současné době, jimiž zpřístupňuje veřejnosti i starší archiválie. Jeho bibliografie dále obsahuje odborné historické monografie, které jako autor napsal nebo se na nich spolupodílel, velký počet článků a studií publikovaných ve sbornících vycházejících k jubileím měst, obcí a osobností či událostí nebo otištěných na stránkách periodických tiskovin, jako jsou *Vlastivědný sborník Vysočiny*, *Jihlavská archivní ročenka a Jihlavský archivní občasník*, *Vlastivědný věstník moravský*, *sborníky z Mikulovských symposií* nebo v Čechách vydávané sborníky *Táborský archiv* a *Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Z odborných archivních statí uveřejnil jubilant své příspěvky k dějinám sfragistiky, vycházející z jeho výzkumu šlechtických pečetí na moravských landfrídech a také pečetí města Jihlavy a obcí na Jihlavsku. Svěrák se za svého působení v archivu zabýval a stále zabývá řadou problémů z dějin města Jihlavy

a svůj přehled o významných osobnostech města prokázal v řadě příspěvků. Je také nadšeným propagátorem historie na stránkách místního tisku, ať již *Jihlavských listů* nebo *Louckého zpravodaje*, kde využívá svého zájmu o dějiny Jihlavy a panství Luka nad Jihlavou. Dovede se však zabývat také dějinami novějšími, např. textilní výroby v Lukách, což prokázal výbornou prací napsanou spolu s novinářem Zdeňkem Hrabícou, nazvanou *Cívky nad turbínou*. V podstatě jde o vyprávění o 150 letech textilní výroby a průmyslu v Lukách nad Jihlavou. Jako autor je také pozorným glosátorem prací týkajících se především Jihlavy, Jihlavska a Luk nad Jihlavou, neodřídá se ani zpráv o konferencích, výstavách a jiných akcích především na uvedeném již teritoriu, na kterých by zejména mladí archiváři a historici měli obrazně řečeno brousit své pero pro budoucí půtky na poli historie.

Z personálií pojednal o životě a díle především historiků a archivářů působících v Jihlavě, konkrétně manželů Františka a Jaroslavy Hoffmannových, Karla Křesadla a dalších.

Možno říci, že je v současné době patrně nejlépe informovaným znalcem pramenů uložených v jihlavském archivu, čehož využívá nejen pro své bádání, ale rád se o své poznatky podělí s případnými zájemci, neboť má také potřebný přehled o vydané literatuře k dějinám Jihlavy, a to již od 19. století. Také dějiny na prameny bohatého jihlavského archivu jej podnítily k uveřejnění několika statí s touto tematikou.

Za desetiletí, které uplynulo od jeho padesátin, se jeho bibliografie rozrostla o další počiny. Zde je především třeba uvést účast na „velkých“ dějinách města Jihlavy, kam přispěl obsáhlou a důležitou kapitolou *Velké století*, zabývající se obdobím od roku 1526 do roku 1619. Nepřehlédnutelný je také jeho podíl na historickém projektu *Libri civitatis*, v posledních letech prokázal svoji erudici spoluúčastí na několika místních výstavách, věnovaných jihlavské vyšší latinské škole, jihlavským Němcům, Karlu IV. a jeho době nebo nejnověji stému výročí vzniku republiky.

Vlastimil Svěrák je jako archivář a historik, ale také člověk, pevně ukotvený na své rodné Vysočině a jeho odborná publicistická činnost slouží tomuto kraji, což je mu bezesporu nutno přičíst ke cti. Do dalších desetiletí je proto třeba popřát jubilantovi pevně zdraví a neutuchající zájem o věci minulé i současné, který jistě přetaví v náležitě fundované a poutavé příspěvky.

■ Bohumír Smutný

KAREL MÜLLER JUBILUJÍCÍ

V letošním roce slaví své významné životní jubileum PhDr. Karel Müller, ředitel Zemského archivu v Opavě, archivář, historik, heraldik, sfragistik a vysokoškolský pedagog. K. Müller se narodil 13. 4. 1958 v Ostravě. Zde též v letech 1973–1977 získal středoškolské vzdělání. Zájem o dějiny vedl K. Müllera ke studiu historie na Univerzitě Palackého v Olomouci, které zahájil v roce 1977.¹⁾

V Olomouci patřili k jeho učitelům renomovaní odborníci – zejména historici M. Trapl, J. Bartoš, J. Bistrický, S. Sedláček, J. Schulz, či J. Holinková. Vysokoškolské studium zde absolvoval v roce 1981, kdy zároveň dosáhl akademického titulu doktor filozofie. Jeho diplomová práce byla věnována olomoucké společnosti a jejím proměnám v předbělohorském období. Při odborném studiu však nezapomínal ani na osobní život, protože ve stejném roce uzavřel manželství se Šárkou Šormovou. Z tohoto harmonického svazku posléze vzešly dvě dcery – Anna (1983) a Marta (1985).²⁾

Po roce základní vojenské služby, které v této době neunikla většina vysokoškoláků, se mohl K. Müller konečně plně ponořit do práce s archivními prameny, když byl roku 1982 přijat jako archivář do tehdejšího Státního oblastního archivu v Opavě. Zde mnohokrát osvědčil oddanost svému oboru, maximální pracovní nasazení i rozsáhlé znalosti tak, že byl svými kolegy vnímán jako všestranný odborník, schopný nejen „buldočího úsilí“, ale i nadaný organizačními schopnostmi.³⁾ Není proto divu, že po sametové revoluci byl K. Müller za všeobecného konsenzu svých spolupracovníků v roce 1990 jmenován ředitelem opavského archivu.

V čele opavského oblastního archivu, který v roce 1992 dosáhl změny svého názvu na historické pojmenování Zemský archiv v Opavě, stojí dodnes. Jeho jméno je spojeno se vzestupem této významné archivní instituce zejména v posledních šestnácti letech. Příznivé okolnosti reformy státní správy v roce 2002 učinily ze Zemského archivu v Opavě centrálu rozsáhlé archivní sítě, do níž byly zapojeny všechny státní okresní archivy na územích Olomouckého a Moravskoslezského kraje, které zánikem okresních úřadů přišly o své původní zřizovatele. Zemský archiv v Opavě se zároveň stal správním úřadem a získal tak mnohem větší kompe-

¹⁾ Jaroslava Hoffmannová – Jana Pražáková: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 435; *Vážně a nevázně o víně*. Sborník k padesátým narozeninám PhDr. Karla Müllera. Opava 2008, s. 9.

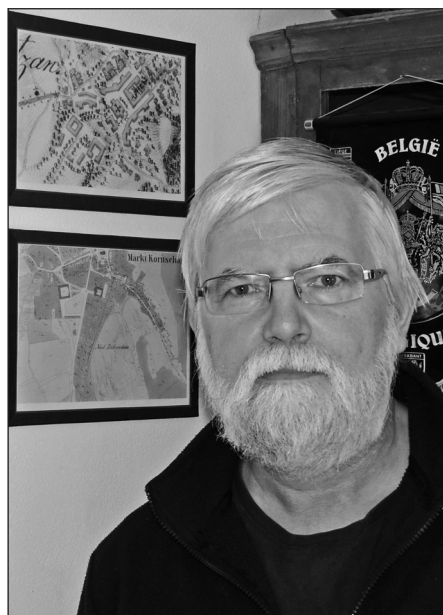
²⁾ *Učitelé, kolegové, přátelé. Studie a vzpomínky prof. Miloše Trapla*. Ed. Pavel Marek. Olomouc 2015; *C. d. Vážně a nevázně o víně*, s. 9; Karel Müller, *Olomoucká společnost a její proměny v předbělohorském období*. Olomouc 1981.

³⁾ Pavel Šrámek, *Nostalgiecké vzpomínky pamětníka*. In: *C. d. Vážně a nevázně o víně*, s. 29–30.

tence i rozpočtové prostředky, než v dřívější době, kdy byl přímo podřízen příslušnému úseku Ministerstva vnitra České republiky.

K. Müller dokázal těchto okolností maximálně využít a vybudoval se svými spolupracovníky v celé archivní oblasti výkonnou archivní instituci, která dnes velmi efektivně využívá pro svoji odbornou a organizační práci nejmodernější virtuální nástroje a přispívá tak nejen k elektronizaci státní správy (e-Governmentu), ale též ke zpřístupňování archivního popisu i reprodukcí archiválií v elektronické podobě na internetových stránkách pro odbornou veřejnost.⁴⁾ Kromě tohoto aspektu činnosti Zemského archivu v Opavě je třeba připomenout i nemalé úsilí, vynakládané na provozní správu všech archivních objektů standardními opravami a údržbou počínaje a rozsáhlými adaptacemi nových archivních prostor konče. Ke zmíněným adaptacím náleží například dobudování nového depozitáře v půdních prostorách archivního areálu v Olomouci v letech 2006–2007,⁵⁾ dovybavení archivních depozitářů v prostějovském státním okresním archivu, mnohaletá adaptace depozitářů bruntálského okresního archivu v jeho krnovském sídle, dokončená v loňském roce stejně, jako zprovoznění nově adaptované archivní budovy Státního okresního archivu v Opavě v téže době.

Dalším úkolem, kterého se K. Müller úspěšně zhostil, byla implementace státní služby v letech 2014–2016. Nejprve sám v roce 2014 obhájil svoji ředitelskou pozici ve výběrovém řízení, aby pak zajistil hladký přechod celého úřadu do nového služebního režimu.⁶⁾

⁴⁾ Bohdan Kaňák, *Zkušenosti s využitím archivního systému „VadeMeCum“ v síti veřejných archivů v oblasti Zemského archivu v Opavě*. In: X. sjezd českých historiků, 14.–16. 9. 2011, Ostrava, sv. V., Ostrava 2017, s. 41–62.

⁵⁾ Bohdan Kaňák – Miroslav Koudela, *Informace o práci Státního okresního archivu Olomouc v roce 2006*. In: Olomoucký archivní sborník, 5, 2007, Olomouc 2007, s. 15; Bohdan Kaňák – Miroslav Koudela, *Informace o práci Státního okresního archivu Olomouc v roce 2007*. In: Olomoucký archivní sborník, 6, 2008, Olomouc 2008, s. 15.

⁶⁾ http://www.archives.cz/zao/resources/uredni_deska/vyrocní_zpravy/Zprava_o_cinnosti_2015.pdf

Vedle této náročné organizační činnosti si K. Müller dokázal udělat čas i na úctyhodnou vědeckou práci, spjatou zároveň s působením pedagogickým. Svou pedagogickou činnost zahájil v roce 1989 na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde na archivní sekci katedry historie externě přednášel sfragistiku, heraldiku a genealogii. Od roku 1992 pak začal přednášet tyto obory též na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě.⁷⁾

Díky svým znalostem zmíněných oborů se K. Müller stal v roce 1991 členem podvýboru pro heraldiku a vexilologii, který je zřízen u výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu při Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. O rok později byl též vzhledem ke svým zkušenostem z oblasti archivní práce jmenován členem Vědecké archivní rady ministra vnitra. Kromě těchto funkcí přijal členství řady dalších odborných rad, komisí a spolků. Patří k nim například Památkové rady Územních odloučených pracovišť Národního památkového ústavu v Olomouci a v Ostravě, Vědecká a programová rada Muzea Těšínska, Vědecká muzejní rada Muzea Novojičínska a Sbírkotvorná komise Slezského zemského muzea a Muzea Těšínska. Zároveň se zapojil do práce spolku *Verein für Geschichte Schlesiens*, e. V. (tj. *eingetragener Verein*) jako korespondenční člen. Nelze tu opomenout ani jeho působení v dnes již neexistujícím Klubu genealogů a heraldiků v Ostravě. Jeho činnost zahrnuje i členství v redakčních radách *Sborníku archivních prací*, *Vlastivědného věstníku moravského*, *Časopisu Slezského zemského muzea v Opavě*, sborníku *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, sborníku *Jahrbuch für schlesische Kultur und Geschichte – Würzburg*, *Vlastivědného sborníku Novojičínska*, vlastivědného sborníku *Jesenicko*, vlastivědného časopisu *Těšínsko*, vlastivědné revue *Střední Morava* a podíl na ediční práci *Těšínského muzejního sborníku – Cieszyńskie Studia Muzealne*. V roce 2016 byl K. Müller za mnohaletou práci v podvýboru pro heraldiku a vexilologii oceněn Stříbrnou pamětní medailí předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.⁸⁾

Odbornou vědeckou práci na poli pomocných věd historických – zejména heraldiky a sfragistiky, dějin archivnictví, historie zaměřené k dějinám Moravy se zvláštním zřetelem nejen k českému Slezsku, ale též například k Olomouci v raném novověku, a v neposlední řadě na poli edičním dokumentuje obsáhlá bibliografie Müllerovy publikační činnosti. Výběrovou bibliografií K. Müllera z let 1981–2007, která obsahuje podstatnou část jeho prací, však na tomto místě není třeba uvádět, protože se nachází ve sborníku „*Vážně i nevázně o víně*“, vydaném v roce 2008 k jeho padesátým narozeninám.⁹⁾ O píli autora svědčí již fakt, že tato bibliografie obsahuje 362 položek.

⁷⁾ C. d. *Vážně a nevázně o víně*, s. 9.

⁸⁾ C. d. *Vážně a nevázně o víně*, *tamtéž*; Jiří Úlovec, Karel Müller šedesátiletý. In: Ad fontes. Sborník k 60. narozeninám PhDr. Karla Müllera. Opava 2018, s. 12.

⁹⁾ C. d. *Vážně a nevázně o víně*, s. 10–26.

Z prací K. Müllera, vzniklých po roce 2007, je vhodné na tomto místě připomenout alespoň ty nejdůležitější. V kategorii samostatných a kolektivních publikací uvedme práce s tematikou heraldických památek Novojičínska, erbovní galerie těšínské šlechty, erbů Řádu německých rytířů ve sbírkách bruntálského muzea, Opavského zámku, ikonografie Opavy, heraldických památek Těšínska, či znakové galerie držitelů Paskova.¹⁰⁾ Zvláštní podskupinu tu tvoří heraldické a sfragistické studie, které jsou součástí monografií jiných autorů: například monografie o rodu pánů z Poděbrad, o kardinálovi Františkovi z Ditrichštejna, o rodu pánů ze Švábenic, o moravsko-slezském pomezí doby Jana Lucemburského či o osudech a kariérách příslušníků šlechty Horního Slezska.¹¹⁾

Kromě těchto prací připravil K. Müller řadu kratších studií a článků v časopisech, ročenkách a sbornících s heraldickou a sfragistickou tematikou.¹²⁾ I ve sle-

¹⁰⁾ *Kamenné svědectví minulosti. Heraldické památky Novojičínska*. Nový Jičín – Praha, Muzeum Novojičínska – Libri 2008, (s Radkem Poláchem a Jaroslavem Zezulčíkem); *Erbovní galerie těšínské šlechty – Galeria herbów szlachty cieszyńskiej*. Český Těšín 2008; *Katalog erbů Řádu německých rytířů ve sbírkách Muzea v Bruntále*. Bruntál, Muzeum v Bruntále 2010; *Opavský zámek*. Opava 2012, (s Hanou Miketovou a kol.); *Proměny. Opava v obrazech a fotografiích*. Opava 2014, (s Daliborem Halátkem); *Heraldické památky Těšínska*. Český Těšín 2012; *Galerie držitelů Paskova*. Paskov, Město 2015, (s Janem Al Sahebem).

¹¹⁾ *Pečeti minsterberských knížat*. In: Ondřej Felcman – Radek Fukala a kol., Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat. Praha, Lidové noviny 2008, s. 426–443, 625; *Kardinál František z Dietrichsteina v zrcadle heraldických pramenů*. In: Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku. Leoš Mlčák (ed.). Olomouc, Muzeum umění 2008, s. 58–63; *Erb a pečeti Švábeniců*. In: David Papajík: Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci. Praha, Nakl. Lidové noviny 2009, s. 292–316, 445–447; *Listiny a pečeti na moravskoslezském pomezí v době Jana Lucemburského*. In: Král, který létal. Moravsko-slezské pomezí v kontextu středoevropského prostoru doby Jana Lucemburského. David Majer (ed.). Ostrava, Ostravské muzeum 2011, s. 323–339; *Heraldická sebereprezentace šlechty na Těšínsku – formy a jejich proměny v 16.–19. století*. In: Šlechta v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století). Ediční řada Nobilitas in historia moderna, sv. 5. Katowice – Ostrava 2011, s. 131–136.

¹²⁾ Například: *Erbovní galerie těšínské šlechty na frýdeckém zámku*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, s. 141–150; *Pečeti a znak Moravského Berouna*. Střední Morava, 29, 2009, s. 76–81; *Pečeti a znak města Bruntálu*. Sborník bruntálského muzea, 2009, s. 9–22; *Hraniční kameny jako heraldický pramen*. In: 30. mikulovské sympozium 2008. Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské. Brno 2009, s. 249–256; *Matriky barokních náboženských bratrstev jako pozoruhodný heraldický pramen*. In: Vladimír Maňas – Zdeněk Orlita – Martina Potůčková (eds.), Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raně novověké Moravy. Olomouc, Muzeum umění 2010, s. 39–43; *Heraldika barokní Olomouce*. In: Ondřej Jakubec a Marek Perůtka (eds.), Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780. 3. Historie a kultura. Olomouc 2011, s. 100–

dovaném období se K. Müller podílel na sestavování registářů¹³⁾ a na překladech odborné literatury z cizojazyčných originálů.¹⁴⁾ Součástí Müllerovy bibliografie jsou též cenné cizojazyčné články.¹⁵⁾ Výběrovou bibliografii prací K. Müllera za léta 2008–2017 lze nalézt ve sborníku „*Ad fontes*“, vydaném v letošním roce u příležitosti jeho 60. narozenin.¹⁶⁾ V našem přehledu jsme z prostorových důvodů citovali jen některé příklady Müllerových prací v uvedených letech. Jeho zmíněná výběrová bibliografie z tohoto období obsahuje více, než dalších 130 položek!

Přes všechnu odpovědnou řídicí práci i badatelské výkony si K. Müller uchovává bezprostřední a vstřícný přístup ke všem pracovníkům archivu, od grémia vedoucích, přes odborné archiváře ve státní službě, až po administrativní a provozní zaměstnance. Při pravidelných poradách vedení i periodických návštěvách všech archivních pracovišť si zároveň udržuje aktuální přehled o jejich potřebách, aby mohl vytvářet optimální podmínky pro jejich náročnou činnost.

Pracovníci celé naší archivní oblasti přejí proto jubilantovi do dalších let dobré zdraví, pevné nervy při výkonu jeho ředitelské funkce, pohodu v osobním životě i mnoho dalších tvůrčích úspěchů.

■ Bohdan Kaňák

106; Brunensia ve sfragistických sbírkách Zemského archivu v Opavě. In: Archivum amicus historici est. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Hany Jordánkové. Brno 2015, s. 552–557; Pečeti a znak města Kroměříže. Východní Morava, 4, 2014, s. 9–23; *Pečeti fryštátských cechů*. Těšínsko, 59, 2016, s. 57–62.

¹³⁾ Například: *Regesty listin uložených v Horním Slezsku. Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku. Svazek II (1401–1450)*. Zprac. kol. pod vedením Antoniho Barciaka a Karla Müllera. Opava – Opole – Katowice 2011.

¹⁴⁾ Například: adaptovaný a ilustrovaný slovensko-česko-polsko-maďarský překlad Mezinárodního sfragistického slovníku (*Vocabulaire international de la sigillographie*) – *Vocabularium internationale sigillographicum*. Karel Müller – Ladislav Vrtel (eds). Bratislava 2016.

¹⁵⁾ Například: *Die Salzburger Landtafel von 1592 in Opava/Troppau. Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*, 150, 2010, s. 79–124, (s Friederike Zaisberger); *Quelleneditionen als Aufgabe des Landesarchivs Opava (Troppau)*. Archivalische Zeitschrift (Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns), 92, 2011, s. 325–337, (se Zdeňkem Kravarem); *Huldigung an Karl Eusebius, Fürst von Liechtenstein im Jahr 1632 in Troppau*. In: *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmisches Krone*. Ostrava – Vaduz 2013, s. 179–186.

¹⁶⁾ *C. d. Ad fontes*, s. 13–21.

UKONČILA SE ŽIVOTNÍ POUŤ VOJTĚCHA CEKOTY

Dne 9. prosince 2017 dovršil svůj trpělivý zápas s těžkou nemocí docent PhDr. Vojtěch Cekota. Byl zlínským rodákem, kde spatřil světlo světa 5. listopadu 1930 a vyrůstal v prostředí rodiny, jejíž život byl spjat s rozvojem Baťových závodů. Dá se říci, že to jej svým způsobem formovalo a dalo mu smysl pro systematickosti, koncepčnost a svědomitost v práci. Zároveň však, spojeno s životní koncepcí „*pod zorným úhlem věčnosti*“, mu přineslo v některých fázích života řadu vážných osobních potíží.

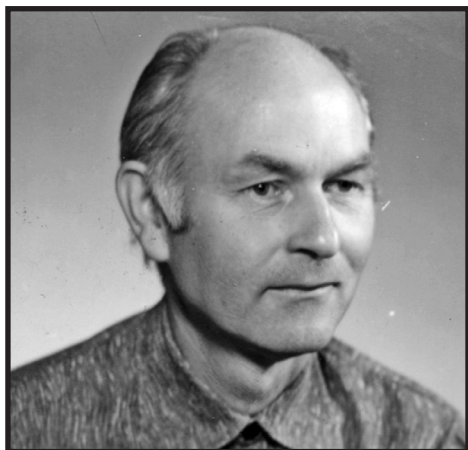
Absolvoval zlínské gymnázium, kde se již projevoval jeho zájem o historii, jak vzpomíná v jednom rozhovoru: „*Dějepis jsem začal objevovat až během svých gymnaziálních studií, tedy až po druhé světové válce. Za německé okupace se totiž dějepis nevyučoval. A co mě k němu přivedlo? Naše historie se vysvětlovala dvojím způsobem. Jednak podle hlediska konfesijního, což znamená, že my katolíci jsme vykládali naši národní minulost způsobem, který odpovídal naší víře, a nekatolíci zase podle své víry. A protože v národě stále převládalo Masarykovo pojetí české historie, tak mne zajímalo spíše to druhé hledisko – konfesijní.*“

Maturoval v roce 1950 a poté se přihlásil ke studiu na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kde jej na přijímacích zkouškách přemluvili k tomu, aby studoval dějepis ve spojení s latinou. Spolu s dalšími čtyřmi studenty byl svěřen do péče tehdejší odborné asistentky Julie Novákové, která se o něm ve svých vzpomínkách vyjádřila jako o nadaném, charakterním, jen trochu pomalém. V jejích očích jej předčil jako student snad jen Antonín Roubic, který navštěvoval školu o rok později. Dále jej ovlivnili vědecky i osobně především historici Josef Polišenský a František Kutnar, s nimiž udržoval dlouholetý písemný kontakt.

Na základě studijních výsledků se měl stát Vojtěch Cekota asistentem, buď na katedře klasické filologie, nebo na katedře historie. Jakožto vynikající student byl vybrán ke studiu v Sovětském svazu, které on jako katolík odmítl. To s sebou ale přineslo značné komplikace, i když závěrečné zkoušky z oboru udělal s vynikajícím prospěchem.

V lednu 1955 dostal umístěnku do Valašských Klobouk, ale postoupil ji kolegovi a využil možnosti nastoupit jako odborný pracovník do Krajského muzea v tehdejší Gottwaldově, kde pracoval tři a půl roku, nejdříve na hradě v Malenovicích, pak na zámku v Lešné. V roce 1958 na základě prověrek byl kvůli svým politickým názorům a svému náboženskému přesvědčení okamžitě propuštěn, protože „*ztratil důvěru lidu*“. Následně byl vyslýchán státní bezpečností. Najít novou práci s takovým posudkem bylo obtížné, pro dělnickou profesi byl příliš vzdělaný, pro odborné činnosti nebyl svým historickým vzděláním připraven. Nakonec musel pracovat jako pomocný dělník v cihelně v Malenovicích.

Teprve po třech a půl letech se mu nabídla změna místa poté, co první přerovský okresní archivář Arnošt Paus oznámil svůj úmysl odejít do důchodu. Na výzvu svých přátel požádal Vojtěch Cekota 20. června 1962 o uvolněné místo, dnem

23. ledna 1963 nastoupil v přerovském okresním archivu jako vedoucí a vydržel v něm po třicet let.

Jednou z jeho prvních a dlouhodobých starostí bylo zajistit vhodné prostory pro ukládání archiválií, ale i vhodné kancelářské místnosti. Jeho úsilím byly uspořádány a opatřeny moderními inventáři především kmenové fondy archivu, tj. ONV Přerov a Kojetín i archivy měst Kojetína, Tovačova a Dřevohostic, katalogizovány spisy Okresního úřadu v Přerově. Je podepsán pod archivními pomůckami více než 250 fondů. Svou vysokou odbornost prokázal

studiemi o organizačním vývoji JZD a jejich spisové služby, o vzniku a vývoji okresních národních výborů v letech 1944–1960. Tyto studie byly připraveny a otištěny ve sbornících příspěvků k severomoravským archivním sympoziím. Jeho zásluhou byla založena v okresním archivu dokumentace s údaji o významných kulturních osobnostech okresu.

Vojtěch Cekota je autorem celé řady historických prací, první v řadě byly *Dějiny Slavičína* z roku 1956 (spolu s Ladislavem Hosákem). Přispěl obsáhlou statí *Hospodářské a sociální dějiny města Přerova v letech 1650–1781* do 2. dílu *Dějin města Přerova* z roku 1971. Další tematické okruhy jeho zájmu byly regionální historie Přerova a Tovačova, J. A. Komenský, dějiny výchovy na Moravě. Četné byly jeho příspěvky v regionálním tisku. Patřil k aktivním účastníkům mikulovských sympozií a přerovských a uherskobrodských kolokvií.

Po úspěšné obhajobě dizertační práce a vykonání rigorózních zkoušek v roce 1968 získal v následujícím roce titul doktora filozofie. V roce 1968 také vstoupil do Československé strany lidové a stal se jejím aktivním členem.

Hned po pádu komunismu v roce 1990 se konstituovala Cyrilometodějská teologická fakulta při Univerzitě Palackého v Olomouci a Vojtěch Cekota na ní začal jako externí spolupracovník vyučovat latinu. K 31. prosinci 1992 skončil ve funkci ředitele přerovského okresního archivu a v roce 1993 byl jmenován odborným asistentem na katedře církevních dějin, patrologie a křesťanského umění. Od roku 1993 přednášel a vedl semináře z církevních dějin 16.–20. století, dále vedl seminář z paleografie se zaměřením na gotické písmo a vedl diplomové semináře a diplomové práce studentů. Vedle toho spolupracoval na dokumentaci sakrální architektury na Moravě.

Od roku 1998 zastával funkci předsedy Akademického senátu Cyrilometodějské teologické fakulty, od roku 2000 do roku 2003 byl proděkanem pro organizaci, rozvoj a sociální otázky studentů a zároveň statutárním zástupcem děkana, také členem Vědecké rady CMTF UP. V roce 1999 předsedal volební komisi na CMTF

při volbách do akademického senátu univerzity a byl za CMTF do tohoto senátu zvolen. Od roku 2003 byl členem ediční a grantové komise CMTF. Habilitační řízení v oboru české dějiny s ním bylo v Olomouci zahájeno roku 1999 a habilitoval se v roce 2003. Své působení na fakultě ukončil v roce 2006.

Od roku 1991 se podílel na práci Kruhu českých duchovních tradic při Ekumenické radě církví, od roku 1995 na činnosti Komise pro studium rekatolizace českých zemí a rovněž začal pracovat v Archivní komisi při České biskupské konferenci, od roku 2003 v Komisi pro duchovní četbu dějin Plenárního sněmu katolické církve v ČR. V roce 2003 ve spolupráci s docentem Milošem Kouřilem připravil k vydání 2. díl rukopisu *Osudy moravské církve v 18. století z pozůstalosti Rudolfa Zubra*. Okruh témat, kterým se Vojtěch Cekota v polistopadovém období věnoval, se rozšířil na dějiny katolické církve v různých souvislostech.

Za svou odbornou archivářskou činnost obdržel Vojtěch Cekota 29. dubna 2010 medaili ministra vnitra České republiky *Za zásluhy o české archivnictví*.

■ Jiří Lapáček

Minulostí západočeského kraje, 50, 2015. Uspořádal Adam Skála. Pro statutární město Plzeň vydalo nakl. Kristina Kaiserová, albis international. 412 s. ISBN 978-80-86971-67-4, ISSN 0544-3830

Jubilejní, 50. svazek sborníku *Minulostí západočeského kraje* (MZK) je věnován památce jeho zesnulého dlouholetého redaktora Ivana Martinovského. Sborník uspořádal archivář města Plzně Adam Skála. Sestává z oddílů *Články a studie, Nekrology, Recenze a zprávy, Anotace* a dvou oddílů s německými a anglickými resumé publikovaných článků a studií.

První čtyři stati jsou zároveň publikačními výstupy grantového projektu, jehož řešitelé se zabývali interdisciplinárním výzkumem vlivu třicetileté války na venkovskou krajinu Čech.

První stať *Obléhání Plzně v roce 1618 v grafických dílech prvé třetiny 17. století* (s. 7–9), jejímž autorem je profesor sociální a kulturní antropologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy Václav Matoušek, svým titulem příliš neodpovídá obsahu. Jedná se v podstatě pouze o informaci o výše uvedeném grantovém projektu s výběrovou bibliografií a o jakýsi stručný obecný úvod k následujícím třem studiím.

Autorem první z těchto studií, která nese výstižný název *Dobytí města Plzně generálem Arnoštem Petrem hrabětem z Mansfeldu v roce 1618* (s. 11–50), je plzeňský historik Miroslav Hus. V úvodní části studie autor popisuje okolnosti a průběh dobytí Plzně vojevůdcem stavovského vojska Arnoštem z Mansfeldu (1580–1626). Obležení Plzně trvalo celkem 54 dnů a Mansfeldovo vojsko vniklo do města po generálním útoku 21. listopadu 1619. Poslední Mansfeldovi žoldnéři opustili Plzeň až počátkem dubna

1621, několik měsíců po bitvě na Bílé hoře, a nechali po sobě astronomický dluh, zničené město, vypálená předměstí i okolní vesnice. Objektem dalších Husových detailních rozborů se staly tři dobové rytiny zobrazující obležení a dobytí Plzně (Georga Kellera z roku 1619, Johanna Hauera z roku 1620 a Matthäuse Meriana z počátku třicátých let 17. století). Hus si na rytinách povšiml zobrazení sídelní sítě a významných krajinných prvků. Ještě detailnější pozornost věnoval plzeňskému opevnění a významným stavbám (radnice, lékárna, městské lázně, vodárenská věž, chrám sv. Bartoloměje, františkánský a dominikánský klášter). Autor se také pokusil o rekonstrukci vojenských akcí oblehatelů. V závěru pojednal také o vyobrazení terénu, vodních toků, komunikační sítě a vegetace na analyzovaných rytinách. Ve velmi důkladné a odborně bezesporu kompetentní studii mne však nemálo zarazilo, že se její autor ve svém, velmi sporném tvrzení, že „na počátku 17. století došlo k výrazné klimatické změně k horšímu“ (s. 47, pozn. 36), odkazuje na bulvární a faktograficky velmi nespolehlivý opus Jiřího Svobody, a to v době, kdy je u nás k dispozici kniha německého historika Wolfganga Behringera, navíc v českém vydání doplněná o rozsáhlý doslov uznávaných domácích historických klimatologů Rudolfa Brázdila a Oldřicha Kotyzy.

Historik umění Jan Chlíbaec zpracoval stručnou stať *Kellerův mědiryt obléhání Plzně a jeho deriváty v dobové grafické produkci* (s. 51–54). Hlavním objektem Chlíbaecova zájmu se stalo dílo rytce Georga Kellera (1568–1638), rodáka z Frankfurtu nad Mohanem, který je vedle vyobrazení obléhání Plzně také autorem známé rytiny znázorňující vpád vojsk arciknížete Leo-

polda Pasovského na Malou Stranu v únoru 1611.

Tomáš Janata, Růžena Zimová a Jan Mazaník ze Stavební fakulty Českého vysokého učení technického v Praze jsou spoluautory nerozsáhlé, nicméně bohatě obrazově a graficky dokumentové studie *Obléhání Plzně v roce 1618 na dobových vyobrazeních s výstižným podtitulem Studium kartografických a ikonografických pramenů metodami digitální kartografie* (s. 55–71). Objektem kartografické analýzy se staly rytiny obléhání Plzně od M. Mariana st., G. Kellera a Simona Halbmayra.

Rozsáhlou monografickou studií *Šlechta a město v pozdním středověku a raném novověku. Rokycany 1400–1600* (s. 72–149) přispěl do recenzovaného sborníku přední medievista Robert Šimůnek. Vztahy šlechty a měst jsou v autorově pojetí součástí sociálních dějin. Tyto vztahy se podle Šimůnka realizovaly ve třech hlavních rovinách, a to v rovině majetkoprávní, rovině hospodářských vazeb a v rovině sociálních vazeb a kontaktů. Rokycany se nacházejí v oblasti, která se v 15. a 16. století vyznačovala poměrně roztržštěnou drobnou šlechtickou majetkovou držbou. Díky tomu mohly autorovi posloužit jako modelová lokalita. Šimůnek podává podrobný přehled šlechtických majetků v okolí Rokycan a všímá si utváření městské pozemkové držby v průběhu 16. století. Okolní šlechtici někdy zakupovali domy přímo v Rokycanech, a město se tak pro některé z nich stávalo i místem poklidného stáří. Mnozí šlechtici obchodovali v 16. století také s hospodářskými nemovitostmi a pozemky nacházejícími se v Rokycanech. Významnou sféru kontaktů mezi městem a okolní šlechtou představovala v Rokycanech šlechtická podpora tamějších duchovních, vzdělávacích a charitativních institucí. Šimůnek zásadně zpochybňuje stereotypní konstrukci vztahu města a šlechty jako „*konfliktního společenství*“. Ukazuje, že závažnější konflikty mezi rokycanskými měšťany a okolní šlechtou byly na konci 15.

a v 16. století naprostou výjimkou. Nijak velký konfliktní potenciál nevykazovaly ani spory mezi šlechtici a měšťany projednávané před městským soudem. Počínaje sklonkem 15. století zachytil Šimůnek i několik sňatků mezi příslušníky šlechty a rokycanskými měšťany, zejména ovšem z řad tamějších sociálních elit a radničnických rodů. Na druhé straně autor neopomenul konflikty mezi šlechtici a měšťany, které představovaly projev měšťanské kolektivní identity, ať už založené na příslušnosti k městské radě či profesně, tj. členstvím v cechu. Právě cechy bývaly podle Šimůnka významnými nositeli kolektivních identit, a to nejen jako sdružení řemeslnická, nýbrž i jako korporace liturgické. Významná byla ve zkoumaném městě v 16. století též kolektivní identita příslušníků okruhu nobilitovaných měšťanů, která se odvíjela od prestižního postavení v rámci městské obce a s tím nedílně propojené příslušnosti k místní radniční vrstvě. Od 16. století lze pozorovat přibližování měšťanů a šlechty. To bylo dáno na jedné straně sociální nivelizací a sbližováním v oblasti hmotné kultury, na druhé straně také momentem napodobování.

Do západních Čech na počátku 18. století uvádí čtenáře Václav Chmelíř v článku *Nynější nebezpečný válečný čas. Klatovy, Rokycany a počátek války o španělské dědictví* (s. 150–171). Přestože se válečné operace tehdy území Českého království (a tedy také zkoumanému regionu) vyhnuly, je možné ohlasy na konflikt o španělské dědictví zaznamenat i v dobových prameňech klatovské a rokycanské provenience. Autor ukazuje, že tyto ohlasy nereflekovaly jen ojedinělé drobné pohraniční konflikty na západních hranicích Čech, zvyšování daní či odvody rekrutů. Na počátku války o španělské dědictví přijímaly rady obou zkoumaných měst v reakci na okamžitý vývoj válečných událostí, popř. v obavách z vpádu nepřátelského vojska různá preventivní bezpečnostní a vojenská opatření. Jak v Klatovech, tak v Rokycanech byla v září

1704 na základě nařízení krajského patentu sloužena slavnostní mše na oslavu vítězství nad francouzsko-bavorským vojskem u Hőchstädtu (13. srpna 1704).

Dějínám někdejších průmyslových podniků na severním Plzeňsku se věnuje archeolog Petr Rožmberský v nerozsáhlé stati *Zaniklý průmysl v Nebřezinech – parketárna, flusárna, sklárna* (s. 172–181). Ve vsi Nebřeziny, která je nyní místní částí města Plasy, existovala v 18. a 19. století po jistou dobu parketárna, flusárna (výrobní potaše) a sklárna. Parketárna zde fungovala v letech 1834–1878. Flusárnu lze doložit pouze v době od padesátých do osmdesátých let 18. století. Sklárna vnikla v Nebřezinech kolem roku 1709, zřejmě v souvislosti s výstavbou nového konventu kláštera v Plasích (od r. 1711). Tímto stavebním podnikem byla zřejmě také limitována existence sklárny, která pracovala jen asi šest let, do roku 1715.

Zajímavou životopisnou studii *Franz Josef Rausch – zapomenutý západočeský malíř. *1871 Březnice – †1944 Tachov* (s. 182–211) zpracovala tachovská archivářka Markéta Novotná. Franz J. Rausch se sice narodil v Březnici, avšak jeho rodiče záhy přesídlili do západočeského Touškova. Odtud se roku 1879 tehdy již sedmičlenná rodina přestěhovala do Prahy. Tady F. J. Rausch pravděpodobně navštěvoval německé gymnázium. Není jisté, zda měl Rausch nějaké umělecké vzdělání, tj. zda vystudoval výtvarnou akademii ve Vídni či v Mnichově, jak později uváděl. V každém případě vstoupil roku 1895 do řad četnictva. Sloužil v severozápadních Čechách. V četnictvu setrval do roku 1906, kdy byl ve věku 35 let penzionován. Přibližně z této doby také pocházejí nejrannější Rauschova dochovaná díla. V roce 1906 se Rausch oženil s mnohem mladší Češkou Annou Heindlovou (1887–1969). Manželům se narodily tři děti, avšak dvě z nich zemřely ještě v dětském věku. Roku 1908 se Rausch s rodinou přestěhoval do Plzně, odkud přesídlil po třech letech do Mariánských Lázní

a za další dva roky pak do nedaleké Plané. Právě představitelé města Planá si u Rausche objednali roku 1914 jeho nejvýznamnější dílo, a to výmalbu štítu tamější radnice. Za první světové války, roku 1915, byl Rausch reaktivován a sloužil do roku 1918 jako vojenský policista v Berouně, v Českých Budějovicích a v Mostě. Roku 1919 namaloval pro kostel v Plané pamětní desku padlým vojákům. Domovské právo v Plané získal Rausch až roku 1924 a v roce 1930 se s rodinou z existenčních důvodů přihlásil k německé národnosti. V roce 1934 zemřel ve věku 25 let poslední žijící Rauschův potomek Franz. Roku 1939 se manželé Rauschovi přestěhovali do Tachova. Na podzim roku 1944 byl 73letý, vážně nemocný Rausch povolán k pracovnímu nasazení do Říše. Tři dny před odjezdem do Berlína však 26. prosince 1944 zemřel. Jeho vdově Anně bylo roku 1948 vráceno československé občanství. Novotná ukazuje, že mnohé Rauschovy obrazy se staly po roce 1945 objektem konfiskací. Studie je doplněna řadou barevných vyobrazení výtvarných děl F. J. Rausche.

Osobnosti významného českého průmyslníka meziválečného období se věnuje ve stručné, nicméně hutné a odborně vysoce kompetentní rozpravě *Působení Ing. Fritze (Bedřicha) Hellera, u firmy Dolové a průmyslové závody, dříve J. D. Starck a jeho příjmy* (s. 212–224) Miroslav Grisa. Rodák z Jičínka Bedřich Heller (1879–1960) vystudoval vysokou školu technickou v Curychu. Ve firmě J. D. Starck by zaměstnán od roku 1904 a prosadil zde několik zásadních inovací v oblasti sklářské výroby. V lednu 1918 se stal generálním ředitelem uvedené firmy. Po vzniku Československé republiky se angažoval v různých sklářských, průmyslnických a zaměstnavatelských svazech. Do důchodu Heller odešel roku 1923, přičemž se firma zavázala mu po dobu šesti let vyplácet částku 350 tisíc Kč ročně. Po odchodu do důchodu se Heller plně soustředil na výkon funkce předsedy Hospodářského svazu sklářských průmyslníků ČSR, kterou zastával

v letech 1920–1938. Heller pocházel ze židovské rodiny, a proto se začátkem roku 1939 přestěhoval s rodinou do Švýcarska, kde se stal československým honorárním konzulem. Stalo se tak na intervenci ředitele Živnostenské banky JUDr. Jaroslava Preisse u tehdejšího ministra zahraničí Františka Chvalkovského. Období nacistické okupace strávil Heller ve švýcarském Fribourgu. Po válce se Heller neúspěšně pokusil dosáhnout obnovení výplaty svého důchodu. Třebaže Heller i po válce udržoval kontakty se svými přáteli v Československu, do rodné země se již nevrátil a zemřel ve Švýcarsku.

Plzeňský muzikolog Jaroslav Fiala je autorem zajímavého a poutavého článku *Oldřich Blecha a kulturní život v československých legiích v Rusku* (s. 225–241). Plzeňský rodák a absolvent pražské konzervatoře Oldřich Blecha (1892–1951) odešel roku 1913 do Ruské říše, jmenovitě do Charkova, kde působil jako učitel, a to až do roku 1917. Po bolševické revoluci a uzavření brešlitského míru vstoupil do československých legií. V nich se zapojil do činnosti Informačně osvětového odboru a v létě 1918 se v jeho rámci podílel na vzniku tzv. Hudební komandy, jež se stala zárodkem vojenského symfonického orchestru. Ten uspořádal v letech 1918–1920 četné koncerty v řadě ruských, zejména sibiřských měst, poslední v dubnu 1920 ve Vladivostoku. V meziválečném období Blecha založil s manželkou soukromou hudební školu a intenzivně komponoval. Za největší Blechův přínos označuje Fiala nicméně jeho sběratelskou činnost v období druhé světové války.

Archivář Karel Řeháček obohatil recenzovaný sborník svou další důkladnou a rozsáhlou monografickou studií věnovanou dějinám Plzně v první polovině 20. století, tentokrát na téma *Plzeňské zdravotnictví v meziválečném období (1918–1939)* (s. 242–305). Autor nejprve popisuje proměny v organizaci zdravotní péče Plzni po roce 1918. Vnější projevem těchto změn bylo roku 1923 zrušení dosavadního městského

fyzikátu a zřízení státního zdravotního úřadu náčelního lékaře. Vedle toho byl již roku 1919 zřízen magistrátní zdravotnický referát. Zdravotní péče v Plzni měla podle Řeháčka v letech 1918–1939 třístupňovou strukturu. Prvním stupněm byla primární zdravotní péče, poskytovaná praktickými, odbornými a zubními lékaři, druhým stupněm ústavní zdravotní péče, reprezentovaná především městskou všeobecnou veřejnou nemocnicí. Třetí stupeň pak představovaly zdravotně preventivní instituce. Pasáží o primární zdravotní péči předchází autorův přehledný a velmi poučný výklad o nemocenských pokladnách a systému nemocenského pojištění. Neméně zajímavá je i následující pasáž o fungování praktických lékařů a také místních lékáren. Obsírně Řeháček přibližuje počátky organizace lékařské první pomoci v Plzni počínaje rokem 1913. Následuje přehled dějin městské všeobecné nemocnice v Plzni, jež byla založena roku 1883. V roce 1902 disponovala 260 lůžky. V roce 1925 dosáhl počet lůžek 559 a v roce 1935 881. Roku 1925 měla nemocnice pět primariátů s 10 lékaři, o deset let později již devět primariátů s celkem 26 lékaři. Dnešního čtenáře asi poněkud zarazí údaje o poměrně nízkých platech nemocničních lékařů. V roce 1938 obnášel plat primáře celkem jen mezi 24 a 36 tisíc Kč ročně. Plat ředitele plzeňské nemocnice dosahoval s funkčním příplatkem pouhých necelých 62 tisíc Kč ročně, tedy méně, než byl tehdy např. celkový roční plat profesora Německé univerzity v Praze. Ústavem zdravotní péče byl v meziválečné Plzni také nadační, roku 1906 zřízený tzv. Fordermayerův chorobinec, který měl sloužit jako specializovaný ústav pro dlouhodobě nemocné chudé obecní příslušníky. Stále významnější roli v meziválečném období sehrávaly též preventivní zdravotní programy zaměřené zejména na mládež (očkování, vyšetřování chrupu, ozdravné pobyty). Projekt venkovských prázdninových kolonií pro městské děti, tzv. feriální osady, svou prosulostí výrazně pře-

sáhl (především zásluhou Josefa Skupy) hranice Plzně. Obširně a s řadou zajímavých detailů přibližuje Řeháček činnost institucí, jejichž úkolem bylo dbát na hygienické poměry ve městě, zejména na zajištění nezávadné pitné vody, na kontrolu kvality potravin a na čistotu a úklid města. Do této sféry patřila také kontrola městských jatek a deratizační práce. V oddílu věnovaném pohřebnictví a pohodnictví se lze mimo jiné dočíst, že městský pohřební ústav byl v Plzni založen již roku 1912, avšak stavba architektonicky pozoruhodného plzeňského krematoria byla realizována až v letech 1924–1926. V závěru studie podává Řeháček ještě přehled nejzávažnějších epidemií, které Plzeň v meziválečném období zasáhly, i výčet opatření, jež byly v souvislosti s nimi přijaty.

Oddíl *Nekrology* (s. 307–318) přináší tři stati, v nichž jsou připomenuty významné vědecké osobnosti, které nás opustily v roce 2015: emeritní archivář města Plzně Ivan Martinovský, plzeňská rodačka, archivářka a historička moderních dějin Alena Míšková a vynikající český medievista a kodikolog František Hoffmann.

Oddíl *Recenze a zprávy* (s. 319–366) obsahuje celkem 11 příspěvků. Zvláštní zmínku si zde zaslouží obširný informativní referát, v němž Ivo Baran přibližuje obtížně dostupnou monografii vojenského historika Jiřího Fiedlera věnovanou kontroverznímu působení polské nacionalistické tzv. Svatokřížské brigády na českém území v roce 1945 (s. 321–328).

V oddílu *Anotace* (s. 367–376), který přináší informace o dvou desítkách titulů, mne zaujala zpráva Štěpánky Pfliegerové (značka -špf-) o knize vzpomínek odsunutých německých obyvatel šumavské obce Horská Kvilda (s. 375).

Sborník uzavírají německá (s. 377–392) a anglická resumé (s. 393–407) a soupis příspěvateľů.

Obsahové těžiště 50. svazku sborníku MZK tvoří nepochybně monografické studie R. Šimůnka o šlechtě v pozdně středověkých a raně

novověkých Rokycanech a K. Řeháčka o plzeňském meziválečném zdravotnictví, jakož i série statí věnovaných vyobrazením dobývání Plzně roku 1618. Cenné jsou též biograficky zaměřené příspěvky M. Novotné a M. Grisy, které připomínají dvě poněkud pozapomenuté západočeské osobnosti první poloviny 20. století. Jako celek představuje 50. svazek sborníku MZK bezesporu důstojně uctění památky I. Martinovského.

■ Petr Kreuz

Dva nejnovější „sešity“ z řady Corpus inscriptionum Poloniae: Joachim Zdenka, Powiat Krosno Odrzańskie (do 1815 roku), Toruń 2016, ISBN 978-83-8019-407-6, 486 s. a Marceci Tureczek, Powiat Sulęciński (do 1815 roku), Toruń 2016, ISBN 978-83-8019-597-4, 226 s.

Evropské nápisové korpusy pro období středověku a raného novověku můžeme chronologicky rozdělit do několika časových „vln“. Na počátku těchto snah stojí známý heidelberský germanista Friedrich Panzer jehož monumentální projekt „*Die deutschen Inschriften*“ realizovaný německými a rakouskými akademiemi a čítající dnes již téměř stovku svazků se zrodil v roce 1934. Druhou fází teritoriálních nápisových edic, spjatou především s Univerzitou v Poitiers představuje od roku 1972 „*Corpus des inscriptions de la France médiévale*“. Pouze o tři roky později začalo být vydáváno „*Corpus inscriptionum Poloniae*“ (dále CIP) s výslovným zmíněním projektu realizovaného na Univerzitě v Poitiers a čtyřstránkovým francouzským resumé, což mohl být a zřejmě také do jisté míry byl důsledek úzké a dlouhodobé provázanosti obou historiografií (polské a francouzské) ve XX. století. Třetí období vydávání národních korpusů zahajuje „*Corpus inscriptionum Bohemiae*“, jehož první a zatím předposlední svazek editovaný Jiřím Roháčkem vyšel v roce 1996. Po roce 2000 se setkáváme se zvýšenou aktivitou v rám-

ci epigrafických soupisů středověkého a raně novověkého materiálu, připomeňme alespoň „*Corpus inscriptionum Hispaniae Mediaevalium*“ od roku 2001, „*Inscriptiones mediaevi Italiae*“ od roku 2002 nebo nám geograficky bližší „*Corpus inscriptionum Slovaciae*“ od roku 2014. Naznačená chronologie vydávání epigrafických katalogů zde není uváděna samoučelně. Polský historik dějepisectví Marian Henryk Serejski totiž říkal, že na všech historických knihách by mohlo být napsáno „*Morituri te salutant*“. Otázkou je zda to platí také o epigrafických edicích, zvláště pokud jsou vydávány v delším časovém úseku. Naznačit odpověď snad může stručná konfrontace prvního sešitu CIP s dvěma nejnovějšími výstupy tohoto projektu.

První čeho si všimne každý, kdo vedle sebe položí obě recenzované publikace a první sešit řady CIP, jehož hlavním redaktorem byl mezinárodně proslulý znalec pomocných věd historických Józef Szymański a který připravila k vydání známá epigrafička Barbara Trelińska, je upuštění od sešitové formy, při zachování názvu „sešit“, což působí u objemných a velkoformátových svazků v pevné vazbě poněkud překvapivě. Podstatnější než vnější parametry publikace je však vždy její vnitřní struktura. Ta je ovšem v tomto případě také odlišná. První sešit byl členěn abecedně podle lokalit a horní hranice byla Józefem Szymańskim stanovena na rok 1800. Hesla jednotlivých nápisů v sešitě vydaném Barbarou Trelińskou vypadala takto: Nejprve byl zmíněn název lokality a současný okres, ke kterému náleží, dále bylo popsáno umístění nápisového nosiče, ale velmi povšechně (např. farní kostel), následovala většinou jednoslovná charakteristika předmětu (křtitelnice, zvon, náhrobník), materiál ze kterého byl zhotoven, rozměry nápisového nosiče a použitý typ písma. Další část každého hesla tvořil odkaz na literaturu a jméno toho, kdo nápis přečetl. Zde je zajímavé, že na realizaci prvního sešitu řady se podílely pod vedením Barbary Trelińské skupiny stu-

dentů, jejichž jména jsou u jednotlivých nápisů zaznamenána. Hlavní součástí hesla pak byl přepis nápisu s dvěma skupinami odkazů k formě (a, b, c) a k obsahu (1, 2, 3) zkoumaného nápisu. Sešit CIP I/1 zahrnoval 131 inskripcí, a rozsah brožovaného sešitu byl 170 stran.

V průběhu let samozřejmě CIP varioval podle jednotlivých autorů a míst, která zpracovával, ale základní forma edice byla více méně respektována. Zásadní předěl v této epigrafické řadě však nastal, když se vydávání jednotlivých sešitů desátého svazku CIP ujal Joachim Zdrenka se svými žáky. Významnou roli při reformě vydávání polského národního korpusu nepochybně sehrála skutečnost, že profesor Zdrenka získal epigrafické zkušenosti v řadě „*Die deutschen Inschriften*“ v rámci kterých vydal „*Die Inschriften des Landkreises Rügen*“, zaměřené na zajímavý region ležící na březích Baltského moře. Stoppy německého epigrafického vlivu lze pak velice dobře sledovat na Zdrenkou vydaném osmém sešitě desátého svazku CIP zahrnujícím nápisy okresu Krosno Odrzańskie. V úvodu autor vysvětluje strukturu jednotlivých hesel, přidává tabulky s přehledem obcí před rokem 1945 a lokalit s kostely a modlitebnami po roce 1945. Úvod ke katalogu zahrnuje také dějiny dvou nejdůležitějších kostelů a typologii nápisových nosičů. Nejvýraznější rozdíl je však v samotném katalogu nápisů, které již nejsou, jako u Barbary Trelińské, řazeny abecedně po jednotlivých lokalitách, ale chronologicky, horní hranice soupisu již není uměle stanovena na rok 1800, ale v souladu s periodizací polských dějin do roku 1815. Jednotlivá hesla (kterých je celkem 334) přinášejí daleko podrobnější popis nápisového nosiče včetně přesného umístění předmětu, informace o materiálu ze kterého je vyroben, způsob provedení nápisu, dále použitý jazyk, písmo, většinou, ale ne vždy, rozměry nápisového nosiče a písmen. Katalogová čísla 249, 267, 274 nebo 312 pak obsahují přímo kreslená vyobrazení znaků na epigrafických památkách. Přepis

jednotlivých inskripcí pak provází překlad do polštiny, čímž se výrazně rozšiřuje využitelnost této epigrafické edice. Velice důležitou součástí svazku jsou nesmírně podrobné a precizní rejstříky, evidující místa s nápisy, zmiňované osoby, samostatně pak umělce, řemeslníky a dílny. Další rejstřík podchycuje iniciály a monogramy jiné značky, biblické citáty, nápisové nosiče, jazyky a druhy písma. Součástí sešitu je také všeobecný věcný rejstřík nebo index svatých, biblických postav, alegorií. Pozornost je v indexech věnována tématům mytologickým a ikonografickým. Německo-polský rejstřík lokalit je cenný pro zorientování se v prostoru, v jehož dějinách sehrál německý živel zásadní roli. Kromě samozřejmého soupisu pramenů a literatury stojí ještě za pozornost bohatá obrazová příloha zahrnující celkem 275 černobílých fotografií.

Devátý, o něco tenčí sešit desátého svazku CIP, zaměřený na okres Sulęcin, připravil žák Joachima Zdrenky a jeden z nejpilnějších polských epigrafiků a kampanologů mladší generace Marceli Tureczek. V úvodní studii se věnuje dějinám epigrafického bádání v regionu – od Johanna Christoha Beckmanna (1641–1717) až po současné polské badatele. Úvod obsahuje také historii zkoumané oblasti od středověku až do počátku 19. století, v další kapitole se zabývá jednotlivými lokalitami s inskripčními památkami, tato pasáž je opatřena přehlednou tabulkou. Následující kapitola zkoumá nápisové nosiče v okrese sulęcińském z hlediska jejich typologie. Autor se však také velice podrobně věnuje paleografii nápisových písem dochovaných v regionu. Mimořádně zajímavá je pak kapitola o zaniklých epigrafických památkách v oblasti. Katalog nápisových památek devátého sešitu je strukturován stejně jako ten u Joachima Zdrenky a zahrnuje v chronologickém pořadí do roku 1815 na 239 primárně i sekundárně dochovaných nápisů, přičemž středověké nápisy jsou dochovány pouze sekundárně, až okolo roku 1500 se objevují inskripce primárně zachované.

Rejstříků je v tomto svazku o něco méně než v případě předchozího „sešitu“. Velmi cenný je polsko-německý slovníček toponym zkoumaného okresu v hranicích z roku 1999, dále je zde rejstřík místní, jmenný (opět jsou zde samostatně jména řemeslníků), rejstřík ikonografických témat, znaků a také zkratek, které se autorovi nepodařilo rozluštit. Obrazovou přílohu tvoří fotodokumentace 35 nápisových nosičů, přičemž část jich je dokumentována větším počtem snímků.

Naznačená podoba dvou nejnovějších „sešitů“ polského nápisového korpusu jednoznačně ukazuje výrazný posun vpřed nejen z hlediska kvantity, ale zejména kvality vydávaných katalogů, přesto si však i průkopnické práce Józefa Szymańskiego a Barbary Trelińskiej na poli polské epigrafiky udržují svůj význam jako úhelný kámen systematického výzkumu nápisů a dobový ukazatel směru bádání. Serejským zaznamenané tragické zvolání historických knih „*Morituri te salutant*“ tak o nápisové edici našich severních sousedů neplatí tak docela. Dodejme ještě na závěr, že desátý svazek CIP, redigovaný Joachimem Zdrenkou a vznikající ve specializované epigrafické pracovní historického ústavu Univerzity v Zelené Hoře, má do konce roku 2018 ve třinácti „sešitech“ obsáhnout všech dvanáct okresů lubušského vojvodství, ležícího na rozhraní historických zemí (kromě samotné Lubušské země) Dolního Slezska, Dolní Lužice, brandenburské Marky a Velkopolska. Tato oblast se i z hlediska dochovaných epigrafických památek podobá některým pohraničním regionům Čech, které by si i s ohledem na akutní ohrožení svého nápisového bohatství zasloužily u nás stejnou pozornost, již jim věnují polští badatelé. ■ Jiří Wolf

Urkundenformeln im Kontext. Formen der Schriftkultur im Ostmitteleuropa des Mittelalters (13.–14. Jahrhundert), hg. von Sébastien Rossig-

nol und Anna Adamska (Veröffentlichungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 65), Wien 2016, Böhlau, ISBN 978-3-205-20285-1, 207 s.

Listina jako celek a zejména svou faktografií, je eminentní pramen doslova pro všechny oblasti historického bádání. Ale je tu ještě její druhá, pro historika – nikoliv ale pro pomocného vědce – odvrácená stránka, jež vlastně tu jeovou podmiňuje. Jsou to její jednotlivé formule, dokonce ve dvojím smyslu. Ten první je mezi specialisty notoricky známý a také notoricky využíváný. Jde totiž o možnost jejich prostřednictvím zakotvit tu či onu listinu v konkrétním prostředí, ba přímo u konkrétního notáře a tak umožnit plné nebo alespoň plnější, všestrannější využití jejího obsahu. Ale vedle tohoto přístupu se – výjimečně sice již dříve, ale soustavněji až po druhé světové válce, zabydluje ve studiu této kategorie ještě druhý přístup k této látce, je muž dodal gradaci v r. 1957 tehdejší ředitel vídeňského Institutu pro rakouský dějepis (IöG) Heinrich Fichtenau. Od té doby uplynulo už více než půl století a tato studia, překračující hranice tradičně chápané diplomatiky, výrazně pokročila, zdaleka ale nevyčerpala své možnosti. Věren své tradici se IöG ujal vydání sborníku z mediivistické konference Německého historického ústavu ve Varšavě (červen 2013), který byl věnován listinným formulím v jejich obecném kontextu, teritoriálně a časově omezeném na středovýchodní Evropu v pozdním středověku (symposium samo bylo nazváno: *Formy písemnosti v pozdně středověkém Polsku a sousedních regionech 13.–15. století*). Ale už tu lze říci, že mohlo jít toliko o sondy do látky, jejíž pramenné východisko tvoří doslova řada desítek tisíců listin.

Po úvodním seznamu zkratk přichází několik instruktivních mapek oblastí, jejichž teritoria byla předmětem výzkumu, a konkordance užitých toponym. U mapek lze mít drobné při-

pomínky, u tříjazyčného soupisu toponym se ale lze pozastavit nad jeho neúplností, zejména pokud jde o česká označení slezských a polských lokalit, neboť nelze pochybovat o tom, že nejen Hnězdo či Krakov nebo Vratislav, Těšín a Lehnice, ale i další jako Ratiboř jsou stejně tak historická česká označení, jako Olomuniec pro Olomouc či Praga pro Prahu označení polská. Zde však dost nepochopitelně nepřicházejí.

Vlastní texty jsou uvozeny anglickou statí prvního z redaktorů (S. Rossignol je historik středoevropské středověké problematiky z univerzity v Newfoundlandu), který se stručně zamýšlí nejdřív nad funkcí písemných svědectví, pak načrtává ještě stručněji historii středovýchodní Evropy v 13. a 14. století a posléze shrnuje postup bádání v problematice listinných formulí, zejména právě arengy (s. 19–33). Na něj navazuje bezprostředně Anna Adamska, která – rovněž v anglické statí – uvažuje o stále komplexnějším studiu arengy jako obecném fenoménu (s. 35–45). I když se její název nedostal do hlavního titulu knihy, dostává se přímo do názvů dalších statí a akcentuje tak celý obsah knihy. Ten tvoří osm rozprav a stručný souhrn jednání od Benoît-Michela Tocka. S politováním konstatujeme, že nevíme, jakými tématy se obíraly nedodané příspěvky dvou dalších referentů.

Prakticky všechny další studie mají arengu v jejich různých funkcích na paměti, to ale už v konkrétním prostoru a čase. Nejdříve Mathias Lawo referuje o ambiciózním projektu evidence areng zejména listin Karla IV. v návaznosti na přípravu jejich edice v rámci řady *Constitutiones MGH* (s. 47–59). Na něj navazuje jediný ryze bohemikální příspěvek Tomáše Veličky o aren-gách v listinách tří lucemburských králů Jana, Karla IV. a Václava IV., pro česká města, jak je přináší první dva svazky Čelakovského *Codex iuris municipalis* (s. 61–93). Tvoří tak jakýsi pendant k autorově statí o konfirmačních zeměpan-ských listinách pro slezská města do počátku 15. století, která vychází paralelně v *Rocznikach his-*

torycznych loňského roku (83, s. 7–62), kde je arengám též věnována pozornost. Příloha přináší celkem 57 znění. S několika výjimkami jde o solitéry, a pokud nikoliv, jde o texty si časově blízké. Při četbě se nabízejí další otázky. Upozorněme alespoň na některé: 1. vztah k arengám listin týchž vydavatelů jiným příjemcům; 2. vztah k formulářovým sbírkám; 3. možný vztah k jednotlivým konceptním úředníkům (to zejména od konce Janovy vlády); 4. případně aluze na arengy jiných vydavatelů na základě k dispozici jsoucích soupisů areng (Hausmann, Zöllner aj.). Snad se toho od autora časem dočkáme. V návazné stati S. Rossignol sleduje otázku vztahu arengy a politiky v širokém prostoru Slezska a západních Pomořan včetně Rujany (95–118). Marek L. Wójcik se zabývá skladbou listin opolských vévodů ve 13. století, přesněji v letech 1211–1281, a opírá se o neméně než sedm vlastních statí k tomuto tématu (s. 119–147). Východiskem je mu poměrně omezený soubor celkem 58 listin. Zofia Wilk-Woś sleduje memorativní arengy listin hnězdenských arcibiskupů 14. století (s. 149–163). Poslední statí je studie Adama Szwezy o formuláři listin velkopolského rytířstva ve 13. a 14. století do r. 1370 (s. 165–185). Ze zhruba 130 listin nalezl arengu jen ve dvou případech. Že tu ovšem šlo výlučně o latinské texty se rozumí samo sebou. Ostatně až na několik soliterů německých to platí i o všech výše zmíněných statích. B.-M. Tock posléze ve svém třístránkovém závěru akcentuje některé závěry předchozích studií, zejména obsah, funkci a jazyk areng. Jisté novum shledává čtenář v stručných souhrnech v dalších jazycích, takže např. Veličkova stať má souhrn český a anglický, anglické stati Adamské a Rossignolovy kupodivu také anglické, ale i polské. Seznam autorů a jmenný rejstřík knihu uzavírají.

■ Ivan Hlaváček

Ludwig Biewer – Eckart Henning, Wappen. Handbuch der Heraldik. Köln-Weimar-Wien

2017, 382 s. 20. aktualisiert und neugestaltete Auflage. ISBN 978-3-412-50372-7

Téměř šokující informace o 20. vydání knihy je hned na titulním listu uvedena do patričních souvislostí a mezí. Jde totiž o dílo, které poprvé vyšlo v r. 1887 pod titulem „*Wappenfibel*“ a jako autoři se pod ním postupně podepisovali Adolf Matthias Hildebrandt a názavně pak zejména Jürgen Arndt. Dílo vycházelo a vlastně vychází dodnes pod egidou zřejmě nejstaršího kontinentálního heraldického spolku Herold v Berlíně, jenž v roce 2019 dovrší 150 let své existence a jenž si učinil jméno zejména vydáváním řady heraldických publikací, především pak časopisu stejného jména jako spolek sám.

Úvodem třeba konstatovat, že podtitulek knihy nenavozuje situaci, jaké jsme u německých prací označovaných jako Handbuch zvyklí. Tedy nejde o mnoha set stránkové dílo s rozsáhlým poznámkovým aparátém, vyčerpávající své téma při nejmenším do značné míry. Nicméně je třeba si uvědomit, že to nebylo jeho ambicí. Naopak jde o práci, která se vědomě orientuje či přímo omezuje na německou problematiku. Nicméně je to práce, která si zaslouží pozornost, tím spíše, že nezůstává u tradičních nositelů erbů, ale věnuje pozornost i donedávným, ba současným poměrům. Člení svůj výklad na tři tradiční oblasti, totiž na tzv. „*Wappenkunde*“, „*Wappenkunst*“ a „*Wappengebrauch*“ (dříve zpravidla označovaný jako „*Wappenrecht*“). K těmto klíčovými partiím jsou připojeny ještě informace o „*příbuzných oborech*“, kde nacházíme stručná pojednání o pečetech, domovních znameních, notářských signetech, znameních reprezentujících různá povolání, ale i o řádech a vyznamenáních a faleristice. V následných přílohách pak přichází dvoustránková informace o mimoněmecké heraldice, tj. po odstavci o heraldice britské, francouzské, španělsko-portugalské, uherško-česko-polské (kde se konstatuje závislost prvních dvou na německých poměrech, zatím

co u polské se konstatuje poměrně samostatný vývoj) a japonské (!). Italské poměry a informace o dalších teritoriích chybějí. Třeba ovšem říci, že bez dále vedoucích odkazů jde o dost formální informaci. Dál navazuje pár slov o Académie internationale d'Héraldique a podává se výčet 32 heraldických kongresů a 19 kolokvií s pouhou zmínkou o tom, že až na výjimky jsou jejich písemné výstupy vydány tiskem. Připojen je soupis členů této akademie. Jde o takřka osm desítek členů řádných (mezi nimi tři Slováci: Z. Alexy, J. Nováka a L. Vrteľa, z Čechů tam figuruje jen nedávno zesnulý J. Louda) a pak o zhruba padesátku členů asociovaných (jeden Čech, totiž prof. T. Krejčík).

A jsem-li u závěrečných partií, je třeba připojit pár poznámek k výběrové bibliografii. Ta má celkem 30 stran, kde se na počátku upozorňuje na existenci obecnějších bibliografií včetně té, kterou v r. 1984 vydal druhý z autorů referovaného Handbuchu společně s G. Jochumsovou (viz Archivní časopis, 35, 1985, s. 189–191). Pak následuje alfabetycký několik set titulů překračujících německé hranice, upozorňujících na nejdůležitější tituly od počátků vědeckého studia tématu do současnosti. Na to navazuje abecední soupis více než stovky heraldiků se základními biografickými údaji. I když tam přicházejí i němečtí badatelé, Češi, ale i Poláci a asi i další národy, které mají co nabídnout, zde nejsou zastoupeny. Knihu posléze uzavírá věcný rejstřík.

Je ale třeba vrátit se zpět a stručně charakterizovat výše zmíněné tři základní složky. V první partií se nabízejí vedle výkladu základních definic, dějiny a prameny oboru, popisy erbů a dalších informací o pojmové abecedě. Tu bych rád vyzvedl rozpis několika sbírkových celků, které vycházejí z aktivit spolku Herold. Jsou to: datová banka a seznamy znaků s odkazy na webové linky, dlouho alfabetycky vedená a v knize na sedmnácti stránkách prezentovaná znaková kartotéka Heroldu s udáním počtu konkrétních dokladů, jež kolísají od jednotlivin až po řady

desítek dokladů (možno vzpomenout na podobný seznam v Heraldice Augusta Sedláčka). I další přehledné seznamy různých dalších kategorií jsou užitečnou pomůckou pro rychlou orientaci. Tak např. soupis středověkých erbovníků a zejména také moderních tištěných regionálních erbovníků německo-jazyčných teritorií či odkazy na současné právní předpisy, které v Německu regulují užívání erbů různých právních subjektů. Přihlíží se ovšem i k heraldice fyzických osob, která je ošetřena opět příslušným právním zázemím, počítaje v to i heraldiku žen.

Není třeba dále vypočítávat jednotlivé aspekty a pojmy základní heraldické terminologie, které tu jsou prezentovány a to až k zcela volným heraldickým vazbám jako je užívání heraldických motivů na rozličných tiskovinách. Přicházejí desítky barevných vyobrazení konkrétních dokladů počínaje středověkem až do současnosti ale nabízí se i prezentace kodifikovaných forem řady institucionálních dokladů současnosti. Ukazuje se tak i aktuálnost heraldiky i v naší době, i když akcenty jsou pochopitelně kladeny jinak, než tomu bylo v minulosti.

Možno konstatovat, že jde o užitečnou příručku, která si sice neklade řešení odborných problémů, které zejména pro středověk a raný novověk mají svou obecnější váhu, plní ale dobře své poslání, neboť uvádí jasně do problematiky oboru, i když v limitovaném teritoriálně-jazykovém prostoru. Ale protože česká problematika byla s německým prostředím v bezprostředním kontaktu, platí, že český čtenář může mít z její četby nejen obecný užitek, ale také vzhledem k věcné provázanosti i bezprostřední profit. ■ Ivan Hlaváček

Sarah A. Bachmann, Die kaiserliche Notariatspraxis im frühneuzeitlichen Hamburg (Quellen und Forschungen zur Höchsten Gerichtsbarkeit im Alten Reich 70), Köln – Weimar – Wien 2017, ISBN 978-3-412-50765-7, 354 s.

Veřejný notariát jako veřejnoprávní instituce přes svůj velký význam nestojí v popředí zájmu diplomatiky (výjimku ovšem tvoří notariát italský, s kterým ale poměry středoevropské nenesou srovnání), nicméně může se přesto vykázat úctyhodnou literaturou. Máme řadu základních děl počínaje velkým kompendiem Ferdinanda Oesterleye už ze čtyřicátých let 19. století, který ale kladl důraz zejména na tehdejší poměry. Nicméně z nové literatury je třeba upozornit alespoň letmo na práce takových autorů, jako jsou polští A. Gąsiorowski či K. Skupieński či německojazyční, zejména P.-J. Schuler, P. Schulteová či Ch. Neschwara. Z českých aktivit pak lze nově upozornit na chvályhodnou snahu České notářské komory, která podpořila nejen rozšířené vydání knihy J. Nuhlička, v níž lze nalézt relevantní bibliografické údaje, ale úplně nejnověji také zaštitila reprezentativní sborník k dějinám veřejného notariátu v českých zemích, který vydala u příležitosti dvaceti let po svém obnovení.¹⁾

Proto lze přivítat právně-historickou disertaci hamburské univerzity S. A. Bachmannové, která se monograficky obírá notariátem v témže městě. I když šlo o institut, který byl rámcově moderován centrálně, přesto v něm působilo mnoho místních zvyklostí a specifík. A tak je pochopitelné, že tu dále vede jen cesta hlubšího poznání prostřednictvím detailních monografií jako je tato. Tím spíš, jde-li o region či město, které hrály výraznější roli, což ovšem o Hamburku jako předním městu Hanzy a vůbec významném ekonomickém i politickém subjektu platí v plné míře.

Kniha začíná rozsáhlým soupisem pramenů a literatury, který je smysluplně členěn do tří částí. V první jsou rukopisné prameny (vesměs z hamburského Zemského a městského archivu), které ale nejsou diplomaticky ani obsahově blíže charakterizovány, neboť se uvádějí pouze signatury v rámci jednotlivých fondů, ať jde o Reichshofrat, Reichskammergericht, Senat či

fond pozůstalostí jednotlivých notářů; ten se ale, snad s jedinou výjimkou, týká vesměs až z 19. století. V druhé jde o prameny tištěné a literaturu do r. 1806 a v třetí o literaturu po tomto datu. Mezník roku 1806, není totiž jen rokem zániku/rozpadu římské říše, ale v důsledku toho i institutu tohoto notariátu. Tehdy v Hamburku skončila platnost Říšského notářského řádu, který byl nahrazen francouzským notariátem s odlišnými parametry. Různé do tohoto data vydané normy pozbyly tak své platnosti a staly se historickými prameny. A hned tu je třeba uvést rok 1512, kdy císař Maximilián I. vydal říšský notářský řád, který se stal obecně platným rámcovým východiskem pro jednotlivé regiony. Obě data jsou tak hraničními pro autorkou vytyčené téma, i když těžiště její práce leží v prvních dvou stoletích, jak to zřetelně avizuje zmíněný už soupis použitých rukopisných pramenů. Že ve třetí skupině postrádám polskou a českou literaturu nepřekvapuje, ale jsou to i některé práce německé, tak zejména velké dvousvazkové dílo mnichovského Státního archivu, které je zejména pro notářské signety obecně základní.²⁾

Autorka si vytyčuje úvodem několik základních cílů. Že primární jsou aspekty právně historické nepřekvapuje, ale třeba dodat, že ani diplomatické kontexty nejsou okrajové povahy. Základem je tedy použití notářských listin a podkladů pro nastínění jejich významu v procesu dokazovacího řízení v nejširším slova smyslu. S tím se pojí otázka jejich textové důvěryhodnosti a ovšem také možnost se jejich obsahu bránit. A pochopitelně jde i o otázky jejich důvěryhodnosti a potřebných podkladů i předpokladů pro jejich napaditelnost. Tady se ovšem už dostáváme na pole diplomacie blízké či dokonce na pole bezprostředně diplomatické. A na konec se hlásí ke slovu i aspekt už převážně historický, totiž jaké právní akty po obsahové stránce se v tomto materiálu v historické dimenzi reflektují. Škoda, že autorka prakticky vůbec nevěnovala pozornost době předchozí.

Práce je přehledně strukturována. Nejdříve pochopitelně stojí v jejím zorném poli ten, kdo je producentem této diplomatické kategorie, tedy notář. Tu Bachmannová rozlišuje celkem tři kategorie: písaře, radní notáře a vlastní císařské, tedy v naší terminologii veřejné notáře s přehlednou tabulkou postihující jejich účast na jednotlivých kompetencích. Tím je naznačeno, že středověký notář z papežské kompetence tu už nepřichází v úvahu. Císařský – veřejný – notář byl jmenován po daných procedurách, které jsou rámcově charakterizovány z moci císaře. Ovšem dále se tak takřka výlučně z moci jím delegované zejména na dvorská falckrabata. Autorka konstatuje jisté napětí mezi radním a císařským notářem, kde při soukromoprávních nabývá druhý z nich výraznou převahu. Tu by čtenář vítal poněkud zevrubnější výklad zejména právě v souvislosti s kanceláří městskou, protože běžně i samo město jistě mělo zájem vycházet svým měšťanům vstříc. Autorka jen lakonicky konstatuje, že její zájem a kompetence se ubíraly jinými cestami. Ale když přece jen městský notář v onom soukromoprávním kontextu vystupuje, je to vždy s pověřením rady ad hoc. Vždy je ale brán jako *Mindernotar* (*notarius simplex*).

Zvýšený nárok na diplomatikovu pozornost si činí zejména další kapitola, která pojednává o produktech činnosti veřejných notářů. Na předním místě tu stojí vlastní listina s veřejnoprávním dopadem, nazývaná nejčastěji *Instrumentum* řidčeji jenom *Schriff* či *Urkund*. Dále se věnuje pozornost vnějším znakům – překvapuje, že není blíže charakterizováno odlišování použití pergamentu či papíru, který byl sice instrukcí z r. 1512 zakázán, nicméně byl běžně (?) užíván. Stejně je kolísavě užíváno jazyka (latina x němčina). Je to ale jen první dojem, protože na obě je upřena pozornost v dalších kapitolách (s. 155nn.) a konstatuje se, že předpis není vždy realitou. Zajímavé formulace čteme opětovně i o používání němčiny před latinou. Nelichotivě se pak autorka vyjadřuje o písmu, které se po-

stupem doby stává stále nečitelnějším. Řada dalších diplomatických pozorování přichází ještě v souvislosti s výklady o právních aspektech této problematiky. Z vnějších znaků je věnována pozornost layoutu a v tom i dorzálním notářským listinám i notářskému znamení (*signum*) jako takovému. Ta ale není dost zevrubná a není podána ani žádná reprodukce ani běžná pérovka, proč se si není možno dost dobře učinit určitější představu. Lze se ovšem domnívat, že rozdily od běžně známých témat v jiných regionech nebyly příliš velké, nicméně podrobnější informace by byla vítána; tím spíše, že jsou poměrně zevrubně popisována ověřenými pečeti. Dále se autorka zaměřuje na rozbor vnitřních znaků a na vedení aktového materiálu – imbreviatury jednotlivými notáři. Dochází ke zklamání, protože na příslušném místě (s. 101nn.) se nedozvídáme o této důležité pomůcce prakticky nic (začíná se ale italskými imbreviaturami!) a teprve na s. 178 se podává informace, že se z celé sledované doby dochoval pouze jediný imbreviaturní protokol z poloviny 16. století, který tam je – ale jen stručně – popsán.

Další rozsáhlá partie je věnována právními aspekty problematiky, z nichž zaujme zejména otázka notářovy garance věrohodnosti zlistňovaného právního pořízení a příležitostné třenic mezi veřejnými notáři a městskou radou. Hlavní náplní notářské agendy byly nepochybně testamenty, ale nikde se nesetkáváme s kvantifikací příslušných agend. Nemáme-li ovšem notářské imbreviatury (až na tu jednu výše zmíněnou), je to jistě problém. Závěrem podaný seznam notářů prvních dvou století nám ale dá svým způsobem odpověď. Pro 16. století je evidována padesátka notářů, často jen s ojedinělými vstupy, pro století následující sice takřka dvojnásobek, ale také tak, že často jsou celé roky bez jakékoliv notářské činnosti.

Stručný závěr a věcný rejstřík uzavírají knihu zajímavého obsahu i zpracování umožňující nahlednutí komparatistickým pohledem do insti-

tuce, která byla důležitou složkou soukromoprávní agendy raně novověké Evropy.

■ Ivan Hlaváček

¹⁾ *Dějiny notářství v českých zemích*. Ed. Stanislav Balík a kolektiv, Praha 2014, kde třeba upozornit zejména na stati Stanislava Balíka a Marie Bláhové. Současně byla pod stejnou redakcí vydána i 24stránková německá brožura *Geschichte des Notariats in den tschechischen Ländern*.

²⁾ K prvnímu svazku *srv. SAP*, 60, 2010, s. 296nn. K druhému též Ivan Hlaváček, *Mnichovský soupis notářských signetů a veřejných notářů a jeho česko-polské reflexe*. In: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, Warszawa-Poznań, 2015, s. 275–284.

Naděžda Morávková, Václav Čepelák a katedra historie plzeňské pedagogické fakulty. Praha, viaCentrum 2016, 380 s.

V loňském roce vydala vedoucí katedry historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni doc. PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D. dvě významné publikace zabývající se osobnostmi regionální historiografie. Na stránkách Archivního časopisu byla v čísle 1/2017 představena biografie historika, diplomata a meziválečného politika Kamila Krofty.¹⁾ Druhá publikace se věnuje zakladateli plzeňského akademického historiografického pracoviště Václavu Čepelákovi (1899–1982).

Morávková ve své nejnovější monografii opět využila kombinace archivních pramenů (mj. rozsáhlého osobního fondu nacházejícího se v péči Státního oblastního archivu v Plzni) a zajímavých vzpomínek pamětníků (např. i Čepelákova studenta Ing. Miroslava Zikmunda ze Zlína). Výsledkem je plastická biografie V. Čepeláka jakožto „*inspirujícího a formujícího pedagoga*“, zapáleného archiváře města Hořovic, erudované-

ho historika a schopného organizátora vědeckého života především v Plzni a západních Čechách.

Čepelákova cesta z rodných Hořovic do Plzně nebyla přímočará. Po maturitě na příbramském gymnáziu v roce 1919 vystudoval učitelství dějepisu a zeměpisu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Studia dokončil v roce 1924 a přes krátké brněnské intermezzo na více než 10 let zakotvil jako profesor českého reálného gymnázia v Opavě. Do Plzně se dostal již jako zkušený pedagog až v roce 1935 a zůstal jí věrný až do konce svého života. Nejprve vyučoval na zdejší Masarykově reálném gymnáziu, v době okupace a krátce po jejím skončení na Státním ženském učitelském ústavu v Plzni. Počátkem školního roku 1948/1949 se na gymnázium sice opět vrátil, ale souběžně byl pověřen výukou na nově vzniklé pedagogické fakultě, kam zakrátko přešel definitivně a již zůstal věrný prakticky až do své smrti.

V rodných Hořovicích se již během vysokoškolských studií věnoval regionálnímu bádání k dějinám Hořovic a Podbrdská, v roce 1924 začal působit v místním muzeu, založil a pořádal městský archiv, v letech 1922–1945 vedl s pomocí svého otce a sestry pamětní knihu města Hořovic, která je nyní uložena ve Státním okresním archivu Beroun. Svůj zájem o archiválii a archivy se snažil podporovat i teoretickým vzděláváním, v roce 1931 např. absolvoval archivní kurz Československé archivní společnosti, který vedl Václav Vojtíšek. Ve své odborné práci se zaměřoval především na dějiny průmyslu a řemesel, zejména na cvočkařství a železářství, kromě toho ho zajímala i nevolnická povstání, revoluční léta 1848–1849 a celá řada dalších témat. Úplnou bibliografii Čepelákova odborného díla sestavila Morávková na s. 106–112.

V souvislosti se svým bádáním o minulosti rodného města a regionu se snažil o předávání získaných poznatků široké veřejnosti. Díky němu tak vznikají první regionální vlastivědné

edice, v době působení v Opavě se seznamuje i s redakční prací, když od roku 1930 vede Věstník Matice opavské. Získané zkušenosti pak plně využil v Plzni, kde pod jeho vlivem a za jeho redakce v roce 1958 vznikl a následně úspěšně existoval sborník katedry historie. Čepelák vynikl i jako schopný organizátor odborného života, když byla v listopadu 1961 i díky němu ustavena západočeská pobočka Československé historické společnosti.

Morávková se však v publikaci nevěnuje pouze Čepelákovi, ale rovněž jeho následovníkům v čele katedry historie. Tu Čepelák vedl v letech 1948–1970 a přivedl na ni významné vědce a pedagogy (např. Jindřicha Vacka, Adolfa Zemana, Jaroslava Šlajera, Tomáše Jílka či Zdeňka Macka). Po Čepelákově odchodu do důchodu vedl katedru v letech 1970–1985 již zmiňovaný J. Vacek, poté v letech 1985–1995 T. Jílek, dále Frank Boldt (1996–1998), v letech 1998–2013 následoval Jan Kumpera a od roku 2013 je první ženou v čele katedry autorka recenzované publikace. Morávková každé toto období charakterizuje po stránce pedagogické i odborné a přináší medailonky a bibliografie jednotlivých osobností, které byly a jsou s katedrou spojené.

V závěru monografie publikovala Morávková dva exkurzy: prvním je edice Čepelákovy studie věnující se 100. výročí budovy Pedagogické fakulty v Plzni, druhým jsou dějiny současného sídla fakulty ve Veleslavínově ulici, někdejšího Městského dívčího reálného gymnázia dr. Františka Lukavského. Publikace dále obsahuje shrnující závěr, rejstříky, soupisy použitých pramenů a literatury a početné přílohy.

Recenzovaná publikace představuje bezesporu další významný regionální biografický a historiografický počin. Proto ji doporučuji všem, kteří se chtějí dovědět více nejen o V. Čepelákovi jako takovém, ale i o dějinách a současnosti jím založeného a dlouho vedeného vedeného plzeňského akademického historiografického pracoviště. ■ Karel Řeháček

¹⁾ Karel Řeháček, Naděžda Morávková, *Plzeňan Kamil Krofta. Plzeň*, Nakl. Koniáš 2016, 359 s. + 37 s. příloh. Archivní časopis, 67, 2017, s. 108–110.

A pannonhalmi konvent hiteleshelyi müködésének oklevéltára I.–III. Győr 2007–2010.

Jak už název napovídá, dočkal se již před několika lety starobylý klášter v maďarské Pannonhalmě edice listin z éry středověku. Práci sestavil a připravil k vydání Gábor Dreska, tehdejší zaměstnanec diecézního archivu v Gyóru (*Győri Egyházmegyei Levéltár*). Tato instituce je současně vydavatelem všech tří svazků předkládané edice.

V Dreskově práci se setkáváme s přepisem písemností pocházejících z činnosti tzv. hodnověrného místa pannonhalského konventu. Ve středověkých Uhrách se jednalo o veřejnou právnickou instituci zřizovanou v kláštřech či při kapitulách. Taková místa měla k dispozici vlastní pečeť a díky povolení církevní anebo světské vrchnosti vykonávala na požádání zplnomocnění nebo další úřední aktivitu považovanou za právoplatnou v oblasti uherského světského práva. V Čechách bychom mohli srovnat tuto činnost s působením veřejných notariátů.

Existenci tzv. hodnověrných míst (*hiteleshelyek*) umožnil doplněk Zlaté buly Ondřeje II. (*II. Endre Aranybullája*) z roku 1231, jímž uherský král ustanovil oficiálně instituce vydávající písemná svědectví opatřená spolehlivou pečeti. Zprvu byl počet takových míst v podstatě neomezený, v polovině 14. století bylo Ludvíkem I. menším konventům zakázáno vykonávat podobnou činnost. Hodnověrná místa pečovala o svěšené písemnosti, vyhotovovala ověřené opisy dokumentů, byla rovněž nápomocna třeba při právním zastupování. Definitivně tento institut zanikl až s přijetím zákona o královských veřejných notářích v roce 1874 (*1874. évi*

XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről), s působností od 1. května 1875.

Ne všechny archivy hodnověrných míst se do dnešních dob dochovaly. Pannonhalma měla štěstí, že i přes řadu válečných útrap způsobených především tureckými vpády do Uher, se podařilo její listinné bohatství zachránit. Editor rozdělil svou práci do třech svazků. Latinsky psané listiny jsou seřazeny chronologicky, opatřeny registry v maďarštině. První díl zahrnuje 314 listin z let 1244–1398, druhý díl obsahuje 316 listin z let 1399–1438, třetí díl pak představuje 300 listin z let 1439–1499. Edice neobsahuje pouze písemnosti vydané přímo v Pannonhalmě, nýbrž se zde nachází přes sto kusů od jiných vydavatelů. Převážně se v takovém případě jednalo o uherské panovníky počínaje Bélou IV. a konče Vladislavem II. Jinak jsou zde zastoupeny listiny též od jednotlivých zemských soudců, některých palatinů, vasvárské, veszprémské či győrské kapituly, zalavárského konventu, ostřihomského arcibiskupa. Nejstarší zde uveřejněná listina pochází z 23. března 1244, kdy kapitula v Győru spolu s opatem a delegáty v Pannonhalmě schválila počínání mistra Simona, královského biřice. Nejmladší listina byla vydána pannonthalmským konventem 23. července 1499 pro uherského palatina Istvána Szapolyaiho. Listiny ochraňované v archivu pannonthalmského konventu coby hodnověrného místa spolehlivě doloží především hospodářské poměry na území žup Győr (*Raab*), Komárom (*Komárno*), Veszprém, Vas (*Eisenburg*), Sopron (*Šoproň*) a Pozsony (*Prešpurk*, dnes *Bratislava*), a také přiblíží tehdejší majetkovou držbu v západním Zadunají (*Észak-Dunántúl*) a na Žitném ostrově (*Csallóköz*).

U zrodu pannonthalmského konventu stál kníže Géza, otec prvního uherského krále Štěpána. V roce 996 sem byli povoláni benediktini z českého Broumova. Posléze Štěpán I. povýšil klášter na arcioopatství (*Bencés Főapátság*). Pannonthalmské arcioopatství je podřízeno díky králi Štěpánovi I. přímo Svatému stolci, nikoliv

některé z uherských arcidiecézí. Již za vlády prvních Arpádovců bychom na území Uherského království našli několik desítek benediktinských klášterů. S podporou panovníka byly založeny například Zobor, Garamszentbenedek, Visegrád, Bakonybél, Tihany, Zalavár, Somogyvár, Földvár, Szekszárd, Pécsvárad, Bába, Szentjobb či Kolozsmonostor. Původně se Pannonhalma nazývala Pannónia Szent Hegye, případně Szent Márton-hegy. Dnešní označení pochází až od Ference Kazinczyho (1759–1831), zakladatele moderní maďarštiny. Místo bylo těžce poškozeno za tatarského vpádu v roce 1241, ale podařilo se vše obnovit a okolní panství znovu dosídlit. Za turecké agrese se místo změnilo v hraniční pevnost, Turky se podařilo zahnat až roku 1598. Zničený klášter byl obnoven až v roce 1639 za opata Mátyáse Pálffyho, který sem povolal mnichy z dolnorakouského Heiligenkreuzu. Roku 1786 klášter zrušil císař Josef II., rád se směl vrátit v roce 1802 za vlády Františka I. Tehdy vznikla chlapecká internátní škola, která zde setrvala doposud. V průběhu 19. století prošla stavba četnými klasicistními a novogotickými úpravami. V interiéru lze obdivovat například barokní jídelnu, velký knihovní sál, bohaté umělecké sbírky, cenný archiv. Místo posledního odpočinku zde našla arcivévodkyně Štěpánka (1864–1945), manželka korunního prince Rudolfa, se svým druhým chotěm Elemérem knížetem Lónyayem. Dne 17. července 2011 sem byla uložena urna se srdcem Jeho císařské Výsosti Otto von Habsburga (1912–2011). Benediktinské opatství v Pannonhalmě rovněž produkuje vlastní víno. Roční výroba činí přibližně 300 000 lahví.

■ Pavel Koblasa

Karel Maráz (ed.): Mikulovské kolejní kabinety pomocných věd historických I. Brno, Nakladatelství PhDr. Ivo Sperát 2017. 341 s., ISBN 978-80-87542-21-7

Sborník z mezinárodní konference s tematikou pomocných věd historických, konané v prostorách mikulovského gymnázia 6. listopadu 2013 se nám dostal do rukou po téměř čtyřech letech od konání zmíněného zasedání. Tato skutečnost ovšem nevádí, neboť texty byly aktualizovány do podoby, odpovídající současnému stavu bádání, včetně literatury. Soukromý podnik Mikulovské kolejní kabinety pomocných věd historických (*MKK PVH*) má připomínat významná výročí zdejšího piaristického gymnázia a zde působících osobností, spjatých s našimi pomocnými vědami – Josefa Františka Jaroslava Schallera, zakladatele české historické topografie, Mikuláše Adaukta Voigta a Gelasia Dobnera – jakož i poskytnout publikační příležitost pro badatele z pomocných věd historických. Výročí připadají na roky končící číslicemi 1, 2, 3, 7 a 8; celkem by se tedy setkání či jiné aktivity (např. vydání edic či publikací) měly vztahovat k těmto nepravidelným intervalům pětkrát během deseti let. Uzavřená forma konference je plánována i do budoucna, vychází z místní piaristické kolejní tradice a možností pořadatele.

Sborník z prvního zasedání obsahuje řadu příspěvků s různým pomocněvědným zaměřením, mezi tématy převládá sfragistika, největší část sborníku pak zaujímá numismatický článek Dagmar Grossmannové *Boskovický poklad. Rekonstrukce a analýza mincovního nálezu z poloviny 17. století*. Ten kromě samotného konferenčního příspěvku obsahuje katalog mincí dochované části nálezu, včetně bohaté fotodokumentace, a poprvé tak uceleně prezentuje uvedený numismatický materiál.

Tématu spjatému přímo s Mikulovem a zasaženému do obecných souvislostí se věnuje Lenka Matušíková v příspěvku *Aktuální stav soupisu a evidence židovských matrik v ČR. Co víme i nevíme o matrikách židovské náboženské obce v Mikulově*.

Miroslav Glejtek v článku *Pečate členov kapitúl v stredovekom Uhorsku. Príspevok k ikono-*

grafii a premenám personálnych pečeti prepoštov a kanonikov shrnuje poznatky z dosud málo zkoumané oblasti uherské církevní sfragistiky.

Podobně je tomu v příspěvku Martiny Bolom-Kotari *Proměny pečeti moravských premonstrátských opatů v pozdním středověku a raném novověku*, kde nás souhrnně seznamuje s tématem své dizertační práce – výzkumem premonstrátské sfragistiky na Moravě. V mezidobí mezi konáním konference a vydáním jejího sborníku vyšla část této dizertace pod názvem *Pečeti hradiských premonstrátů v pozdním středověku a raném novověku* (recenzovaná Tomášem Veličkou v AČ 2016 s. 445–447). Článek v prezentovaném sborníku, shrnující v základních obrysech vývoj v uvedené oblasti moravské církevní sfragistiky, se tak stává jakousi „návnadou“ na další dva díly zamýšlené trilogie.

Podobným tématem, i když ve zcela jiném prostředí a v době o něco mladší, se zabývá Sixtus Bolom-Kotari v příspěvku *Motivy pečeti evangelických komunit v toleranční době. Nové objevy z archivů ve Vídni a Basileji*. Kromě představení nově objevených pečeti se pokouší o postihnutí typologie pečeti v této dosud v podstatě nezkoumané oblasti sfragistiky a zasazuje zjištěné poznatky do obecného rámce ikonografie nekatolických církví.

Karel Maráz seznamuje v článku *Pečet v českých zemích na sklonku přemyslovské éry: nové poznatky, problémy, náměty s problematikou zpracování pečeti období 1283–1306*. Jde zejména o praktické zkušenosti (a s nimi spojené teoretické problémy) získané při zpracovávání šestého svazku sedmého dílu Českého diplomatáře. Věnuje se zde otázkám deperdit, typologie a ikonografie (zejména v souvislosti s gesty postav na pečetích).

Další příspěvky obsahují představení aktuálního stavu edičních a digitalizačních projektů. *Sem patři stař Monumenta Vaticana Slovaciae. Slovacikálny výskum vo Vatikánskom tajnom archíve* z pera Vladimíra Rábika. Nejprve nastiňu-

je přehled slovenského historického bádání, poté představuje základní typy materiálu papežské kanceláře (zejména registra) a možnosti jeho využití pro pramenné edice k národním dějinám a v závěru uvádí několik bohemikálních případů, včetně dosud u nás neznámého zápisu v suplikačních registrech, kdy se jedná o žádost Karla IV., aby mohli slovanskou liturgii vykonávat nejen mniši kláštera v Emauzích, ale také benediktini z kláštera u sv. Ambrože.

Přehledově je pojat článek Pavla Otmara Krafala *K aktivitám Komise pro vydávání středověkých pramenů diplomatické povahy v letech 2000–2016*. Představuje vývoj personálního složení komise a její činnost – v první řadě náplň vlastních zasedání, dále aktivity konferenční a také vydavatelské. Jako přílohu otiskuje programy jednotlivých kolokvií a také bohatou fotografickou přílohu, dokreslující „život komise“.

V příspěvku Jitky Křečkové *Cíle a perspektivy projektu Monasterium v České republice* je představen jednak dosavadní vývoj aktivit na poli digitalizace (dnes už zdaleka nejen) středověkých klášterních listin a další záměry v tomto směru. Přehledně shrnutí problematiky je přínosné zvláště v situaci, kdy běžný archivář, diplomatik či student nestačí sledovat bohaté změny na poli mezinárodní spolupráce v této oblasti, ať už změny vynucené technologickým vývojem nebo změny organizační a administrativní, zpravidla způsobené přechodem z ukončených projektů na projekty nové a rozšiřováním záběru teritoriálně i na další typy archivního materiálu.

Sborník uzavírá text Martiny Smolové *Prooimium, exordium, arenga*. Zabývá se vývojem této listinné formule v širším kontextu a v souvislosti s pojetím u jednotlivých autorů, kteří se zabývali „ars dictaminis“. Vlastní diplomatické téma je tak zasazeno do širších souvislostí filologických, stylistických a literárněvědných.

Celý sborník pod redakcí Karla Maráze je doplněn anglickými resumé jednotlivých příspěv-

ků a vytknout mu lze snad jen některé drobné typografické nedostatky. Po obsahové stránce se jedná o svazek velmi hodnotný a podnětný. Na jedné straně jsou zde články přinášející shrnutí konkrétní problematiky a aktuálního stavu bádání, na straně druhé články, přinášející naopak poznatky zcela nové z oblastí dosud jen velmi málo probádaných. Nezbyvá než doufat, že se sborníku v dohledné době (i roky 2017 a 2018 jsou roky konání Mikulovských kabinetů) dostane dalších, stejně hodnotných „následovníků“.

■ Jan Hanousek

Libri civitatis IX. Registra památná města Sušice 1550–1628. Ed. Jan Lhoták ve spolupráci s Karlem Kučerou. Praha – Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Scriptorium 2016, 592 s. + 16 s. obr. příl. ISBN 978–80–7308–655–8

Devátý svazek ediční řady Libri civitatis je věnován edici další z řady tzv. pamětních knih, které představují jeden z charakteristických typů písemné produkce kanceláří středně velkých a malých měst ve starším období. Badatelský zájem tyto knihy poutají nejenom proto, že obvykle představují jednu z nejstarších, ne-li přímo nejstarší dochovanou městskou knihu, ale také z toho důvodu, že jejich obsah zahrnuje zápisy různorodého charakteru, od vkladů transakcí majetkoprávní povahy až po záznamy vskutku pamětního, resp. kronikářského rázu. Z hlediska diplomatického studia a správních dějin pak spočívá specifická hodnota těchto knih ve skutečnosti, že odrážejí činnost správy města a její kanceláře v době, kdy teprve docházelo k profilování jednotlivých typů agend, jejichž struktura se postupně přibližovala stavu obvyklému již dříve u nejvýznamnějších měst v zemi.

Nejinak je tomu také u editované sušické pamětní knihy (přesněji register památných), kde necelou třetinu záznamů tvoří – podle klasifikace samotného editora – zápisy pojišťující práva města jako celku (pamětní zápisy, zápisy o městské správě v užším slova smyslu a zápisy o městském hospodářství a financích) a více než dvě třetiny pak zápisy pojišťující práva individuálních měšťanů, ať již spadající do sféry sporného či nesporného soudnictví. Význam těchto zjištění je patrný v kontextu autorova výkladu dějin sušické městské správy a kanceláře, z něhož je, přes evidentní neúplnost dochovaných písemností, zřejmé, pro které agendy již v druhé polovině 16. století ve městě existovaly více či méně vyhraněné specifické typy městských knih (knihy účetní, sirotčí, odúmrtí, trhové, smluv, nálezů a svědomí), a kde pro lokální potřebu doposud postačoval rámec jedné společné knihy. Neméně důležité je však i autorovo porovnání charakteru zápisů v pamětní knize a v dalších městských knihách, pokud se týkají obdobné agendy, jehož výsledky umožňují detailněji postihnout skutečnou funkci pamětní knihy v praxi správy města Sušice. Autorovy závěry týkající se fungování a typologického zařazení editované knihy zde mají nesporně obecnější metodologický dosah pro dosud značně roztržštěné zkoumání tohoto typu městských knih. Sama edice je zpracována způsobem obvyklým pro tuto ediční řadu, který dnes ve svém oboru představuje obecně akceptovaný standard. V úvodní části autor nejprve popisuje spletité osudy, jimiž editovaná kniha v průběhu staletí prošla, poté následuje výklad o sušické městské správě, její kanceláři a struktuře městských knih, pokud ji lze podle dochovaných pramenů rekonstruovat. Část věnovaná vnějšímu popisu editovaného rukopisu podává obvyklé informace o jeho uložení, vazbě, foliaci, psací látce, inkoustu a filigránech, jichž je v originále dochováno celkem 15. Vnitřní popis pak zahrnuje vedle již zmíněného textu věnovaného typologickému zařazení

knihy, způsobu jejího vedení a pořizování vkladů také zevrubný rozbor písarských rukou doplněný četnými ukázkami rukopisů a neméně obsáhlý jazykový rozbor textu, jehož autorem je Karel Kučera.

Vlastní edice podává text celkem 1266 zápisů, které předloha obsahuje, a to v pořadí originálu, jehož geneze byla podle autorových zjištění publikovaných v úvodu zřejmě komplikovaná. Struktura záznamů je proto dosti variabilní a zahrnuje jak obsahově ucelenější soubory, tak solitérní zápisy vložené tam, kde bylo k dispozici vhodné nepopsané místo. Text je podáván v obvyklé transkribované podobě, poznámkový aparát tvoří jednak alfabetycky označované poznámky textově kritického charakteru, jednak číslované poznámky věcné, které se vesměs omezují na identifikaci geografických názvů, výjimečně i jmen osob uvedených v textu. Od širších komentářů k obsahu jednotlivých zápisů editor upustil, jak je to v edicích pramenů obdobného charakteru a identické doby vzniku dnes víceméně obvyklé.

Edici doplňují tři rejstříky. Rejstřík věcný má, jako obvykle, výběrový charakter. Editor se, podle vlastního výkladu, soustředil na pojmy z oblasti městské správy, městského práva, obchodu, řemesel a materiální kultury měšťanského života. Jednotlivá hesla propojil křížovými odkazy, jen výjimečně však přistoupil k hlubšímu vertikálnímu členění hesel pomocí podhesel různé úrovně. Od zařazení často se opakujících termínů, jejichž hesla by bez podobného hlubšího členění ztrácela opodstatnění (např. dům, měšťan), pak upustil vůbec. V místním rejstříku jsou jednotlivá hesla doplněna jednak odkazy na dobové podoby názvů (tato informační vrstva je důsledně propojena křížovými odkazy), jednak, v případě menších míst, jejich bližší lokalizací. Tato lokalizace je udávána ve formě vyznačení polohy a vzdálenosti od nejbližší obecněji známé lokality, a nikoli podle územně správní příslušnosti. V rejstříku osobním se pak autor

vyrovnal s problémem nejasnosti podoby dobových jmen jednak opět důsledným používáním křížových odkazů, jednak tím, že do hesláře zahrnul i odkazy na obecné profese, pokud v kontextu předlohy nějakým způsobem souvisely se jménem příslušné osoby. V případě, že dochované prameny umožnily některou z osob blíže charakterizovat, jsou hesla stručně doplněna i dalšími informacemi, týkajícími se zpravidla profese či příbuzenských vazeb.

Edici doplňuje barevná fotografická příloha, která uživateli nabízí vedle reprodukcí samotného editovaného svazku a fotografií historických staveb a dalších artefaktů vztahujících se k dějinám města Sušice v raném novověku také vyobrazení titulní strany knihy smluv vedené od roku 1586, typářů města z poloviny 14. století a znakové galerie členů městské rady z doby kolem roku 1610.

■ Zdeněk Martínek

Z Českého ráje a Podkrkonoší. Svazek 26–29. Vlastivědná ročenka. Státní okresní archiv Semily, Muzeum Českého ráje Turnov, Regionální muzeum a galerie v Jičíně. 2013–2016.

Naposledy se o vlastivědné ročenke Z Českého ráje a Podkrkonoší objevila zpráva v Archivním časopise v roce 2014, č. 1. Od té doby uběhly čtyři roky, byly vydány čtyři další svazky, a proto je nejvyšší čas napravit tento dluh.

Ročenka je vydávána společným úsilím Státního okresního archivu Semily, Muzea Českého ráje v Turnově a Regionálního muzea a galerie v Jičíně. Úctyhodný rozsah každého svazku je na první pohled dokladem toho, že se vydavatelům daří obsahově ročenku naplnit. Protože však rozsah nemusí vždy znamenat kvalitu, je na místě vědět, zda se daří plnit i tuto část a jestli stále platí vysoko nastavená laťka z předchozích let.

Základními částmi jednotlivých ročníků jsou oddíly Články a studie, Materiály (od svazku 28

Materiály a edice), Drobnosti a nechybí oddíl Kronika a Literatura. Poslední svazek č. 29 z roku 2016 nově přinesl Výběrovou bibliografii k dějinám okresů Jičín a Semily za rok 2015. Pozornost následujícího textu bude věnována prvním třem oddílům ročenky.

Z Českého ráje a Podkrkonoší 26

Oddíl Články a studie, jako nejdůležitější část celé ročenky, přináší velice odlišná, ale obsahově pestrá témata. Pobělohorské období, konfiskace a v neposlední řadě majetková držba Albrechta z Valdštejna a jeho stát ve státě patří mezi častá a oblíbená témata historického zkoumání. Jeho výstupy byly již v minulosti častým námětem mnoha prací v popisované ročenke. Práce Marka Starého *Konec rodu Semínů ze Semína* (s. 11–36) se jen na první pohled věnuje jinému tématu. Primárně si všímá života posledních členů rytířské rodiny Semínů ze Semína, který nepostrádá prvky tragédie. Vymření rodu však zapadá do badatelsky preferovaného období a s osobou Albrechta z Valdštejna jej pojí „maličkost“ v podobě prodeje vsi Semínova Lhota, kterou jako poslední z rodinných statků prodal v roce 1628 Adam Semín frýdlantskému vévodovi.

V prostoru vstupu do oblasti Prachovských skal, tzv. Fortně, resp. na stěně pískovcové skály pojmenované Lví věž, se nachází osm petroglyfů (sekané objekty). Jim je věnován článek *Pozoruhodný soubor petroglyfů na jižní stěně Lví věže ve skalní oblasti Fortna v Prachovských skálách* (s. 37–72) od Pavla Kracíka. Ve své studii popisuje historii jejich zkoumání, místní folklórní podání a pokouší se o jejich interpretaci na základě posledních archeologických výzkumů.

Aktivitám českých vlastenců a osvícenců, zejména pak těch, kteří se pohybovali v divadelním prostředí, bylo v minulosti věnováno

množství prostoru. Přesto se stále objevují témata z prapočátků národního obrození, které doplňují toto nesnadné úsilí. Jedním z takových je i příspěvek Ludmily Sochorové *Neznámý P. Vincentius Hafner, OSA, a jeho druzi* (s. 73–86), která si všímá překladatelské a dramatické činnosti kněze, člena řádu obutých augustinianů-ermitů P. Vincentia Hafnera. Na příkladě života tohoto mladoboleslavského rodáka, jeho rodiny a dalších osvěceneckých kněží žijících v oblasti Českého ráje a Podkrkonoší, lze podrobně sledovat vlastenecké aktivity na přelomu 18. a 19. století.

Svoji rozsáhlou studii *Valteřičtí evangelíci od tolerančního patentu po spojení v Českobratrské církvi – II. část* (s. 87–106), jejíž první část uveřejnil v předchozím ročníku č. 25, dokončil v tomto čísle Jiří Louda. Pozornost věnuje evangelické škole a sboru augšpurského vyznání ve Valteřicích. Vývoj sboru po spojení obou větví českých evangelíků je již zmíněn pouze okrajově.

Nedávnou historií se zabývá Ivo Navrátil v příspěvku „*Záškodnická skupina Jizerka*“ a dvojitý agent Jiří Hilger (s. 107–144). Autor podrobně popsal okolnosti vzniku, činnost a tragický závěr dvanáctičlenné odbojové skupiny většinou mladých lidí, kteří se v roce 1949 rozhodli bojovat proti komunistickému režimu.

Oddíl Materiály je zcela zaplněný archeologickou tematikou. Eva Ulrychová předložila příspěvek *Archeologické nálezy z období husitských válek na Jičínsku* (s. 147–157). Autoři Jan Prostředník, Veronika Komárková, Lenka Kovaříková, Eva Myšková, Jan Novák a Jaroslav Pavelka jsou tvůrci rozsáhlého a vysoce odborného článku *Bioarcheologický výzkum historické městské parcely. Turnov – ulice Antonína Dvořáka čp. 297* (s. 158–196). O používání moderních technologií v práci archeologů *Archeologie s čistými botami. Laserové skenování krajiny na příkladu Všeně* (s. 197–217) píší Jan Prostředník, Zuzana Šonská, Martin Tomášek a Pavel Jakubec.

Za pozornost rozhodně stojí i oddíl Drobnosti, který obsahuje rozsahem čtyři sice krátké, ale hodnotné příspěvky. Jedná se o práce Ondřeje Vodičky *Mikuláš Zajíc z Házmburka na Kosti a kostelecká katolická enkláva v době husitské* (s. 221–226), Václava Bartůška *P. Veremundus a S. Eusebio – turnovský piarista Josef Durych* (s. 226–234), Miroslava Cogana *František Prokop a Ignác Martinec. Nová zjištění k dějinám kamenického řemesla v Pojizeří* (s. 234–242), zajímavý výstup z rozsáhlého výzkumu Muzea Českého ráje v Turnově o exteriérové lidové plastice, a Karola Bílka *K životu básníka Václava Šolce* (s. 242–245).

Z Českého ráje a Podkrkonoší 27

Venkovský kostel jako fenomén přelomu raného a vrcholného středověku a jeho využití jako pramene je tématem úvodní práce Jiřího Sajbta *Románské kostely ve středním Pojizeří jako pramen k dějinám rané šlechty* (s. 11–43) v oddíle Články a studie. Na lokalitách Hrušticce, Nudvojovice a Mohelnice představuje vývoj a architektonický rozbor kostelů a na základě dochovaných pramenů a literatury se pokouší vyřešit okolnosti jejich založení. Díky tomu se dostává i k tématu dějin rané šlechty, v tomto případě rodu Markvarticů, jejich určení a identifikaci jednotlivých členů rodu.

Po rozsáhlé dvoudílné studii o valteřických evangelících přináší toto číslo ročenky další dvoudílnou práci na podobné téma. Tentokrát se jedná o evangelíky v Libštátě, o jejichž sboru a životě píše Jan Kletvík v příspěvku *Evangelíci v Libštátě v letech 1781–1945. I. Část. Dvě konfese, dva sbory* (s. 44–96). Oproti předchozí studii se autor rozhodl věnovat podrobně i období po spojení konfesí. Pravidelného čtenáře ročenky může napadnout, že pro celý region jsou dějiny evangelických církví po roce 1781 jedním z nejaktuálnějších témat. Je však dobře, že se ho ba-

datelé chopili a široké veřejnosti představili. Ze zcela jiného oboru je příspěvek od autorské dvojice Marcely Kalašové a Aleše Pospíšila *Ikonografie hradu Valečova v 19. století. Valečov jako námět výtvarných děl poutníků a malířů* (s. 97–132). V této ikonografické studii autoři předložili všechna doposud známá vyobrazení hradu Velešova z 19. století a současně se podrobně snažili zpracovat medailonky jejich tvůrců. Článek je doplněn obrazovými přílohami a čtenáři se díky tomu do ruky dostal odborně zpracovaný katalog vyobrazení Velešova.

Stýkání i potýkání obou hlavních zemských národností, vedoucí až k tragedii let 1939–1945 a konci vzájemného soužití, je stále velkým tématem mnoha odborných i populárních prací. Sledovány jsou snad všechny aspekty tohoto tématu. Ondřej Vašata se rozhodl, že podrobně popíše vývoj české menšiny žijící ve dvou obcích na Novopacku v příspěvku *Z historie české menšiny ve Stupné a Vidochově v letech 1889–1938* (s. 133–150). Život Čechů v těchto většinově německých obcích je sledován ve všech hlavních oblastech jejich života, z nichž nejvíce vystupuje otázka počtu českých obyvatel, menšinové školství a spolkový život ve vymezeném časovém období.

Otázka poválečné retribuce se stala v posledních letech tématem, kterému věnuje pozornost množství autorů. Bohužel většina se soustředí na retribuci podle tzv. velkého retribučního dekretu, tedy na činnost mimořádných lidových soudů. Aktivitám trestních nalézacích komisí zřízených podle tzv. malého retribučního dekretu se doposud věnovala jen malá pozornost. K napravení tohoto dluhu přispívá i studie Jiřího Loudy *Trestní nalézací komise v Turnově jako nástroj retribučního soudnictví* (s. 151–166). Všímá si nejen konkrétní komise a její činnosti, ale zasazuje ji do celkového rámce vývoje těchto orgánů. Už jenom to, že se jejich činnost dala využít jako součást politického boje mezi KSČ a ostatními stranami Národní fronty, zejména

před volbami v roce 1946, řadí toto téma na důležité místo při pochopení událostí let 1945–1948.

České země a loutkářství k sobě neodmyslitelně patří a doufejme, že patřit bude. Tento kulturní fenomén prošel dlouhým a zajímavým vývojem. Není tedy nic zvláštního, že se i na stránkách ročenky *Z Českého ráje a Podkrkonoší* objevila práce k tomuto tématu. Autor Jaroslav Kříž se v článku *Loutkářství v Libereckém kraji – tradice, historie a současnost* (s. 167–184) soustředil na oblast Libereckého kraje a české loutkářství. Je škoda, že si alespoň okrajově nevšímal také aktivit německých loutkářů, tedy pokud se v této oblasti vyskytovali, protože srovnáním činnosti obou národností před rokem 1938 by jistě vznikl ještě pestřejší obraz.

Jako již tradičně v předchozích číslech i v tomto ročníku nezklame oddíl Materiály. Drobnou, ale velice zajímavou edici předložil Karol Bílek, *Dopisy Josefa Jungmanna Františku Šírovi* (s. 187–199). Jedná se o korespondenci, kterou vedl Josef Jungmann s profesorem jičínského gymnázia Františkem Šírem a je zajímavým příspěvkem k národnímu obrození. Výsledky své práce představují také archeologové. Podrobnou zprávu předložili Jan Prostředník, Radek Novák a Jan Novák v článku *Archeologický výzkum v areálu dvora Václava Vejrycha z Gemsenfelsu v Jilemnici* (s. 200–235). Dále Jan Boublík a Jan Prostředník popsali *Hromadný mincovní nález z Roztok u Jilemnice* (s. 236–261).

Oddíl Drobnosti obsahuje příspěvky Jiřího Sajbta *Nově objevená románská památka – kostel sv. Vojtěcha ve Skalsku* (s. 265–266) a je zajímavým doplněním studie téhož autora v úvodním oddíle ročenky. Dále se jedná o „rozsáhlou“ drobnost Jana Kiliána, příspěvek k dějinám třicetileté války, *Role plukovníka Jana Becka ve valdštejnské kauze* (s. 267–278).

Stejně jako v předchozím ročníku se i na stránkách tohoto čísla objevuje téma raně středověkých dějin od Jiřího Sajtby, který přispěl prací *Donace paní Boemily a tzv. Vladislavský újezd* – dva příspěvky k raným dějinám středního Pojizeří (s. 11–23). S ohledem na téma si netroufám nijak hodnotit autorovy vývody, ale jistě se stanou předmětem dalšího zkoumání a hodnocení v medievalistických kruzích.

Znakem města Turnova se zabývá v práci *O historickém znaku města Turnova – I. část* (s. 24–69) Stanislav Kasík. V této studii, která je kvůli svému rozsahu rozdělena do dvou částí, si nejprve na počátku stanovil osm témat, kterým se hodlal věnovat. V tomto čísle ročenky se čtenář dočkal prvních pěti. Vedle posloupnosti vlastníků města, dokladů užití znaku, literatury a výkladu o erbů českých králů a vývoje erbů pánů z Valdštejna, je hlavní pozornost této části příspěvku věnována komentovanému popisu pečeti a pečetidel města Turnova. Představeno je dvanáct dochovaných typů, z nichž každý je opatřen podrobným textem a vyobrazením.

Jan Kletvík se v dokončení svého příspěvku *Evangelici v Libštátě v letech 1781–1945. 2. část. Sjednocení* (s. 70–101) věnuje spojené církvi v Libštátě po roce 1918, jejímu životu a osudům jednotlivých farářů. Všimá si podrobně vnitřních sporů, které se po spojení církvi objevily.

Adam Rejha předložil práci *P. Josef Němeček. Život a dílo se zvláštním zřetelem k jeho působení na Sychrově* (s. 102–139). Rozhodl se popsat a zhodnotit činnost venkovského faráře, který působil také jako zámecký kaplan na Sychrově. Byl publicisticky činný a snažil se kulturně povznést jím spravované farnosti. Jeho přínos, někdy i negativní, byl v péči o sakrální památky v krajině a výzdobu chrámů. Text je doplněn o exkurz, který přibližuje zámeckou kapli na Sychrově a postavení zámeckého kaplana. Vše uzavírají tři přílohy, z nich první je bibliografie

P. Němečka, druhá text fundální listiny sychrovského kaplana a třetí přehled zámeckých kaplanů, působících na Sychrově v době, kdy patřil Rohanům. Text obsahuje množství informací, ale je otázkou, zda je vhodné takto spojit do jedné studie dvě témata, byť mají společný styčný bod v osobě zámeckého kaplana.

Osobnost významného semilského učitele Františka Mizery přiblížil ve studii *Historik, pedagog, kronikář a organizátor spolkového života v Semilech František Mizera* (1861–1924) (s. 140–159) Ondřej Vašta. Jsou představeny široké pracovní i mimopracovní aktivity člověka, který se neúnavně účastnil po řadu let veřejného života Semil a významným způsobem přispěl k osvětovému a spolkovému životu města. Stejně jako ve veřejném životě byl aktivní i v publikační činnosti, což dokládá bibliografie, která je připojena k práci Ondřeje Vašaty. Celý příspěvek tak široce představuje tuto zajímavou regionální osobnost, které nebyla doposud věnována větší a zasloužená pozornost.

Naprosto odlišné téma je obsahem práce Kláry Lukášové. Nese název *Královédvorské Textilní závody Josef Sochor a jejich aktivity v oblasti propagace a popularizace firmy a jejich výrobků* (s. 160–174) a jedná se o pohled na reklamu a propagaci textilního závodu ve třicátých letech 20. století, který v roce 1933 přinesl na trh látku označenou Sotila, vyrobenou z umělého nemačkového hedvábí. Propagaci tomuto výrobku dělaly i hvězdy třicátých let minulého století jako Lída Baarová nebo Olga Scheinpflugová. Tento jistě zajímavý příspěvek je dalším kamínkem do mozaiky historie podnikání v regionu a je pouze škoda, že se blíže zabýval pouze jedním aspektem činnosti firmy. Bylo by jistě přínosné také představit podrobnější historii podniku jako celku, jeho výrobu a osudy v dalších letech.

V posledním článku oddílu si přijde na své nejen zájemce o moderní architekturu, ale i zájemci o dějiny pohřbívání, či lépe žehu jako fe-

noménu, který ve 20. století výrazně změnil způsob pohřbů v našich zemích. Jindřich Kafka se ve své práci *Krematorium v Semilech v třicátých letech 20. století* (s. 175–205) věnuje dlouhé cestě k výstavbě semilského krematoria, které bylo vybudováno místním odborem spolku Krematorium a patřilo k posledním předválečným zařízením svého druhu, které bylo u nás uvedeno do provozu. Celá studie podrobně popisuje proces přípravy, výstavby i konečnou podobu objektu a věnuje se i prvním letům provozu. S ohledem na dnešní postavení kremace se jedná o zajímavý pohled do období, kdy ještě tento způsob pohřbu nebyl zcela běžný, ale již se výrazně prosazovalo jeho využití vůči doposud tradičnímu způsobu pohřbívání.

Nově pojmenovaný oddíl Edice a materiály přináší příspěvek Jana Prostředníka a Petra Šídy *Doklady dehtářské výroby v podhůří Krkonoš ve světle archeologických nálezů* (s. 209–227), vycházející z těch nejlepších tradic uveřejňování archeologických prací na stránkách této ročenky. Druhou prací, která zřejmě měla nemalý vliv na změnu názvu celého oddílu, je práce Ivo Navrátila a Güntera Fiedlera *Urbář lomnického panství z roku 1667* (s. 228–280). Autoři zpřístupnili tento zajímavý pramen formou edice, která s ohledem na širší čtenářskou oblast není publikována v jazyku originálu, tedy v němčině, ale celý urbář je přeložený do češtiny.

Oddíl Drobnosti se i v tomto ročníku rozmáchl do širokého záběru. Přináší práce Viktora Blažka *Křížová cesta Josefa J. Lederera na Pace z roku 1772* (s. 283–289), Miroslava Cogana *Machkův portrét Antonína Marka v turnovském muzeu* (s. 289–293), Lenky Procházkové *Řídící učitel František Seidl (1887–1933)* (s. 293–299) a Daniela Dědkovského *Z odkazu Jaromíra Jecha v SOKA Semily* (s. 299–302). Přes svůj rozsah jsou to podrobně zpracované příspěvky, přičemž ty od Viktora Blažka a Lenky Procházkové jsou opatřeny rozsáhlým poznámkovým aparátem.

Z Českého ráje a Podkrkonoší 29

Toto číslo ročenky připravilo svým čtenářům významnou novinku v podobě barevných příloh umístěných na konci celého svazku, doplňující dva publikované příspěvky. Dále se na stránkách ročenky nově objevila *Výběrová bibliografie k dějinám okresů Jičín a Semily za rok 2015* (s. 320–332).

Stejně jako v předchozích ročnících je hlavní a obsahově nejdůležitější částí oddíl Články a studie. Dokončena je zde práce Stanislava Kasičky *O historickém znaku města Turnova – II. část* (s. 11–32), doplněná o barevné přílohy (s. I–III). Autor se podrobně zabývá používáním českého lva v městském znaku, včetně srovnání s jinými městy a obcemi naší republiky, které lva také používají. Předkládá jasné stanovisko o chybném užívání tohoto znaku městem Turnovem. Z pohledu dnešních planých zákonů se jedná dokonce o nezákonný stav a navrhuje ideální podobu, která odráží skutečnou historickou realitu Turnova, jinými slovy přímou spojitost se znakem pánů z Valdštejna.

Již mnoho let se pozornost badatelů soustřeďuje na vodní díla všeho druhu, jejich vývoj, technické parametry i zánik. Tuto tematiku přenesli do podoby studie Přemysl Šprachal – Miloš Gerstner *Mlýny a další vodní díla na potoce Cedronu a na Benecku* (s. 33–84). Podrobně popsal vývoj jednotlivých děl na zkoumaném území a celou práci doplnili množstvím shromážděných fotografií jednotlivých objektů, případně plánů. Tento článek je jen další potvrzením skutečnosti, že pokud se dochovala vodní kniha a k ní patříčné spisy, dostáváme v tomto materiálu do rukou velice cenný pramen k dějinám tohoto hospodářského odvětví.

Ze zcela jiné oblasti je příspěvek Pavla Kracíčky *Poustevník v Libosadě. Lokální fenomén pohledem historie a prozaické folkloristiky* (s. 85–138). „Tajemná“ poustevna v Libosadě se souchou poustevníka přitahuje již po generace po-

zornost návštěvníků. Jejím historickému vývoji i současnosti, včetně zasazení do místní tradice, se práce důkladně věnuje. Vše je doplněné o fotografie místa, kterému téměř na každém vyobrazení vévodí socha poustevníka. Ta je ostatně také na titulní straně tohoto čísla ročenky.

Mezinárodní vztahy nebývají často tématem regionální literatury. Z této „tradice“ vystupuje článek Jiřího Hnilice *Výprava britských žurnalistů do Českého ráje a přípitek na srdečnou dohodu. Aféra, která v roce 1908 „otřásla“ francouzským konzulátem v Praze* (s. 139–162). Příspěvek si všímá působení francouzského konzulátu v Praze před Velkou válkou a trochu bizarní aféry francouzského konzula, která vznikla na základě špatné interpretace jeho přípitku při návštěvě britských novinářů v Čechách v roce 1908. Je jistě potěšující, že studie stojí na archiváliích francouzských archivů.

Dlouhodobý vědecký zájem Hany Kábové o osobu J. V. Šimáka, jehož osobní fond zpracovala a v roce 2013 představila i rozsáhlou monografií, se odráží v článku *Josef Vítězslav Šimák a Sobotecko* (s. 163–182). Všímá si jeho dlouhodobých aktivit na Sobotecku, kterému věnoval množství menších i větších prací. Jak ve své práci Hana Kábová ukazuje, Šimák se také aktivně snažil přispět k ochraně městského archivu Sobotky a k jeho odbornému zpracování.

O vzájemných střetech a nepřátelství dvou významných českých historiků, kteří mají blízký vztah k Turnovu, pojednává Jaroslav Hrdlička v příspěvku *František Michálek Bartoš a Josef Pekař. Stýkání i potýkání dvou historiků* (s. 183–196). V různé intenzitě jejich spory trvaly až do Pekařovy smrti v roce 1937. Předložená studie ukazuje jednu výseč ze života předválečné historické obce, dokládající skutečnost, jak se odborná oponentura může lehce změnit v osobní nepřátelství, které přetrvává po zbytek života aktérů. Je vcelku příznačné, že Bartoš s Pekařem nebyli v tomto směru ani první ani poslední.

V oddíle Edice a materiály jsou tradičně prezentovány výsledky práce archeologů Muzea Českého ráje v Turnově. Jan Prostředník připravil příspěvek *Výsledky archeologického výzkumu v Rovensku pod Troskami v souvislosti s rekonstrukcí kanalizace a vodovodu v letech 2014 a 2015* (s. 199–215), doplněný barevnými přílohami na konci ročenky (s. IV–XVI). Ve stejném oddíle je také studie Roberta R. Novotného *Běžné cestování a přeprava nákladů v 17. a 18. století řečí archivních pramenů* (s. 216–256). Oddíl Drobnosti je v tomto čísle obsazen „pouze“ jedním textem od Miroslava Cogana *Neznámé Prouskovy návrhy turnovských vitrají* (s. 259–264).

Poslední čtyři ročníky výše popsané ročenky lze hodnotit jednoznačně kladně. Stále se daří naplnit jednotlivá čísla vysoce odbornými a zajímavými příspěvky, které si jistě vždy najdou svého čtenáře. Je velice důležité, že redakce ročenky přichází stále s dalšími vylepšeními. Jednotlivá čísla jsou rozsáhlé svazky a udržení jejich šíře a kvality je závazkem do dalších let. Nakolik se to bude dařit, velice brzy zjistíme v čísle 30, pokud můžeme s roční periodicitou počítat jako s daným faktem.

■ Jiří Jelínek

Miscellanea Historico-Archivistica, Tom XXIV. 2017. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2017, 357 s., ISSN 0880-1054, ilustrace

Recenzované číslo ročenky *Miscellanea Historico-Archivistica* vydávané Archivem starých akt ve Varšavě (*Archiwum glówne akt dawnych – AGAD*) tvoří především témata dvou základních okruhů.

První se týká činnosti polských studentských komunit na univerzitách v Tartu, Královci a Rize. Studie Pawła A. Jeziorského z Historického ústavu polské Akademie věd ve Varšavě je věno-

vána vzdělávacím cestám mladých příslušníků polsko-livonských senátorských rodin Borchů a Hylzenů a jejich studiím v Královci a na dalších univerzitách v 17. a 18. století. Studie demonstuje, jaký význam byl v bohatých šlechtických rodinách přikládán vzdělání. Studie varšavského historika Jana Trynkowského je věnována „*Přírodovědné společnosti*“, fiktivní organizaci polských studentů v Tartu. Popisuje činnost poloilegální organizace Konvent Polonia založené již v roce 1828, která působila v letech 1888–1906 (pravděpodobně až do roku 1918) na místní univerzitě pod uvedeným krycím názvem. Stejnému spolku je věnována i další studie Karola Dowgiala z Varšavy. Tentokrát jde o archivní popis jen částečně dochovaných materiálů v Estonského historickém archivu v Tartu a dalších relevantních archiválií v polských a litevských archivech a knihovnách. Arkadiusz Janicki z gdaňské univerzity se ve své studii věnuje roli katolické církve v životě polských studentů v Tartu a v Rize v 19. a na počátku 20. století. Autor popisuje aktivity kněží na poli duchovní správy, úsilí o výstavbu katolických kostelů v těchto převážně protestantských městech i snahu církve o zapojení studentů do polského národního hnutí. Překvapivě dospívá k názoru, že výsledky poslední jmenovaných snah byly mimořádně skromné.

Druhý tematický okruh je nazván – Cesty k nezávislosti 1914–1918: Akt 5. listopadu 1916. Studie tohoto bloku se vztahují k manifestu německého císaře Viléma II. a rakouského císaře Františka Josefa II. z 5. listopadu 1916, kterým přislíbili vytvořit na území části Kongresovky obsazené ústředními mocnostmi „*samosprávný*“ polský stát jako dědičnou konstituční monarchii. Na základě doplňku k manifestu však vláda zůstala v rukou okupačních mocností; pouze byl umožněn nábor dobrovolníků do polské armády. Wojciech Morawski z Hlavní obchodní školy ve Varšavě klade vznik tohoto dokumentu, jehož cílem bylo především získat no-

vé rekruty, do kontextu vyčerpání ekonomických a mobilizačních možností ústředních mocností. Konstatuje, že situace obratně využili polští národní vůdci, ukázalo se však, že šlo o výsledky krátkodobé. Novým ekonomickým zdrojem se záhy stala Ukrajina a význam proponovaného polského státu poklesl. Tadeusz P. Rutkowski z Varšavské univerzity se ve svém příspěvku zabývá činností polského politika a lékaře Józefa Polikarpa Brudzińskiego v letech 1915–1916. Brudziński zastával řadu významných pozic ve Varšavě, vedl polskou delegaci do Berlína a Vídně, jejímž výsledkem byl zmíněný příslib samosprávného království. Jeho možnou roli při tvorbě budoucího polského státu znemožnila předčasná smrt v prosinci 1917. Jerzy Gaul z Archivu starých akt ve Varšavě analyzuje ve své studii přípravné rakousko-uherské dokumenty předcházející vzniku společné deklarace, které ukazují odlišné přístupy obou zúčastněných mocností. Dariusz Makiła z Vysoké školy financí a managementu ve Varšavě ve svém příspěvku ukazuje, že zatímco ústřední mocnosti byly zklamány vlažným ohlasem polských lidových vrstev na proponovaný vznik nového útvaru, polský národ vytěžil ze situace poměrně hodně, a to především v podobě vzniku řady svébytných institucí. Witold Matwiejczyk z Katolické univerzity v Lublinu analyzoval zprávy pruské politické policie v Poznani týkající se vývoje v navrhovaném království. Piotr Szlanta z Varšavské univerzity zmapoval protichůdné propagandistické reakce na přislíbený vznik Polského království, jak na straně ústředních, tak dohodových mocností. Piotr Kaliszewski z Varšavské univerzity ve své studii analyzoval reakce polské mládeže na vznik nových polských legiionů a tzv. krizi přísahy, kdy většina polských legionářů, na podnět Józefa Piłsudského, odmítla složit přísahu věrnosti německému císaři.

Z dalších příspěvků obsažených ve sborníku se pozornost nepochybně zaslouží studie Anny Laszuk z Vrchního ředitelství státních archivů

ve Varšavě věnovaná volbě Jindřicha z Valois polským králem v květnu 1573 a vzniku tzv. jindřichovských článků upravujících volbu panovníka polskou šlechtou.

Kromě uvedených studií obsahuje recenzované číslo řadu dalších článků, edic pramenů,

zpráv a diskusních příspěvků ukazujících intenzitu vědecké práce našich severních sousedů. Jako takové si zaslouží pozornost českých historiků a archivářů.

■ Michal Wanner

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

PhDr. Daniel Doležal, Ph.D., Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 4,
149 00 Praha 4-Chodovec; daniel.dolezal@soapraha.cz

Mgr. Bc. Petr Dvořáček, Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, Sněmovní 1
118 26 Praha 1; dvoracekp@psp.cz

Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., katedra PVH a AS, nám. J. Palacha 2,
116 38 Praha 1; ivana.ebelova@ff.cuni.cz

Jan Hanousek, Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6,
170 00 Praha 7-Holešovice; janhanousek@volny.cz

Emer. Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., katedra PVH a AS, FF UK Praha,
nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1; ivan.hlavacek@ff.cuni.cz

PhDr. Vladimíra Hradecká, Státní oblastní archiv v Praze, Archivní 4/2257,
149 00 Praha; vladimira.hradecka@soapraha.cz

Mgr. Jiří Jelínek, Státní okresní archiv Jihlava, Fritsova 19, 586 01 Jihlava;
jelinek@mza.cz

Mag. Thomas Just, Haus-, Hof- und Staatsarchiv,
Minoritenplatz 1, A-1010 Wien, Österreich; thomas.just@oesta.gv.at

PhDr. Bohdan Kaňák, Ph.D., Státní okresní archiv Olomouc,
U Husova sboru 10, 771 10 Olomouc; b.kanak@ol.archives.cz

Mgr. Pavel Koblasa, Národní archiv, Archivní 4/2257, 149 01 Praha 4-Chodovec;
Pavel.Koblasa@nacr.cz

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D., Zemský archiv v Opavě, Sněmovní 1, 746 22 Opava;
z.kravar@zao.archives.cz

Mgr. Gabriela Krejčová Zavadilová, Muzeum Vysočiny Pelhřimov, p. o.,
Masarykovo náměstí 12, 393 01 Pelhřimov; g.krejcova@muzeum.pe.cz

PhDr. Petr Kreuz, Dr., Archiv hl. m. Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4-Chodov;
Petr.Kreuz@praha.eu

PhDr. Jiří Lapáček, Státní okresní archiv Přerov, ulice Sokolů 1, 750 00 Přerov;
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Zdeněk Martínek, CSc., Státní okresní archiv Pelhřimov, Pražská 1883,
393 01 Pelhřimov; martinek@mza.cz

Mgr. Nikola Michňová, Státní okresní archiv Mělník, Pod Vrchem 3358, 276 01 Mělník;
nikola.michnova@soapraha.cz

Mag. Irmgard Pangerl, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Minoritenplatz 1, A-1010 Wien,
Österreich; irmgard.pangerl@oesta.gv.at

Mgr. Tomáš Pražák, Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Mělník,
Pod Vrchem 3358, 276 01 Mělník; tomas.prazak@soapraha.cz

Michal Rys, Státní oblastní archiv v Plzni, Státní okresní archiv Plzeň-jih
se sídlem v Blovicích, Branka 669, 336 01 Blovice; rys@soaplzen.cz

PhDr. Karel Řeháček, Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň;
rehacek@soaplzen.cz

Doc. PhDr. Bohumír Smutný, Dr., Moravský zemský archiv v Brně,
Palachovo náměstí 723/1, 625 00 Brno; smutny@mza.cz

PhDr. Jaroslav Šulc, Státní okresní archiv Praha-západ se sídlem v Dobřichovicích,
Pražská 728, 252 29, Dobřichovice; jaroslav.sulc@soapraha.cz

Mgr. Martina Vodová, Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo nám. 1,
625 00 Brno; vodova@mza.cz

PhDr. Michal Wanner, Ph.D., odbor archivní správy MV ČR,
M. Horákové 133, 166 21 Praha 6; michal.wanner@mvr.cz

PhDr. Jiří Wolf, Muzeum města Duchcova, Masarykova 71/7, 419 01 Duchcov;
wolf@muzeumduchcov.cz